

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

de 1820, davant l'ambaixador francès a Madrid perquè retiressin les tropes de la frontera. Però, malgrat que el govern francès insistí en que “no tienen otro objeto que la precaución”, i “desmintiendo se haya hecho ninguna agrupación extraordinaria de tropas en la frontera española más que la normal para las guarniciones”, el Secretari de la Guerra ordenà als Caps polítics de Catalunya i Aragó que “estuviesen atentos a lo que ocurriese y rechazasen a las tropas francesas en caso de ataque”²⁷². En realitat el que temien les autoritats franceses era el contagi revolucionari, ja que segons informaven des de la frontera “el espíritu público de los departamentos fronterizos de Francia es favorable al sistema actual de España”²⁷³. Malgrat tot, la Junta no prendrà cap mesura enèrgica contra França, i emmascararà sistemàticament els informes del Cap polític de Catalunya sobre la presència de tropes franceses a la frontera, fins el punt de donar la raó als francesos i afirmar que “se sabe son infundados los rumores sobre reunión de tropas en la frontera francesa.”²⁷⁴

A partir del mes de setembre, la correspondència diplomàtica del govern espanyol reflexa preocupació per un altre aspecte, l'impacte de les revolucions a Nàpols i Sicília (2 i 3 de juliol)²⁷⁵ i a Portugal (24 agost)²⁷⁶ en l'ànim de les potències d'Àustria, Rússia i Prússia, i les repercussions que podia tenir per Espanya²⁷⁷, com ha assenyalat Fernández de los Ríos:

“En las tropas francesas que guarnecen la frontera de España no hay novedad. Harto han probado el sabor de nuestros aceros, harto tienen que temer dentro de su casa los enemigos de la libertad, para que debemos temer movimiento alguno hostil. Estas tropas más bien pueden considerarse como un cordón de dependientes del Resguardo. ¿Y para que? Para impedir el paso a los diarios españoles ¡famoso contrabando!”.

²⁷² Ofici reservat amb data de 8 d'abril de 1820. Vegeu també la carta del baró Pasquier amb data de 19 d'abril de 1820 (ACD, PRFVII, t.35, fol.127 i 199).

²⁷³ Ofici del Secretari de la Guerra a la Junta provisional, reproduint una carta del tinent coronel José Cortinies des de Perpinyà amb data de 15 d'abril de 1820 (ACD, PRFVII, t.35, fol.175 i 186, i t.38, fol.272-275).

²⁷⁴ Ofici del Secretari d'Esta a la Junta Provisional amb data de 29 d'abril de 1820 (ACD, PRFVII, t.35, fol.229).

²⁷⁵ Vegeu Guillermo PEPE: Memoria relativa a los sucesos de Nápoles en los años 1820 y 1821, Madrid, Imprenta de D. Miguel de Burgos, 1822. També Aurelio LEPRE: La rivoluzione napoletana del 1820-1821, Roma, 1967, i Georgio SPINI: “Mito e realtà della Spagna nelle rivoluzioni italiane del 1820-21”, dins Incontri europei e americani col Risorgimento, Roma, 1950, pàg.37-196.

²⁷⁶ Vegeu al respecte l'interessant article de Isabel NOBRE VARGUES: “A Revolução de 1820. Notas para o estudo do liberalismo português e da sua correlação peninsular”, dins Historia Social, núm.36-37 (1986), pàg.203-210, que destaca la relació i la influència de la revolució espanyola de 1820 i la portuguesa, i planteja d'analitzar els processos revolucionaris de la primera meitat del XIX a nivell peninsular de forma conjunta. També Manuel Fernando TOMÁS: A revolução de 1820, Lisboa, 1974. Per un context més ampli Miriam HALPERN PEREIRA: Política y economía. Portugal en los siglos XIX y XX, Barcelona, 1984, pàg.9-58.

²⁷⁷ Correspondència servada a l'AHN, Estado, lligall 3.032-2. Sobre les relacions hispano-portugueses i la proposta d'una Aliança Ibèrica l'any 1821 que finalment no quallà, vegeu PELOSI: “La política...”, XLIX-XL, pàg.262-227, i Antonio EIRAS ROEL: “La política hispano-portuguesa en el trienio constitucional”, dins Hispania, XXIII, núm.91 (1963), pàg.401-454, pàg.422-454 per aquesta qüestió, i que assenyala que, malgrat el que es pogués pressuposar, “solo en contados momentos,

“un acontecimiento exterior, que parecía venir en apoyo de la revolución española, dirigió contra ella la ira de todos los absolutistas coronados”²⁷⁸. Una preocupació força real com mostraran les conferències de Troppau el mes d'octubre²⁷⁹ i de Laibach el mes de gener de 1821²⁸⁰:

*“Los acontecimientos del 8 de marzo en España, los del 2 de julio en Nápoles, la catástrofe de Portugal, deben necesariamente hacer nacer en todos los hombres que velan por la tranquilidad de los Estados, un sentimiento profundo de inquietud y de pena, y un deseo de unirse y ponerse de acuerdo para alejar de Europa todos los males prontos a caer sobre ella.”*²⁸¹

Com assenyala el reaccionari Martignac la por s'apoderà dels sobirans absolutistes:

*“L'exemple de Naples entraîne le Piémont comme il avait déjà entraîné le Portugal. Là aussi un révolte, une insurrection, amenèrent un bouleversement; là aussi la constitution de Cadix fut proclamée les armes à la main, au bruit de la chute du trône et de toutes les vieilles institutions de la monarchie s'écroulant 'a la fois'. La France et le Piémont se touchent par bien des points, et, depuis quelques mois, les rapports entre les deux pays étaient devenus plus fréquents et plus intimes: aussi la commotion du Piémont ne manqua-t-elle pas de se faire ressentir dans nos départements frontières. Des mouvements séditieux se manifestèrent à Grenoble et à Lyon, et une fermentation sourde, mais active, affrayant symptôme qu'on avait appris à connaître, semblait menacer le royaume d'un ébranlement nouveau”*²⁸².

A partir d'aquest moment comença a parlar-se d'una possible invasió dels exèrcits de la Santa Aliança, com demostra un full titulat “*Proclama del General ruso al ejército que ha de venir a España*”:

generalmente en situaciones de peligro para el constitucionalismo peninsular, reina ese espíritu de armonía y buen entendimiento. Por el contrario la característica general es la persistencia continuada de un clima de tensión y recelo mutuo.” (pàg.403). La Regència d'Urgell criticà aquesta possibilitat que s'havia fet segons ella “*para que una ayude a llorar las cuitas de la otras*”, i afegeix que “*la mejor alianza es la que ha hecho la nación vasalla española con la nación vasalla portuguesa*” (Diario de Urgel, núm.33, de 10 de novembre de 1822, pàg.2).

²⁷⁸ FERNÁNDEZ DE LOS RIOS: Estudio..., I, pàg.119-120.

²⁷⁹ Per aquest congrés i el de Laibach, vegeu PELOSI: “La política...”, XLIX-XL, pàg.252-262. FERNÁNDEZ DE LOS RIOS: Estudio..., I, pàg.120 ha dit que “*Alarmados los monarcas del Norte, los de Rusia, Prusia y Austria con los progresos del espíritu liberal; asustados por lo sucedido en Madrid e imitado en Nápoles; inquietos por el contagio que cundía por toda Italia y temiendo que el impulso que había pasado por encima de los Pirineos, pasara sobre los Alpes y se extendiera por el Tirol y por el Rhin, se concentraron secretamente para ahogar la libertad, primero en Nápoles, después en España.*” MARTIGNAC: Essai..., pàg.272 assenyala que: “*L'événement de Naples avait pris à leurs yeux un tout autre caractère. cet exemple, d'une propagation dangereuse, éclatait dans un royaume entouré d'États nombreux, sur une terre facile à échauffer, au centre de leurs intérêts les plus précieux. Il ne pouvait être considéré comme un accident sans gravité, ni leur intervention pour y mettre ordre comme un remède sans urgence*”. Vegeu també ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.131-132, i Antonio GOICOCHEA: La política internacional de España en noventa años (1814-1904), Madrid, 1922, pàg.17-34.

²⁸⁰ A començaments de febrer de 1821, es publicava al Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.70, d'11 10 de març de 1821, pàg.1, una carta des de Nàpols en el qual es manifestava que “*toda esperanza de un convenio pacífico y amigable con los Soberanos de Laybach se ha enteramente desvanecido*”.

²⁸¹ Vegeu sobre aquest Congrés PELOSI: “La política...”, XLIX-XL, pàg.252-254 (pàg.254 pel text reproduït), i MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.87-88, i Documentos..., I, pàg.214-225). També FERRANDO BADÍA: “Proyección...”, pàg.242-246.

“Soldados: Por desgracia esta secta, enemiga del altar y del trono, ha triunfado en algunos reinos de Europa. España, Nápoles y Portugal han sido sepultados en el horrendo caos de sus maquinaciones. Ufanos con estos efimeros triunfos pretenden orgullosos llevarlos hasta Laponia. [...] En vano soplarán hacia el Norte estos fuegos destructores. El Norte enviará antes aires frescos que disipará la nube negra y espantosa que ha descargado y continua descargando sobre estos desgraciados reinos rayos, truenos, granizo, muertes, desolación, exterminio.

Soldados: Este estado de cosas exigia imperiosamente la reunión de los respectivos Soberanos, para oponer un dique que contenga ese torrente impetuoso de tamaños males. Así se ha verificado en el Congreso de Troppau. En él han resonado los lastimeros ayes y las quejas sensibles de los enviados de Europa. El voto de todas las testas coronadas es el exterminio de los perturbadores de ella, defender la religión, y restituir a los Soberanos sus sagrados y augustos derechos.

Soldados: Ceñíos de nuevo la espada y adornaos con los aprestos militares: llevad las armas hasta Madrid, y si es necesario hasta las columnas de Hércules. No temáis encontrar en las erizadas cumbres de los Pirineos fortalezas inexpugnables, ni murallas de pechos españoles como en tiempo de Napoleón. La causa es otra, y distintos los sentimientos de la noble España. Esta valiente y generosa Nación, que poco ha formó la base de la libertad general, gime ahora bajo las más duras cadenas, y os pide vuestro auxilio. ¿Podréis negárselo sin la nota de ingratos? No, no hallaréis en la península aquellos ejércitos que hicieron temblar las huestes del tirano confinado en Santa Elena, sino una porción de cobardes facciosos capitaneados por una gavilla de ilusos miserables oficiales altaneros, cuya infidelidad y cobardía los ha elevado a la clase de héroes por la escala de traición más horrorosa y criminal, indigna del sagrado nombre militar.”²⁸³

El govern espanyol optà per mantenir una postura “*perfectamente neutral*” respecte del règim liberal de Nàpols, deixant que les potències absolutistes actuessin lliurement per tal d’enderrocar-lo segons els acords del congrés de Troppau, tot manifestant, això sí, un desacord verbal per tal de fer patent que “*la voluntad del Rey, la unánime decisión de la nación y la sabiduría y patriotismo de las cortes, son tan irrevocables y firmes en mantener el trono Constitucional, y la independencia y libertad política, como en respetar los sagrados derechos y la independencia de otras naciones.*”²⁸⁴ El govern espanyol pensava que desentenent-se de les altres revolucions que havien seguit els seus passos aconseguiria de salvar el règim constitucional a Espanya. El govern fins i tot trigà en notificar a les Corts la revolució de Nàpols, la qual cosa li recriminà el diputat Vargas Ponce que es queixà a finals de juliol a les Corts, “*porque habiendo ya, según parecía, 5 millones más de hombres libres, semejante acontecimiento no debía dejar de interesar a la Nación española, y al Congreso que la representaba, tanto más, cuanto se decía que se había adoptado en aquel país la Constitución española*”²⁸⁵. El govern respongué que “*se había sabido que en el reino de las*

²⁸² MARTIGNAC: *Essai...*, pàg.284-286.

²⁸³ Carta datada de Munic el 30 de novembre de 1820 (Un exemplar a l’APR, “PRFVII”, vol.21, fol.145). El recurs als russos estarà present a la propaganda reialista des del primer moment, i seran constants les amenaces als liberals dient-los “*ja veureu quan vinguin els russos*”.

²⁸⁴ “Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del despacho de Estado en la Sesión de 11 de Julio de 1820” (AHN, Estado, lligall 2.983).

²⁸⁵ *DSC*, 1820, t.I, pàg.322, sessió 26, de 30 de juliol. Abans de finalitzar la sessió (pàg.335) el Secretari de Governació informava que el dia 6 el rei de Nàpols havia promès una Constitució i que l’endemà, el seu fill, havia atorgat la de 1812.

*Dos Sicilias se había verificado una mudanza política por lo cual se había jurado interinamente la Constitución formada por las Cortes extraordinarias en Cádiz el año 1812*²⁸⁶

Una actitud del tot errònia com es demostrà a posteriori i que permeté a les potències absolutistes apagar els incendis revolucionaris un darrera de l'altre, però sense haver d'enfrontar-los conjuntament: els sistemes constitucionals de Nàpols i Sicília serien esclafats per les tropes austríaques el 23 de març de 1821, i el 10 d'abril, tot just un mes després de proclamada la Constitució espanyola (el 10 de març de 1821), era esclafada la revolució al Piemont per l'exèrcit austríac, seguint els acords presos als congressos de Troppau i Laibach per les potències absolutistes, i provocant una forta onada d'emigració política cap a Espanya.

És evident que aquesta postura no reportà a l'Espanya liberal excessius beneficis, doncs ja a finals de gener de 1821 l'ambaixador espanyol a París, marquès de Santa Cruz, manifestava que el govern francès:

“Había comisionado algunos de sus Generales para que formen un Plan de Campaña contra España, sin duda para tener hecho este trabajo en un caso que el partido enemigo de todas las instituciones liberales no ve ni desea ver remoto; [...] se asegura que el Gobierno envía a sus Plazas vecinas a nuestra frontera Oficiales Superiores de su entera confianza. El partido mencionado continua proclamando que el estado de la España es el de una absoluta anarquía, y que esta situación de cosas en un país tan vecino a la Francia es sumamente peligrosa para ella, y exige que su Gobierno trate por todos los medios de destruirlo.

A dicho efecto trabajan sus Emisarios en este País, fomentando directa e indirectamente el descontento; tienen sus conciliábulos insurreccionales en varios puntos de la Península y singularmente en esta Corte [...].

*[El Gobierno francés] no tomará partido ninguno hasta ver el resultado de la Conferencia de Laybach, el qual si le da margen a ello, tratará de mezclarse abiertamente en las cosas de España, en el sentido antiliberal, y que a fin de hacernos perder la popularidad que tiene en Francia nuestra causa, nos propondrá un tratado de Comercio y alguna cesión territorial en América; suponiendo que negándonos a ambas pretensiones, el interés propio hará que cambie en contra nuestra la opinión pública que ahora nos es favorable.”*²⁸⁷

En aquest context hem localitzat una carta de Bèssieres al Ministeri d'Afers Estrangers francès, en el qual s'ofereix al monarca francès, i l'informa de la situació a Espanya a finals d'aquest any 1820²⁸⁸. En aquest informe comentava el perill que corria el rei,

²⁸⁶ L'entusiasme dels liberals europeus per la Constitució espanyola de 1812 queda perfectament reflectida a *La mejor Constitución posible para todas la naciones*, escrita per l'advocat romà Bartolomé FIORILY, refugiat a Espanya (DSC, 1821, t.II, pàg.1.551, sessió 73, d'11 de maig).

²⁸⁷ Carta tramesa des de París el 28 de gener de 1821 pel marquès de Santa Cruz al secretari d'Estat Evaristo Pérez de Castro (AHN, Estado, lligall 3.032-1, expedient núm.524, també al lligall 5.228). Cal recordar que a França des del febrer de 1820 el govern estarà ocupat pels ultres, situació que encara s'agreuja més en un canvi ministerial realitzat la primavera de 1822.

²⁸⁸ Archives du Ministère des Affaires Etrangères (AMAE), “Correspondence politique. Espagne”, vol.707, fol.19-20. L'oferta es feia amb aquestes paraules: “Coneixent les necessitats i els desitjos de la

la divisió del país en faccions: “*Reialistes i Liberals*”, la postura indiferent de la majoria del poble espanyol que, per altra banda continua creient que “*la religió i la Constitució eren dues coses contradictòries*”, proposava “*Restablir el tro i el govern monàrquic sobre bases més populars que les antigues*”, i afirmava que “*la Felicitat d’Espanya i d’Europa exigeixen una intervenció amigable i enèrgica en ajuda de la bona intel·ligència que ha d’haver-hi entre Sa Majestat Catòlica, i els que reunits en Corts representen el seu poble*”.

Les notícies sobre l’activitat contrarevolucionària d’espanyols a França, comencen a ser presents en la correspondència diplomàtica a partir de l’estiu de 1820. Així el mes d’agost el cònsol espanyol a Baiona informava que: “*Van llegando algunos españoles disgustados del régimen Constitucional. Los que se hallan en esta ciudad conocidos por el nombre de Persas son 8 o 10. El marques de Mataflorida que se presentó en este Reino bajo el nombre de Manuel Pérez o López, sus dos hijos, Calderón, Cerezo, Lavandero y los demás son tan bien acogidos por las Autoridades, como mirados con desprecio por las Autoridades [sic]*.”²⁸⁹ I el mes de novembre ja s’informava de l’activitat contrarevolucionària d’aquests elements, un element que no deixarà de ser present a la correspondència consolar fins a la fi del Trienni²⁹⁰.

A començaments de febrer de 1821 el cònsol espanyol a Baiona, Juan Hernández, manifestava haver descobert un pla conspiratiu que tenia el seu centre en aquesta ciutat francesa i que s’agrupava al voltant d’una Societat anomenada “*Los Amigos del Orden*”. El seu objectiu era “*destruir la Constitución y restablecer el Antiguo Gobierno*” y afegia que “*para esto enganchan y alistan a cuantos Españoles quieran tomar partido [...]. El proyecto es repartir aquella gente que tengan en varios puntos de España y que en un día señalado, después de haber aumentado el número, se alboroten y recorran varios lugares gritando ‘muera la Constitución’, ‘Viva Fernando 7º y la Religión’ [...]. Hay una correspondencia establecida desde Bayona hasta Córdoba por medio de propios a pie que se mudan cada 8 o 10 leguas.*”²⁹¹ Aquesta societat estava dirigida pel Marquès de

Nació Espanyola, millor que algun que altre individu que habita actualment a Espanya, el sostasignant ofereix amablement a V.E. i a S. Majestat Cristiana els seus consells per a la felicitat dels trons legítims i en particular d’aquells que són ocupats per l’augusta Família dels Borbons.”

²⁸⁹ Carta amb data de 25 d’agost de 1820 (AHN, Estado, lligall 5.228). Mataflorida havia estat destituït de la Secretaria de Gràcia i Justícia el 9 de març de 1820 (ACD, PRFVII, t.35, fol.4 i t.36, fol.155-156).

²⁹⁰ Carta del cònsol de Baiona amb data de 12 de novembre de 1820 (AHN, Estado, lligall 5.228).

²⁹¹ Carta de Juan Hernández (Baiona, 1 de febrer de 1821) al secretari d’Estat (AHN, Estado, lligall 3.032-1, expedient núm.524, també al lligall 5.228).

Mataflorida²⁹² i els seus dos fills que actuaven des de Baiona, i comptava amb la col·laboració de comissionats a Burdeus (Calderón) i París (Quesada). D'aquesta societat sorgí el pamflet "*Juicio Astronómico Político del año 1821 compuesto por un amigo del orden*", en el qual apareixen els trets característics de la propaganda reialista posterior, com per exemple aquesta crítica a la igualtat:

*"El militar, el artista,
el comerciante, el letrado,
el ilustre y el plebeyo,
el pobre y el hacendado,
todos vivirán felices
más cada cual en su rango
pues no hemos de pretender
unos a otros igualarnos.
Los Reyes serán Reyes,
los Monarcas Soberano,
los del pueblo serán pueblo,
y los vasallos vasallos."*²⁹³

A partir del mes de febrer de 1821 les notícies sobre l'activitat contrarevolucionària són cada cop més importants: adquisició d'armes i cavalls a França que posteriorment són entrades a Espanya pels reialistes, actuacions del cordó sanitari a favor dels reialistes espanyols, reunions conspiratives a la ratlla fronterera, etc., tot amb l'objectiu, segons un comerciant de Perpinyà, "*de fomentar el partido anticonstitucional en cuyos hechos presumo que mi gobierno tiene alguna influencia*"²⁹⁴. De fet els contrarevolucionaris confiaren des del primer moment en l'ajuda dels governs absolutistes per destruir el sistema constitucional, ja que veien molt difícil de poder-ho fer amb les seves úniques forces, tal i com informava el cònsol de Baiona: "*fundan su plan y sus esperanzas en las que tienen de que el Gobierno Francés y los Soberanos y Gabinetes de Europa reunidos en Laybach tomarán parte en el restablecimiento del antiguo sistema de España. Que los partidarios españoles no se declararán hasta que estén seguros del apoyo de las armas extranjeras [...]. Mataflorida era el que dirigía esta negociación y el único que podía cambiar las cosas en España con su*

²⁹² Bernardo Mozo de Rosales, marquès de Mataflorida, havia estat diputat a les corts de Cadis, i fou el cap dels Perses i un dels principals instigadors de la tornada de l'absolutisme l'any 1814. Ferran VII premià els seus serveis amb diferents càrrecs a l'Administració i la Secretaria de Gràcia i Justícia (1819-1820). Amb el triomf de la revolució s'exilià a França, on es convertí en un dels principals dirigents de la contrarevolució i ànima de la Regència d'Urgell (1822), tot i que perdé el favor del rei l'any 1823 en detriment d'Eguía. Vegeu la nota biogràfica al *DBTL*, pàg.456.

²⁹³ Document annex a la carta tramesa per Juan Hernández al Secretari d'Estat datada a Baiona l'1 de febrer de 1822 (AHN, Estado, lligall 3.032-1, expedient núm.524). Reproduïda sencera a l'Annex I.11).

²⁹⁴ Informe d'un comerciant de Perpinyà al vice-cònsol d'aquesta ciutat amb data de 4 de febrer de 1821 (AHN, Estado, lligall 5.228).

²⁹⁵ Carta amb data de 16 de febrer de 1821 (AHN, Estado, lligall 5.228). FERNÁNDEZ DE LOS RIOS: *Estudio...*, I, pàg.116-117 ha assenyalat que la contrarevolució aconseguí aixecar el cap pel suport estranger: “*Desconcertada la facción opresora con el restablecimiento tan rápido y tan simultáneo del régimen constitucional [...], no hubiera podido recobrase, ni volver en sí por sus propios esfuerzos, a no ser porque iniciada al momento en los Secretos de la Santa Alianza, recibió de ella dirección, consejos y toda serie de promesas. Alentada con tan pérfida protección, desde luego se ocupó en trazar el plan contrarrevolucionario y ponerlo por obra. [...] Su objetivo preferente fue desde luego organizar la guerra civil para dar a la Santa Alianza pretexto de intervenir con las armas.*” Aquesta qüestió ha requerit constants justificacions per part de la historiografia reialista, vegeu com exemple COMELLAS: *El Trienio...*, pàg.312-323.

I.3 DIVULGACIÓ DE LA CONSTITUCIÓ I PRIMERES RESISTÈNCIES

I.3.1. La divulgació de la Constitució

Una preocupació constant dels liberals fou la de que les seves idees arribessin a ser conegudes arreu del país, i per aconseguir-ho utilitzaren la trona, l'escola, la premsa i el fullet. Els liberals tenien una fe cega en que les explicacions de la Constitució augmentarien automàticament el nombre dels seus partidaris. El mes d'abril el Cap polític de Catalunya enviava als pobles del Principat:

*“Una Proclama en idioma Catalán, para que se haga pública y notoria en todo el pueblo, a fin de que los más ignorantes se penetren bien del sentido de ella, y vean lo que es en sí la Constitución Política de la Monarquía Española, que hemos jurado, y por ella entrarán en conocimiento de que no hay ninguna cosa que se oponga a nuestra Santa Religión.”*²⁹⁶

Des de les pàgines del Diario de Barcelona es feia ressò de:

“La ignorancia general del pueblo español, efecto necesario de un gobierno absoluto, ha dado lugar a las perversas intrigas con que se intentaba barrenar el edificio de nuestra justa libertad, amontonando víctimas. Sus autores se afanan en pintar a la vista de las gentes sencillas una religión perseguida, un Rey poco respetado, un comercio abatido, un contrabando descarado, y finalmente una nación tan desquiciada, que tiene el vicio entronizado, y a la virtud y el mérito abatidos”;

i proposava que:

*“Podría adelantarse algo con el medio de traducir en idioma catalán y bien catalán los decretos de las Cortes, y órdenes de la superioridad que deben circular a los pueblos; exigir la responsabilidad del Alcalde y Ayuntamiento, si no se fijan en los parages acostumbrados, y obligar al secretario a que explique lo esencial de la orden, si lo merece. [...]. Yo creo que con la traducción de las órdenes en idioma bien catalán se lograría mucho en la opinión general, y los pueblos conocerían por este medio las ventajas de la Constitución.”*²⁹⁷

Per tal de difondre la Constitució en algunes viles important, com per exemple a Barcelona, Girona, Tarragona o Vic²⁹⁸ s'obrí una càtedra de Constitució. La primera fou instal·lada al convent de la Mercè de Barcelona. El discurs inaugural d'aquesta anà a càrrec del lector de filosofia del mateix convent, Magí Ferrer, que, entre altres coses destacà:

²⁹⁶ Circular del batlle de Girona amb data de 24 d'abril de 1820 als pobles del seu Partit (AHG-ADG, caixa 2).

²⁹⁷ Diario de Barcelona, de 7 de març de 1821, pàg.585-586. Article signat amb el pseudònim OETAM ITRAM, corresponent a Mateo Martí Albinyana. Va escriure, a més, Concordancia entre la obediencia militar y la Constitución política de la Monarquía (Diario de Barcelona, de 31 de juliol de 1820 i DSC, pàg.532 de 16 d'agost de 1820); dirigí una exposició a les Corts sobre la participació dels militars en les eleccions de Diputats (DSC, pàg.250, de 23 de juliol de 1820), i unes observacions sobre les ordenances militars (DSC, Ex.1821-1822, t.I, pàg.425, sessió 35, de 29 d'octubre). Més informació a l'expedient personal M-935 de l'AGMS i a la nota biogràfica de l'Apèndix 1. Vegeu per Galícia BARREIRO: Liberales..., pàg.51-58.

²⁹⁸ “Actes. Vic. 1820-1823”, sessions d'11 d'agost i 15 de novembre de 1820, i 26 de març de 1821.

“Es una verdad incontestable, por más que algunos empeñados en desmentirla hayan empleado toda la fuerza del sofisma y la sutileza del ingenio, que los hombres son iguales en naturaleza y en origen. Compuestos todos de un alma racional hecha a la imagen y semejanza del supremo Criador, y de un cuerpo formado de vil polvo de la tierra aparecen en esta vasta extensión del universo, sujetos a unas mismas leyes, que no pueden alterarse. [...] De esta diversidad de voluntades en obrar el bien, y variedad de temperamentos para ejecutarlo nacen por consecuencia necesaria los diversos estados de los hombres, y la imposibilidad física y absoluta de aquella pretendida y quimérica igualdad, en que algunos neciamente alucinados quisieran colocar al hombre. [...].

De ahí es que los hombres iguales en naturaleza, pero desiguales en perfección, no pudieron reunirse en sociedad, sin que cada uno hiciese el correspondiente papel conforme a su talento, inclinaciones y deseos. De ahí la riqueza y la pobreza, el señorío y la servidumbre, el mandar y el obedecer”²⁹⁹.

A continuació plantejava quin havia de ser el paper del clergat en el nou règim:

“Ellos [el clergat] cual tiernos y amorosos pastores os llevarán al redil de la sólida tranquilidad y apetecido sosiego: os defenderán, hasta dar sus vidas para libraros de los lobos carnívoros dispuestos a devoraros; y a la par con vuestro bien estar temporal, os proporcionarán los medios más expeditos para que vuestra dicha llegue más allá del término de esta vida. [...] Este santo Código, proclamado por la Nación, admitido y jurado por el Rey, ha de producir nuestro bien estar, y el de nuestros venideros [...]. Pero tened presente que la ignorancia, la fatal ignorancia, madre de todos los desordenes, y verdadera causa de la ruina de los pueblos, tiene esclavizado a un gran número de hombres, por otra parte rectos y virtuosos. A estos, pues, si alguno hay que tache de inútil, y aun perjudicial la Constitución, no los miréis con ceño y con desprecio, pues más bien lograríais exasperarlos que convencerlos. Persuadidles a que la lean, la mediten, la rumien, seguros de que vuestra mayor gloria consistirá en disipar las densas nieblas, que ofuscan sus alucinados entendimientos.”³⁰⁰

Els ajuntaments de Girona i Tarragona decidiren a finals de l'any 1822, en plena guerra civil, que *“todos los Domingos se explique la Constitución y se conferencie públicamente asuntos de utilidad común”*, iniciativa molt ben rebuda per les Diputació i el Caps polític que manifestà que *“iba a elevar al Gobierno tan sabio acuerdo y que trataba de comunicarlo a todos los ayuntamientos de la provincia para que les sirviera de ejemplo tan acertada resolución”³⁰¹*. A Tarragona es tractava, en realitat de fer funcionar una càtedra de Constitució i economia política, la primera lliçó de la qual donaria Guillem Oliver i que resultà un èxit de públic d'ambdós sexes. Posteriorment s'intentà regular el seu funcionament, establint-se que:

²⁹⁹ DISCURSO que en la abertura del aula pública de Constitución, instalada en el Convento de N.S. de la Merced en cumplimiento del real decreto de S.M. de 24 de Abril ultimo, dijo el R.P.Fr. Magin Ferrer lector de filosofia del mismo Convento. El dia 12 de Mayo de 1820, Barcelona, Imprenta Nacional de Manuel Tegero, s.d. [1820], pàg.5-6.

³⁰⁰ DISCURSO que..., pàg.14.

³⁰¹ Per Girona “Actas Diputació Girona”, sessió de 16 de desembre de 1822, en aquesta ciutat es proposaren tres noms per ocupar la Càtedra de Constitució: Tomàs Garró (prevere) avalat per la Diputació i elegit, Pere Maria Garrigoles, advocat i Vicenç Pou prevere (sessió de 9 de gener de 1823). Per Tarragona Acuerdos, 1822-III, vol.29, sessions de 5, 6, 10, 13 de desembre, fol.366 (AHMT). Vegeu l'anunci de l'acord a l'Annex I.12.

“La 1ª hora de 4 a 5 se empleará en discursos o esplicaciones de la Constitución y sus derivadas disposiciones legislativas y gubernativas. La otra se empleará en discursos, y conferencias o esplicaciones de economía política, o de los asuntos más interesantes a la buena administración de los pueblos.

Los encargos espresados se confiarán a los buenos y zelosos patriotas de fuera del Ayuntamiento que se ofrescan generosamente a desempeñar alguno de ellos, y a individuos del mismo Ayuntamiento, para su respectivo descanso y mayor satisfacción pública.”³⁰²

Aquesta iniciativa però provocà ben aviat fortes discussions polítiques, fins el punt que Oliver sol·licità la seva suspensió a mitjan mes de desembre: *“es terrible que se provoque una lucha que podría acarrear algún trastorno público”³⁰³*. En realitat la càtedra havia estat plantejada com una alternativa a la tertúlia patriòtica d'orientació exaltada que funcionava a la ciutat i de la qual informava l'Analizador Tarraconense que criticava la primera:

“Se susurra, que toda la gente sensata, que desea figurar en el gran mundo, y lograr algún empleo que lo pueda lucir, va a inscribirse en la conferenciante y dominical tertulia del ayuntamiento. Ya se ve, eso de dar certificaciones de mérito, y recomendar al gobierno a los que se empleen en tan buenas obras, es un aliciente poderoso para los juiciosos [...]. Por fin es cosa de no dejar perder tan bella ocasión por más que se rian esos descamisados, que no tienen otro objeto en sus tertulias patrióticas, que hablar claro de todo, y como ellos dicen, ilustrar al pueblo en sus derechos y deberes. Lo que seria de desear es que en lugar de recomendaciones se propusiesen por premio ANILLOS, o medallas de oro, que entonces a buen seguro tendría que hacerse la tertulia en la Catedral.”³⁰⁴

Un altre mitjà, més a l'abast del poble, per a difondre les idees constitucionals foren els impresos o fullets explicatius, com la Proclama als incautos y senzills paisans que la Diputació envià a tots els Ajuntaments:

“Catalans senzills y virtuosos, vosaltres gent del Camp, Obrers y Menestrals, ab vosaltres particularment se parla perquè estigau previnguts contra los que en esta ocasió volen per tots medis extraviar la opinió pública, fent-vos creure, que la Constitució que se ha publicat, es per a arruïnar la Religió Santa, Catòlica, Apostòlica, Romana, per destruir los Reys, y sentar en son Trono la dissolució y lo llibertinatge; tot això és una impostura, en què la vostra senzillesa pot fàcilment caure. [...]. Catalans estiguedu alerta a las seduccions; los seductors són com la gent de mala fe, que vos volen engañar en los contractes, may vos diran que vos volen engañar, ells aparentan ser los homens més justificats; [...]. Viva la Religió, Viva lo Rey, Viva la Nació, y Viva la Constitució”³⁰⁵;

Important en aquesta direcció fou la publicació de periòdics oficials, com la Gaceta de Cataluña que es plantejava com objectiu principal: *“Ilustrar al pueblo sacándole de las tinieblas en que le han sumergido el error y el fanatismo cubiertos las*

³⁰² Acuerdos. 1822-III, vol.29, sessió de 10 de desembre (AHMT).

³⁰³ Acuerdos. 1822-III, vol.29, sessió de 16 de desembre, fol.379v., i doc.869 i 887 (AHMT).

³⁰⁴ “Susurros” a El Analizador Tarraconense, núm.28 de 16 de desembre de 1822, pàg.147.

³⁰⁵ Girona, 1820. Exemplars a l'AHMBP, lligall 81 i AHMT, Acuerdos. 1820-I, vol.22, doc.49; també a la BC, F.B., núm.1.733 i a l'AHCB: B.26-8º op.7. Vegeu FONTANA: La fi..., pàg.202-203. GARCÍA VENERO: Historia..., pàg.305-318, ha assenyalat “Sorprende, singularmente, el vuelo que tomó la propaganda constitucional, pese a las carencias técnicas de aquellos días” (308).

más veces con el velo de Religión”, a més de donar a conèixer els acords de la Junta Provisional de la Província i notícies polítiques i religioses³⁰⁶; o d'altre tipus, com el Diario de Barcelona, El Indicador Catalán, o el Diario Constitucional³⁰⁷. La Tertúlia Patriòtica de Tarragona per exemple disposava d'una pàgina al Periódico Mercantil de Tarragona, i més tard d' El Analizador i el Vigilante, per exposar les seves opinions i extractes dels seus debats perquè poguessin arribar a la població³⁰⁸.

Durant el Trienni proliferaren els catecismes polítics com a mitjà de difusió liberal que intentaven explicar de forma senzilla i entenedora la Constitució³⁰⁹. El diputat López Cepero, per exemple, redactà un Catecismo religioso, moral y político, “*para la instrucción de la juventud española, en conformidad de lo prevenido por la Constitución y la ley de enseñanza pública*”³¹⁰. El Diccionario provisional es presentava com una:

*“Obra interesante a los alcaldes e individuos legos de los ayuntamientos, a los maestros de escuelas de niños de ellas, para que les sea más provechosa la lectura de la Constitución, que por orden del Gobierno se les ha mandado. A muchos párrocos para que más fácilmente hagan entender la misma explicación a sus feligreses. Servirá a toda clase de personas que carezcan de principios, de política y legislación, y quieren como deben, entender el contenido de la Constitución.”*³¹¹

³⁰⁶ PROSPECTO de un periódico titulado Gaceta de Cataluña, que saldrá en esta Ciudad todos los martes y sábados por disposición de la Junta Provisional de la Provincia, Barcelona, abril de 1820 (l·ligall 81 de l'AHMBP). Torres Amat i Janer foren els encarregats d'examinar tant la proposta de crear aquesta Gaceta com la de traduir el Catecismo de la Constitución, amb el suport tècnic de fra Albert Pujol (CARRERA: Historia..., II, pàg.49-50).

³⁰⁷ Al llarg del Trienni en el conjunt d'Espanya es van arribar a publicar fins sis-cents periòdics. Sobre el paper de la premsa durant el Trienni vegeu Juan Francisco FUENTES: “Estructura de la prensa española en el Trienio Liberal: Difusión y tendencias” dins Trienio, núm.24 (1994), pàg.165-196; Alberto GIL NOVALES: Las Sociedades..., pàg.987-1.047, “La prensa en el trienio liberal (1820-1823)”, dins M.TUÑÓN DE LARA, A.ELORZA i M.PEREZ LEDESMA: Prensa y sociedad en España (1820-1936), Madrid, 1975, pàg.201-206, Albert DEROZIER: “Relaciones entre historia y literatura a través de la producción periodística del Trienio constitucional (1820-1823)”, dins Cuadernos Hispanoamericanos, núm.355 (1978), pàg.275-283, i Antonio GALLEGO y BURIN: “Datos para la historia del periodismo español: una colección de periódicos del reinado de Fernando VII (1820-1823)”, dins Estudios eruditos in memoriam de Adolfo Bonilla y San Martín (1875-1926), Madrid, 1927, vol.I, pàg.347-367. Per Barcelona vegeu CARRERA PUJAL: Historia..., II, pàg.354-389. En parlem amb més detall al capítol II.

³⁰⁸ FERRER: “La Constitución...”, pàg.285-288.

³⁰⁹ Vegeu-ne un ampli mostrari a Miguel A. RUIZ DE AZÚA (ed.): Catecismos políticos españoles arreglados a las Constituciones del siglo XIX, Madrid, 1989, pàg.103-229 per la Constitució de 1812. Vegeu també Jean-Rene AYMES: “Du Cathecisme religieux au Cathecisme politique (fin du XVIIIe - debut XIXe)” i Manuel MORALES MUÑOZ: “Los catecismos y la instrucción popular en la España del siglo XIX”, tots dins AYMES, PELL, GUEREÑA (ed.): Ecole et Eglise en Espagne et en Amérique Latine. Aspectes ideològiques et institutionnels, Tours, 1988, pàg.17-32 i 33-46; Alfonso CAPITÁN: Los catecismos políticos en España 1808-1822. Un intento de educación política del pueblo, Granada, 1978; i Nydia RUIZ: “El género catequístico-político”, dins Trienio, núm.26 (1995), pàg.15-65.

³¹⁰ DSC, ext.1821-1822, t.III, pàg.1.699, sessió 106, de 9 de gener.

³¹¹ Diccionario Provisional de la Constitución política de la monarquía española, compuesto por un amante de ella, Madrid, Imprenta calle de Bordadores (BN: VE-780-9, reproduïda també a RUIZ DE

Dos dels catecismes constitucionals que més èxit tingueren a Catalunya foren la Instrucció breu de la Constitució “*que pot servir de molta utilitat a qualsevol que sen vulguia enterar, y la gent menos instruïda ho pugan entendre*”³¹² i el Catecismo político arreglado a la constitución de la Monarquía española, para ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras por D.J.C.³¹³.

Aquests catecismes s’estructuraven en una mena de lliçons que seguint el sistema de preguntes i respostes allionava sobre els drets i deures d’una Constitució “*tan buena que puede hacernos felices si la observamos y contribuimos a que se observe*”. Una Constitució amb unes arrels al país:

P. ¿La constitución es una novedad introducida entre nosotros?

R. No. Sus reglas principales habian estado en uso antiguamente; pero como no formaban un cuerpo ni tenían afianzada su observación, los interesados en quebrantarlas las habían hecho caer en el olvido: las cortes las han hecho revivir.”

Per altra banda, els catecismes polítics s’esmercen a clarificar els principis liberals, així la nació espanyola era “*la reunión de todos los españoles de ambos hemisferios*”; la Sobirania Nacional volia dir que “*esta reunión de todos los españoles a nadie tiene sobre sí*”, i que el rei “*es un ciudadano como los demás, que recibe su autoridad de la nación*”; la religió catòlica era la única veritable: “*Por estar la nación intimamente convencida de la verdad de sola la religión católica y apostólica romana, y por convenir al bien y concordia*”; i els drets a protegir eren els de la seguretat: “*el concurso*

AZÚA: Catecismos..., pàg.214-229). Vegeu també el CATECISMO histórico, político, religioso y constitucional, Madrid, 1822 [BN: VC.3.494-3], i el CATECISMO político para la instrucción de los niños en los principales artículos de la Constitución, Mallorca, Impremta de F. Guasch, s.d [1820?], [AHC: a-34-12º op.16]..

³¹² INSTRUCCIÓN breu de la Constitució y de lo més principal que se conté en ella. Ho dedica a la Pàtria lo ciutadà I.P. y J., Barcelona, Silveri Lleyxà, 1820 [AHC: B.1820-8º (full)24, i BC: F.Bonsoms, núm.1.948 i 6.467], en alguna ocasió es publicà amb el títol de DIÁLOGO entre lo batlle Constitucional de un poble nomenat Gervasi, y un simple Pagès, dit Isidro; que pot servir de molta utilitat a qualsevol que sen vulguia enterar, y la gent menos instruïda ho pugan entendre.

³¹³ Manresa, Impremta de Martín Trullàs, 1820. Sobre la seva autoria hi ha dues versions aquells que diuen que les inicials D.J.C. corresponen a Don José Caro y Sureda, germà del marquès de la Romana, i aquells altres que, com nosaltres proposem que corresponen a Don Juan Corradi, segons consta al DSC, 1820, t.II, pàg.1.697, sessió 105 de 17 d’octubre. Se’n feren sis edicions: la citada de Manresa, una altra a Girona l’any 1820, a Barcelona l’any 1812 a l’impemta Piferrer, a Vilanova l’any 1813, a Barcelona l’any 1820 a la impremta de Francesc Ifern i Oriol i a la impremta de Sierra y Martí [AHC: B.1820-12º 22 i (op)2, ACD, Impresos lligall 6 número 4, BC: F.Bonsoms 1.633 i 4.823. La seva traducció al català la realitzà el pare Albert Pujol: CATECISME polítich al objecte de instruir als catalans en los drets, privilegis y ventatjes quels proporciona la Constitució política de la Monarquía Espanyola, y las obligaciones quels imposa arreglat per lo P.A.P.A., Barcelona, Impremta de Garriga y Aguasvivas, 1820 [BC: F.Bonsoms 4.823 i 6.467, AHC: B.1820-120(12). Vegeu també MANUAL de la Constitució Espanyola dipositat per lo coronel D.L.D.S. y traduït a la llengua catalana per un ciutadà de Vich, amant de la Constitució, y desitjós del be de sos conciutadans, Vic, Estampa de Felip Tolsa, 1820 (BN, VE-584-19).

de todos en general para asegurar los derechos de cada uno en particular”, la propietat “a que cada uno pueda gozar exclusivamente y disponer de sus bienes conforme quiera, y de los frutos de su talento, industria y trabajo, sin que nadie tenga facultad para privarle de ellos ni en el todo ni en parte”, i el de la llibertat que “no consiste ... en que el hombre tenga facultad para hacer cuanto se le antoje, sino que pueda hacer todo lo que no perjudique a los derechos de otro y no esta prohibido por las leyes”.

Però aquests mitjans requerien una condició prèvia per part dels possibles receptors: havien de saber llegir, i això només estava a l'abast d'una cinquena part de la població. No és gens estrany, doncs, que a mitjan mes de maig Josep de Castellar, circulés als pobles catalans la R.O. de 21 d'abril de 1820, sobre la necessitat de predicar la Constitució, *“atendiendo a la necesidad que hay de instruir al Pueblo por medio de personas dignas de su respeto y consideración que puedan darle a conocer sus derechos y sus obligaciones, el Gobierno moderado y paternal bajo el que viven desde ahora.”*³¹⁴ Seguint les mesures preses per la Junta Provisional per a divulgar la Constitució, una de les quals consistia en que els rectors expliquessin la Constitució:

*“Todos los Curas Párrocos de la Monarquía, o los que hicieren sus veces, expliquen a sus feligreses en los domingos y días festivos la Constitución política de la Nación, como parte de sus obligaciones; manifestándoles al mismo tiempo las ventajas que acarrea a todas las clases del Estado, y rebatiendo las acusaciones calumniosas con que la ignorancia y la malignidad hayan intentado desacreditarla.”*³¹⁵

Cosa que es justificava per part de la Junta catalana per:

“La necesidad que hay de instruir al pueblo por medio de personas dignas de su respeto y consideración que puedan darle a conocer sus derechos y obligaciones; [...] a lo importante que es ir proporcionando también igual instrucción, e inspirar el amor de la ley fundamental a la juventud de todas clases que se está educando en la actualidad y forma la esperanza de la patria; y finalmente a lo justo que es que se reparen los dolorosos abusos que antes de ahora se han experimentado, combatiéndose con falsa imputaciones dirigidas contra la Constitución desde el mismo sagrado lugar en que se han hecho.”

En un dels diàlegs d'orientació liberal del Trienni, trobarem que en Macari demana al rector que:

*“I vostè, a peu d'altà
fassi 'ls també un predicot
cada dimuenge, en la missa
matinal, o en la majó.*

³¹⁴ Circular amb data de 15 de maig de 1820. Ja abans, el 27 d'abril de 1820, José de Castellar envià una altra circular dirigida als batlles demanant-los que vigilessin els religiosos per evitar que fessin propaganda anticonstitucional, reproduint una Ordre de 10 de juny de 1813 (exemplars a l'AdiocS, carpeta 479).

³¹⁵ Decret de 24 d'abril de 1820, fet circular a Catalunya amb data de 15 de maig de 1820 (AHMR, lligall 2.6.4.6). El rector de Morella Josep Segura deixarà escrit que *“más de una vez al subir al púlpito para explicar la Constitución los oyentes buscaban la puerta, dejando a las columnas del templo por auditorio”* (SEGURA: *Morsella ...*, pàg.452).

[...]
*Lo Govern deu imposar
aquesta obligació
tant al frare, i capellà
com a tot Senyor Rector.
També seria molt útil
Poble, Batlle i Regidors,
ques'fes una missió
per tota Catalunya
qu'està plena de colls torts.*"³¹⁶

Finalment, assenyallem que el mateix decret manava que els mestres també expliquessin la Constitució:

*"En todas las escuelas de primeras letras y humanidades del reino se explicará por los maestros la Constitución de un modo claro y perceptible a la edad y comprensión de los niños, a quienes se familiarizará con la lectura, ejercitándolos en la del mismo Código fundamental."*³¹⁷

Fins i tot, a començaments de maig el marquès de las Amarillas es dirigia al cardenal de Borbón proposant-li que:

*"Como uno de los medios más seguros de consolidar las nuevas instituciones que han producir la prosperidad de España, sea el divulgar, y hacer palpables sus ventajas aun entre las clases menos ilustradas, ocurre la idea de que enseñen mensualmente los principios de nuestra Constitución a la tropa de las diferentes Armas del Ejército, para lo cual y siendo para ello necesario un texto desea el Rey que V.E. le manifieste su parecer acerca del pensamiento en general y en particular del libro que pudiera servir a realizarlo, como por ejemplo si seria propio a este fin el catecismo de D.J.C. impreso en el año de 1812 y reimpresso últimamente."*³¹⁸

Els rectors no acceptaren de bon grat aquestes normes, i el diputat Villa plantejà a les Corts, el mes de juliol, que *"teniendo noticia que no se ha comunicado a muchos curas párrocos la orden del Gobierno para que expliquen la Constitución en los días festivos"*, que els ajuntaments i Caps polítics controlessin si ho feien o no, ja que *"no pudiendo dudarse de los buenos efectos que produciría en los hombres de mediana educación, en tanto menestral honrado que adquiriría una competente ilustración acerca de sus derechos y de las obligaciones que lo ligaban con los demás sus conciudadanos y con la Madre Patria"*, era del tot inacceptable *"la resistencia que se presentaba en dar impulso a una medida tan benéfica"*, cosa que demostrava *"que había un interés en mantener a los españoles en la ignorancia, para destinarlos como*

³¹⁶ COLOQUI entre un rector y un pagès anomenat Macari, Barcelona, 1280 (BC, FB, núm.1.734).

³¹⁷ Vegeu d'Alfredo SAENZ-RICO: La educación general en Cataluña durante el Trienio Constitucional (1820-1823), Barcelona, 1973, pàg.326-343 i 392-433.

³¹⁸ Carta amb data de 6 de maig de 1820. La Junta provisional respongué el 9 de maig manifestant que el principal problema del país era, precisament, la ignorància del poble (ACD, PRFVII, t.38, fol.316-318). El marquès de las Amarillas és un clar exponent del moderantisme.

*hasta aquí a bestias de carga*³¹⁹. Per la seva banda el Cap polític de Catalunya es queixava al bisbe d'Urgell que *"habiendo tomado informes fidedignos para saber si los Párrocos explicaban la Constitución Política de la Monarquía resultó de ellos, que son muy pocos los que lo ejecutan"*, i li demanava que prengué mesures³²⁰.

El cert era que aquesta mesura era mirada amb desconfiança per molts constitucionals, ja que segons ells:

*"Los Ministros del Altar, que estaban por sí mismos instruidos de la Constitución antes de la mudanza de gobierno, eran muy pocos, y no son actualmente muchos. [...] Sin embargo todos ejercitaban sus pulmones en los pulpitos y en los altares, declamando por seis años consecutivos contra aquel apreciable Instituto."*³²¹

Per sort, afegia, *"sus sermonazos no produjeron todo el efecto que se prometían los oradores"*, i el poble cansat de sis anys de misèria apostava per un canvi *"persuadido de que la Constitución (que no entendía) trocaría de un instante a otro su suerte"*. El problema fou que:

"Variado el sistema de gobierno, no solo no hallaron mejoradas rápidamente sus fortunas, como indiscretamente se habían figurado muchos, ni rebajadas las contribuciones; sino que poco después de ser libres ya, y constitucionales, se vieron con la orden (inesperada por ellos) de levantar las milicias locales, la defensa de su libertad, la protección de sus intereses, y el sostén de los imprescriptibles derechos del hombre social."

Aquesta conjuntura va ser aprofitada pels *"agentes del servilismo"*, entre els quals destacaria el clergat, per generar desconfiança vers els nou sistema i la Constitució. Ja que eren ells els que actuaven d'intermediaris culturals:

"Las tertulias en las poblaciones pequeñas se componen ordinariamente de los Rectores, y vicarios, de los religiosos que tienen por coadyutores, de los maestros de niños, barberos, y herreros, y aún de los boticarios si los hay; y como estos se penetran de las ideas de los primeros, las transmiten, e infieren en los corazones de los sencillos ciudadanos del campo, que dedicados al trabajo de la tierra todos los días ordinarios de la semana, se reúnen en las noches de los sábados, y en los días de domingo en las casas de aquellos para quitarse las barbas, y disponer la remonta de sus azadones; y como el fanatismo, y la perfidia aplican otros medios para engañarlos, resulta que se fomenta un considerable partido a favor del servilismo."

Afegia que no n'hi havia prou amb l'abundància d'impresos, ja que *"son inútiles los papeles públicos, o a lo menos insuficientes. Los ciudadanos legos no los leen, ni pueden leerlos; y si algunos los leen no los entienden, y una gran parte ignora que los haya"*, i afegia *"los diálogos de Macari &c, son demasiado largos y elevados para los*

³¹⁹ DSC, t.I, pàg.32, sessió 7, d'11 de juliol, i pàg.415, sessió 34 de 7 d'agost de 1820.

³²⁰ Recollit a la circular del Bisbe d'Urgell de 7 d'agost de 1821 (AHL, "Diòcesi d'Urgell", caixa 46).

³²¹ Article signat per "El liberal del campo", dins el Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.61 i 62, de 12 i 13 de maig de 1820, pàg.2-4, i 1.

aldeanos". Finalment proposava com a mesura idònia per donar a conèixer la Constitució:

"Que algunos de los sujetos inteligentes, y adictos al sistema Constitucional que residen en las cabezas de partido estimulados por el gobierno procurasen hablar, e instruir a los boticarios, barberos, maestros de niños, herreros y demás sujetos de los pueblos que suelen tener influencia sobre los demás ciudadanos de los mismos, y reuniones de estos en sus casas, de lo que es la Constitución, de las benéficas miras que ha tenido, y tiene el gobierno actual en todos sus decretos, y de las ventajas que se pueden prometer del nuevo sistema, para que lo persuadan a sus compatriotas. Debería finalmente en mi juicio escitarse el genio de los poetas catalanes a componer en su lengua provincial sucintas, y sencillas canciones patrióticas, y alusivas al intento, imprimirse grande número de ellas, repartirlas de valde a los ciegos, y otros que van cantando por los pueblos, para que las vendan muy barato a utilidad propia, y las entonen en los mercados de las poblaciones que los celebran, y junto a las iglesias de los pueblecitos en los días festivos, cuando salgan de misa los ciudadanos, enseñando a los cantores una arenga de las que ellos suelen pronunciar que tenga persuasión y energía. [...]. Los ciudadanos del campo oyen con gusto las canciones patrióticas, y cualquier romance. Lo compran, lo leen si saben, o lo hacen leer a sus hijos. Fijan estos papeles en las puertas interiores de sus casas, o en las artesas, los aprenden, y cantan hasta las mugeres, y se penetran de su sentido, por cuyo motivo parece que este medio no debería omitirse."

Però si important era la propaganda escrita, també ho era la oral, tal i com assenyalava el Secretari de Governació en la seva Memòria a les Corts de març de 1821, fent-se ressò de la importància de les "*diversiones públicas*", tant pel que feia a l'aspecte humà, com de difusió política:

*"Las diversiones públicas han sido siempre y deben ser un objeto muy importante en la atención de los gobiernos libres. Porque prescindiendo de la diversión y el recreo necesario que proporcionan al hombre en sociedad para aliviarle del cansancio de otras tareas más severas; son además un medio muy poderoso de educación y de instrucción nacional que no debe descuidarse."*³²²

Aquí cal situar el teatre, així el 2 d'abril es representava a l'antic Teatre Principal, ara anomenat Teatre Nacional de Barcelona, "*en desahogo de su amor patrio*", l'obra "*Roma libre, o expulsión de los tiranos de Roma*", acompanyada de "*la declamación de una composición poética análoga a las circunstancias políticas, y canto de un himno patriótico*"³²³. El teatre degué de tenir força èxit en la nova etapa constitucional, doncs el

322

Afegia que les funcions patriòtiques havien d'enaltir les virtuts nacionals i criticar els vicis vils i que "*las funciones patrióticas, las fiestas populares, con más o menos magnificencia [...] se han multiplicado en los pueblos*", i que, pel que feia als teatres: "*se hallan en un estado de suma decadencia*" perquè manquen actors i tenen moltes traves ("Memorias...", 19 de març de 1821, ACD, lligall 88, expedient 4).

323

REIG y VILARDELL: Barcelona ..., III, pàg.162-163. Pel teatre català d'aquests anys vegeu Maria Teresa SUERO ROCA: El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1830, Barcelona, 1987, vol.I, pàg.171-285. També, Xavier FÀBREGAS: Les formes de diversió en la societat catalana romàntica, Barcelona, 1975, pàg.23-45. Vegeu una anàlisi del teatre del Trienni a Còrdova a Carmen FERNÁNDEZ ARIZA: El Teatro en Córdoba en el Trienio Constitucional (1820-1823), Còrdova 1987 que en destaca les recaptacions fetes per a Beneficència i Milícia Nacional (pàg.168-169), la utilització dels locals teatrals per a altres activitats com els balls i les reunions patriòtiques (197-198), i l'assistència de les classes populars al teatre (pàg.207). Vegeu també M. CHAVES: Los teatros de Sevilla en la segunda época constitucional (1820-1823), Sevilla, Impr. De F. Marta García, 1900 i

mes d'octubre, s'inaugurà un nou teatre, el "*Teatro Nacional de los Gigantes*"³²⁴. A Barcelona, a més de les clàssiques obres de Josep Robrenyo es representaren altres obres polítiques de caire liberal, com les de Gorostiza: El primer día de Enero de 1820 i Una noche de alarma en Madrid, tot i que els seus èxits més importants a la ciutat comtal foren Don Dieguito i Indulgencia para todos³²⁵; la de Castrillón: Lacy en Mallorca o La víctima del despotismo; Blanco i Orgaz: El alcalde liberal y cazador de serviles, Don Toribio o Un arma de los serviles; Francesc de Paula Martí: La entrada de Riego en Sevilla i La Constitución vindicada; Aribau, Larios, López Soler i Altés: La libertad restaurada; o l'anònim: Los liberales facciosos y servil cura en la trampa³²⁶. A Tarragona, sobretot l'any 1822 es representaren nombroses obres patriòtiques al teatre de la ciutat, per exemple el 16 de desembre s'hi presentaven "*la pieza en dos actos 'Coletilla en Navarra o las consecuencias del 7 de julio en Madrid'*", "*las boleras de la Constitución (bailable)*" o "*La toma de Castellfullit por las tropas liberales*"³²⁷. L'ajuntament de Barcelona considerava que el teatre era a les persones adultes el que l'ensenyament era als joves, per això manifestava que havia d'ajudar a "*proporcionar, o mantener un teatro decente y decoroso supuesto que es reconocido por todas las naciones ilustradas como escuela de costumbres y termómetro de la cultura y la civilización*"³²⁸.

Però tant o més important que la propaganda escrita i oral, ho era la visual i per aquest motiu els liberals impulsaren a dojo les celebracions i festes que també ajudaven a consolidar el nou sistema perquè integraven la majoria de la població en l'exaltació del nou règim³²⁹. L'ajuntament de Barcelona descrivia els avantatges de les funcions patriòtiques:

"Crejó el Ayuntamiento que no sería digno del precioso epíteto de constitucional sino aprovechase las ocasiones favorables para conservar en todo su vigor aquel hermoso

LARA: Jaén..., pàg.363-371. Pel conjunt d'Espanya vegeu Jorge CAMPOS: Teatro y sociedad en España, 1780-1820, Madrid, 1969. En parlem més a fons al capítol II.

³²⁴ REIG y VILARDELL: Barcelona ..., III, pàg.221-222. Vegeu també SUERO: El teatro..., pàg.171-186 i 260-263, sobre el funcionament de les empreses de teatre i les obres representades.

³²⁵ SUERO: El teatro..., pàg.273-274.

³²⁶ SUERO: El teatro..., pàg.257-285. La redacció d'obres d'aquests tipus devien ser força nombrosa com mostra el fet que una d'elles, el diàleg polític "*La farsa de Vespella*" es trobés en un manuscrit de Ramon-Josep Alomà d'Altafulla que ha exhumat Salvador J. ROVIRA GOMEZ: "*La farsa Vespella (un episodi entre liberals i facciosos l'any 1822)*", dins Eliseu A. SOLER (ed.): Recull Andreu Aleu i Teixidó (1829-1900), Tarragona, 1979, pàg.79-96.

³²⁷ AHMT, Acuerdos, 1822, III, doc.869.

³²⁸ Vegeu la SUCINTA relación..., pàg.15-19, pàg.15 per la cita.

³²⁹ Per exemple el mes de maig de 1822 les Corts (Resolució de 14 de maig) manaven que "*de los fondos de propios y arbitrios de los Pueblos no se paguen más funciones de Yglesia que las del Corpus, aniversario de la Constitución del 19 de marzo y la de los Santos Patronos*", és a dir salvaven les festes patriòtiques de l'aniversari de la Constitució.

entusiasmo público que siempre ha contrarrestado los reiterados esfuerzos del fanatismo y la superstición. Las funciones patrióticas en digna conmemoración de las épocas más célebres en la historia de la libertad recuperada ofrecían un vasto campo para mentar acciones grandes, patentizar su importancia, eternizar los héroes, recordar los juramentos, y ofrecer ejemplos de antiguos pueblos, libres y belicosos para servirnos de modelo.”³³⁰

Pot servir com exemple del que diem la celebració a Montblanc, “*aunque este país no es de los más abundantes en Sentimientos de Constitución*”, del jurament de la Constitució per part del rei el 9 de juliol de 1820:

“Así que recibió este Ayuntamiento Constitucional la noticia el domingo, dispuso tres noches de iluminación, la última que era ayer general. El Ayuntamiento rondó las calles con la música, y me causó la mayor complacencia el oír las aclamaciones de Viva la Constitución, más agradables por la novedad; al retirar el Ayuntamiento a la Casa Consistorial siguió la música en la Plaza, interin se concluía un hermoso castillo de fuegos, por el tino con que se disparó, pues no se observó la menor falta, y por la sorpresa consequente a una cosa inesperada. De otra parte en la Iglesia se cantó por la mañana un solemne oficio con música y Te Deum al fin, a cuya función concurrieron convidados por el Ayuntamiento todas las Comunidades eclesiásticas Secular y Regulares y de esta hasta legos habia; nada digo de campanas porque como vivo cerca la Iglesia, llegué a creer que quedaba sordo. Amigo bien se yo, quienes han sido los tres o quatro buenos españoles que han conservado el rescaldo de este fuego, que animado nuevamente va prendiendo como quien dice en leña verde haciendo bastantes progresos.”³³¹

Un acte semblant realitzà la ciutat de Reus el 10 de març de 1821 per a celebrar el primer aniversari de la proclamació de la Constitució en aquesta ciutat:

“En la tarde, [...], en memoria del diez de Marzo de mil ochocientos veinte en que se publicó en esta Villa el Sagrado Código, se reúna el Batallón de Milicianos Voluntarios en la Plaza principal, sacando su estandarte de la Casa Consistorial, con descargas de fusileria y repique general de campanas a eso de las quatro, en cuya hora con corta diferencia se verificó aquel solemne acto en igual dia del año pasado; en celebridad del qual, haga después el Batallón un paseo militar por los arravales y a su vuelta a la plaza principal y retiro del estandarte en la Casa del Común, hayga disparos de morteretes. Y por último que a las diez de la noche de este propio dia, vuelva a salir la música del mismo Cuerpo, tocando y cantando canciones patrióticas por todo el Pueblo”³³².

³³⁰ SUCINTA relación..., pàg.62-66, pàg.62 per la cita. Vegeu per exemple la que es celebrà a Vic els dies 29 i 30 de desembre de 1821 amb motiu de la instal·lació de la columna constitucional (DESCRIPCIÓN de la famosa..., pàg.14-24), o la que tingué lloc a Tarragona amb motiu del primer aniversari de la proclamació de la Constitució a la ciutat (REGOCIOS públicos con que la Ciudad de Tarragona capital de la provincia del mismo nombre ha celebrado el aniversario del inmortal día 9 de Marzo de 1820, en que fue el primer pueblo de Cataluña en pronunciarse por el restablecimiento de la Constitución política de la Monarquía, Tarragona, Impremta de Miquel Puigrubí, 1822). Que no es tractava d'un fenomen estès arreu de l'estat ens ho demostra a partir del cas guipuscoà Félix LLANOS ARAMBURU: El Trienio Liberal en Guipúzcoa (1820-1823), San Sebastián, 1998, pàg.174-175.

³³¹ Carta de Francesc Miguel y Espoy a Josep Brufau, datada a Montblanc, el 19 de juliol de 1820 (CA-47, fol.30). També l'ajuntament de Reus decidí de celebrar el dia 30 de juliol “*regocijos públicos por la grandiosa noticia del juramento del Rey a la Constitución del Estado en el seno de las Cortes de la Nación*” (Ban de l'ajuntament: “Avis al Públich”, amb data de 27 de juliol de 1820 a l'AHMR). Vegeu un exemple diferent a Antonio PALOMEQUE: “Actos celebrados en un lugar de los Montes de Toledo con motivo de la publicación de la Constitución (1820)”, dins Homenaje a Jaime Vicens Vives, Barcelona, 1967, II, pàg.481-484. A Burgos, per exemple, la publicació de la Constitució es rebé amb una certa indiferència (Teófilo LÓPEZ MATA: “Burgos durante el periodo constitucional de 1820 a 1823”, dins Boletín de la Institución Fernán-González, núm.166 (1966), pàg.113-127 i 167 (1966) pàg.279-301 (pàg.113-119 per aquesta qüestió).

³³² Actes municipals, 1821-1824, sessió de 10 de març de 1821, fol.41 (AHMR).

I el mateix va fer Tarragona per celebrar l'aniversari de la primera proclamació de la Constitució a Catalunya³³³.

No tot eren flors i violes, així el mes d'agost tant la Diputació com el Cap Polític manifestaven que *“en muchos pueblos de Cataluña no hay tal lápida [de la constitución], sino letreros en la pared o en madera mezquinos, impropios que a la verdad no producen el efecto que propusieron los legisladores”*, per això manava que s'instal·lessin *“lápidas de la Constitución de tamaño y figura proporcionada”*³³⁴. A finals de l'any 1821, el Cap Polític encara havia de recordar a alguns als Ajuntaments l'obligació que tenien de col·locar la placa de la Constitució a la plaça major del poble³³⁵.

El reialistes, conscients del mal que els feien a nivell ideològic, criticaran aquest tipus de festes que, segons ells eren *“inmundas bacanales, que se celebran en algunos infelices pueblos de España, desde que los misioneros de la impiedad han levantado el árbol de la discordia, representado en las perturbadoras lápidas de la constitución”*, i que només servien per tal que *“la ira y el furor que enciende los ánimos de los anarquistas de Madrid, Barcelona, y otras grandes poblaciones, para abrasar como un rayo devorador todo cuanto se opone a sus criminales proyectos de rencor y venganza”*, tot oferint com alternativa les festes tradicionals:

*“¡Pueblos que tres años hace celebrabais vuestras fiestas mayores y vuestras solemnidades en el seno de la religión de paz, pasando días de regocijo y de placer, alternando entre suaves himnos y armoniosos cánticos al Dios de vuestros padres, y entre inocentes y sencillas diversiones. [...] Españoles: pasaron ya los días de vuestra felicidad”*³³⁶.

Però, segons alguns observadors estrangers, aquests intents de canviar la mentalitat i augmentar el nombre de partidaris del nou sistema, xocava amb les velles

³³³ Regocijos públicos con que la Ciudad de Tarragona ha celebrado el inmortal 8 de marzo de 1820, Tarragona, Impremta de Puigrubí, 1822. Sobre aquesta celebració vegeu FERRER: “La Constitución...”, pàg.278-280 i MORERA: Tarragona..., pàg.347-350.

³³⁴ Acord amb data de 31 de juliol de 1821, circulat als pobles amb data de 8 d'agost (ADB, lligall 20, expedient 1).

³³⁵ Circular del Cap Polític de Catalunya, de 17 de novembre de 1821. Els petits ajuntaments, com el de Toroella de Fluvià es disculpaven de no haver-ho fet i es comprometien a col·locar *“en el término de tres meses con la formalidad debida la Lápida de la Constitución en la plaza principal del Pueblo”* (carta de l'ajuntament de Toroella de Fluvià al Cap polític de Catalunya amb data de 12 de setembre de 1821, a l'AHG-ADG, caixa 2). Vegeu l'acte celebrat a Barcelona el 25 de març en el qual s'hi implicaren les autoritats civils, militars i religioses de la ciutat (Llibre de Resolucions..., fol.228v.229, reproduïda a l'Annex I.1). A Porrera es col·locà el 27 d'agost de 1820 (Josep Simó: “Crónica de Porrera”, pàg.34). A voltes per desgana i altres per manca de recursos, molts pobles no tenien la placa de la Constitució. Algun efecte devien tenir al final els recordatoris ja que el 16 de desembre s'inaugurà la del Masnou (ADB, lligall 20, expedient 1).

³³⁶ Diario de Urgel, núm.27, de 4 de novembre de 1822, pàg.2.

costums i les tradicions dels catalans i dels espanyols³³⁷. Pot servir-nos de mostra el que diu Blaquiere:

“Es podria dir molt sobre les dificultats d’efectuar una reforma dels costums, mentre que aquells que tenien una influència directa en la vida domèstica, actuant com oracles per als marits i les esposes, nens i criats, estaven sempre a punt d’abusar de la confiança posada en ells. La gent està, en general, sempre a punt de donar via lliure a les passions, que requereix un fort sentit de la virtut, estimulat continuament pels consells espirituals, per controlar els seus efectes en els països del sud d’Europa.

Es molt sorprenent que els pagesos i els soldats espanyols fossin, en general, tan forts, tenint en compte la insuficiència i pobresa del seu menjar; que consistia, principalment, de pa, cebes, castanyes i fesols; el vi, que ja era pobre, no millorava gens al ser portat dintre de pells algunes centenes de milles. La imatge del soldat i del pagès espanyol, assegut amb un aire resignat mirant el tros de pa negre, una ceba o algunes castanyes bullides, sovint m’han recordat els habitants de moltes de les cabanes irlandeses, asseguts al voltant de la llar de foc i repetint una Ave Maria, abans de tocar el seu menjar de Redbucks o pomes blanques.”³³⁸

Una societat, l’espanyola, caracteritzada segons el classista Blaquiere per tenir una aristocràcia degradada; uns capellans i advocats ben informats; uns mercaders i viatjants “que són els principals dipositaris de la virtut” i que “no semblen tenir els vicis d’aquells que estan per sobre i per sota del seu nivell”; uns treballadors i soldats “que són traïdors, reivindicatius, gelosos i fanàtics”, cosa que demostraria “que els extrems de riquesa i pobresa produeixen quasi els mateixos efectes”³³⁹.

I.3.2 Primeres resistències

Des del moment de la reinstauració de la Constitució de 1812 hi ha sectors que conspiren per donar marxa enrera³⁴⁰. No pas posteriorment, com a resposta a la radicalització liberal, com assenyala la historiografia conservadora³⁴¹. En una data tan matinera com el mes d’abril de 1820, el Cap Polític, Josep de Castellar, ja es dirigia a la

³³⁷ Una visió sintètica de la societat catalana la primera meitat del XIX des del punt de vista de les mentalitats i la cultura a Pere ANGUERA: “Damunt el polvori: els catalans entre 1800 y 1860”, dins Romanticisme i Renaixença, 1800-1860, vol.4 de la Història de la cultura catalana, Barcelona, 1995, pàg.37-76.

³³⁸ Traducció nostra. BLAQUIERE: Spanish..., pàg.446.

³³⁹ BLAQUIERE: Spanish..., pàg.350-351.

³⁴⁰ GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.12-13, ha dit que “Desde el momento mismo de la aceptación por el Rey de la Constitución, se puede decir que empiezan a actuar en España dos contrarrevoluciones: una, la que pudiéramos llamar monárquico-clerical-absolutista, busca el restablecimiento integérrimo del Antiguo Régimen; y otra, más moderna, trata de modificar las instituciones constitucionales, introduciendo el famoso ‘Plan de Cámaras’, es decir, un Senado aristocrático que desvirtúe la voluntad popular”.

³⁴¹ Vegeu MENÉNDEZ PELAYO: Historia..., II, pàg.49-750; i Alexandra WILHELMSSEN: “Los realistas en el Trienio Constitucional: Manifiestos de la Regencia de Urgel”, dins Cuadernos de Historia de España, núm.67-68 (1982), pàg.369-400 (pàg.373-374 per aquesta qüestió). Vegeu per aquests primers moviments contrarevolucionaris FERRER, TEJERA i ACEDO: Historia..., II, pàg.25-27 i COMELLAS: Los realistas ..., pàg.25-60.

població dient-li: *“temed sobre todo a los que, abusando del santo nombre de la Religión, procuran hacerla instrumento de su codicia y de sus deseos, para ceñiros de nuevo a las cadenas y condenaros a su miseria”*³⁴². El cònsol francès a Barcelona es feia ressò, el mateix mes d’abril, del temor de les noves autoritats vers l’actitud que adoptaria la gent del camp, sobretot respecte a temes com el reclutament militar³⁴³. La posada en marxa de la Milícia Nacional també fou utilitzada pels reialistes per a fer propaganda contra el règim constitucional fent córrer que era una mena d’enrolament militar, cosa que obligà el Cap polític de Catalunya a desmentir-ho: *“la institución de las Cortes de la Milicia Nacional es dirigida a proporcionarles una fuerza local para la policía interior, resguardo de caminos y custodia de la autoridad, sin que en ningún caso tengan que salir de su término respectivo”*³⁴⁴.

Gorostiza, en el seu informe sobre la contrarevolució de la primavera i l’estiu de 1822, assenyalava que:

*“Apenas transcurrieron algunos días después que el grito de libertad lanzado en las Cabezas había sido repetido en los otros ángulos de la península y sancionado en Madrid con el juramento del Rey cuando ya se maquinaba sin disfraz contra el Código sagrado por todos cuantos, habiendo antes vivido de abusos y privilegios, temían luego el varapalo de las reformas que debían seguirse necesariamente al establecimiento de un sistema cimentado en la igualdad y la justicia.”*³⁴⁵

El mateix Mataflorida deia que el mes de maig, després del rebombori anticonstitucional

³⁴² Ban de 24 d’abril de 1820 (un exemplar a AHMI, lligall 29). La crida es repetia el mes de novembre quan el Cap Polític dirigí un nou ban als catalans on manifestava que *“ninguna clase ni condición por elevada o privilegiada que sea podrá eludir el merecido castigo; y vosotros heroicos catalanes que habéis sido dechado de constancia, de religiosidad, de firmeza y que abrigáis en vuestro corazón impávido todas las virtudes de los hombres libres, presentad a vuestros enemigos que son los de la Constitución y los de las precisas reformas hechas por el Congreso nacional, ante la autoridad para que queden satisfechas las leyes, vengada la patria, y alejado de vosotros el que su interés o su orgullo lo separan del bien de sus hermanos”* (ban d’1 de novembre de 1820, un exemplar a l’AHMSSA, caixa 455). El Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.5, de 19 d’abril de 1820, pàg.17-19, informava de diversos incidents anticonstitucionals a Madrid, Ciudad Rodrigo, Cadis, i Jerez de la Frontera on *“dos frayles de los de menos talento, se han deslizado en el púlpito con doctrinas sediciosas”*.

³⁴³ Carta de 19 d’abril de 1820, AHME, “Correspondance commerciale. Barcelone”, t.24, fol.120-121, on assenyalava que *“les agitateurs sont en petit nombre partout”*.

³⁴⁴ Resposta del Cap polític de Catalunya amb data de 29 de març de 1820 a una qüestió sobre el tema plantejada pel batlle de Tarragona i que fou publicada per aquest el 3 d’abril de 1820 junt a unes anotacions: *“decimpresionaos pues de alguna mala inteligencia que quizás a algunos habrá imbuido la formación de la Milicia local, ya veis a que se reduce, solo al ámbito de vuestros hogares, y para la tranquilidad y policía interior.”* (AHMR, lligall 9.6.5.09).

³⁴⁵ [Manuel Eduardo] GOROSTIZA [y Cepeda]: Cataluña a fines de Julio de 1822, o sea rápida ojeada sobre el origen, proyectos y recursos de la facción liberticida en sus cuatro provincias, Madrid, 1822, pàg.9-10. També, el BAYO: Historia..., vol.II, assenyalava aquest fet continuament. Vegeu una nota biogràfica de Gorostiza a DBTL, pàg.304-305.

de Saragossa, un dels seus instigadors, José Villar Frontín (secretari del rei)³⁴⁶, es dirigí a ell, “*invitándome a una contra revolución para salvar a V.M. y a la Patria de los desastres en que conceptuaba iba a desenvolverse, ofreciéndome contribuir en cuanto fuese necesario.*”³⁴⁷ Mataflorida inicià les seves activitats contrarevolucionàries des de Baiona de forma seriosa a començaments de 1821, “*pero preveyendo que hubiese más españoles fieles a pesar de mi cautela se descubrieron mis pasos, y relaciones que tomaba en España, de cuyas resultas a solicitud del Gobierno Constitucional por medio de su Embajador en Paris se me hizo internar a Tolosa.*”

Per altra banda, es començaven a constatar resistències al jurament de la Constitució, sobretot per part del clergat, així l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú comunicava al Cap Polític que, el dia del jurament de la Constitució, “*reparó no solo que el Vicario dexó de hacer en la misa la exhortación mandada por S.A. la Regencia del Reyno con orden de 2 de mayo de 1812, sino también que el Reverendo Cura ni el clero no parecieron a prestarlo de un modo manifiesto*”³⁴⁸. A Altafulla, el rector Josep Jové es negà a prestar el jurament a la Constitució i a cantar el Te-Déum, igual que ho van fer el rector d'Esparreguera i els frares dominics de Sant Magí de la Brufaganya³⁴⁹. A Manresa es demanava per part del Cap polític informes del prior del convent dels dominics, Domènec Bruguera, perquè es tenien notícies que predicava contra la Constitució³⁵⁰. Per

³⁴⁶ Una nota biogràfica al DBTL, pàg.690. Era membre de la camarilla de Ferran VII, i abans de la revolució fou desterrat a Tarragona d'on hagué de fugir el mes de març per negar-se a jurar la Constitució i s'instal·là a Saragossa, d'on també hagué de fugir cap a la Manxa. Sobre els fets de Saragossa vegeu RÚJULA: Contrarrevolució..., 1998, pàg.61-67.

³⁴⁷ Carta de Mataflorida al rei amb data de 4 d'agost de 1824 (vol.22, fol.341-350 dels “PRFVII” de l'APR). Mataflorida en aquesta carta assenyalava que Villar li dirigí cartes semblants amb dates de 27 de juliol (des d'Arganda), de 24 d'Octubre (des de Madrid) i de 19 de novembre (des de Villamayor de Santiago).

³⁴⁸ Carta de l'ajuntament de Vilanova de 26 de març de 1820 (lligall 469 de l'AHMVG). Vegeu, també, FELIU: La Clerecia..., pàg.137-138 i 161, i BADA: L'Església..., pàg.81. Finalment, el 5 d'abril, els rectors juraren la Constitució “*en voz clara y entendible*” (carta de 6 d'abril de 1820, a l'AHMVG, lligall 469). Per les primeres resistències dels eclesiàstics al jurament de la Constitució cal consultar, l'ADiocB, “Avellà. Correspondencia de oficio”, vol.1 i “Expedientes y Informes. 1822”. Per Vilanova i la Geltrú durant el Trienni vegeu Josep COROLEU: Historia de Villanueva y la Geltrú, 1878, pàg.254-261, i José A. GARÍ: Descripción e historia de Villanueva y la Geltrú, 1863, pàg.52-55 i 226-238.

³⁴⁹ Vegeu ACA-RA, Registre 1.418 (1820), fol.217). Informació sobre aquest fet a Pere ANGUERA: “La ideologia del clergat tarragoní a la crisi de l'Antic Règim” dins Anuari 1990-1991 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica, Moderna i Contemporània de Catalunya, Tarragona, 1992, pàg.103-104 i ROVIRA GOMEZ: Altafulla..., pàg.21-22. Sobre Josep Jové vegeu la nota biogràfica a l'Apèndix 1. Més informació al Diario de Barcelona, núm.118, de 27 d'abril de 1820. Cayetano BARRAQUER: Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX, Barcelona, 1915, I, pàg.1.003 i FELIU: La clerecia..., pàg.161. Per Sant Magí de la Brufaganya, vegeu Joan SEGURA: Historia del santuari de Sant Magí, Santa Coloma de Queralt, 1994 (Barcelona, 1887).

³⁵⁰ Circular amb data de 20 d'abril de 1820 (AHCM, caixa 60).

intentar-ho evitar la Gaceta de Madrid publicava un decret amb data de 30 de març assenyalant que: *“todo español que se resista a jurar la Constitución política de la Monarquía, o al hacerlo use de protestas, reservas o indicaciones contrarias al espíritu de la misma, es indigno de la consideración de español; queda en el mismo hecho destituido de todos los honores, empleos y emolumentos.”*³⁵¹ Ja abans el Cap polític s’havia dirigit als ajuntaments capital de Partit demanant-los *“procure que se observe en todas sus partes el sistema establecido avisándome de cualquier infracción de este y de la más leve sospecha que tengan contra sugetos que sugieran opiniones contrarias al mismo”*³⁵². Més tard, a mitjan més d’abril, el Cap polític insistirà als batlles:

*“Procure vigilar cuales sean los segetos que inspiren desconfianzas hacia el Gobierno y propaguen la divergencia de opinión, tanto afectando religiosidad y virtudes de que carecen, como abundando, o afectando abundar de exaltación patriótica que igualmente no tienen los que eligen este medio para establecer la turbulencia y el desorden.”*³⁵³

De fet l’actitud de determinats sectors del clergat fou totalment contrària des del començament a la proclamació de la Constitució³⁵⁴, desenvolupant una important tasca contrarevolucionària a nivell ideològic, com mostra aquesta queixa de Josep Brufau:

*“El Administrador de la Mitra Arzobispal de Zaragoza D. Antonio Plana publicó un discurso contra abolición de diezmos y primicias, en que apuró todos los recursos de la sofisteria para perturbar la tranquilidad de las conciencias e introducir la discordia cuando más necesitamos la unión. Muchísimos son los escritos que han salido de aquella ciudad contra los crasos errores en que cae el Sr. Plana abusando sacrilégicamente de la escritura, de los concilios y de los padres de la Iglesia. Este discurso fue esparcido por varios pueblos para seducir a los incautos labradores. Se conoce que hay unas sociedades malignas esparcidas por toda la España que tienen por objeto propalar las máximas más cercanas a la servidumbre las frecuentes reimpressiones de escritos hipócritas y serviles son la mejor prueba de esta verdad. Pero ¿qué es lo que intentan? El grande paso está dado ya: no hay fuerza humana capaz de oponerse al torrente de la ilustración, el ojo vigilante del gobierno les sigue en sus oscuros conciliábulos. Infelices, si apresuran el día de la justicia.”*³⁵⁵

³⁵¹ Circular del Cap polític amb data d’1 d’abril de 1820 (AHCM, lligall 60).

³⁵² Circular del Cap polític amb data de 25 de març de 1820 (AHCM, lligall 60).

³⁵³ Circular del Cap polític amb data d’11 d’abril de 1820 (AHCM, lligall 60).

³⁵⁴ Vegeu Agustín de ARGÜELLES: De 1820 a 1824. Reseña histórica, Madrid, 1864, pàg.55 que assenyalat que *“el clero y la magistratura, elementos principales de esta facción, eran las únicas clases que, como en todas las épocas, se oponían al régimen constitucional, formando liga, y dando a sus maquinaciones impulso combinado y dirección sistemática.”*

³⁵⁵ Carta amb data de 9 d’octubre de 1820 (CA-47, fol.68). BAYO: Historia..., II, pàg.238 ha assenyalat que *“el clero se habla constituido centro de las conspiraciones, y de él partían todos los radios que en diferentes direcciones cruzaban la Península”*. REIG y VILARDELL: Barcelona ..., III, pàg.220-221, assenyalat que *“los anti-constitucionales aprovechaban los instantes para promover algaradas, con el objeto de que el fracaso del nuevo régimen les dejase otra vez dueños de la situación. [...] Firmes en este propósito apelaron a toda clase de medios para que su empresa prosperase. Por descontento dispusieron para ello de los elementos frailunos que abundaban en Barcelona, y estos desde el púlpito, con el mayor descaro, echaban sapos y culebras contra los liberales, aconsejando al pueblo que desentendiese los preceptos de la Constitución.”* Alguns exemples a FELIU: La clerecia..., pàg.35-49 i 151-156, i BADA: L’església..., pàg.80-82.

Des de les terres de Lleida, Joan Costafreda deia que des de Serós a Agramunt hi havia “*un servilisme declarat de est país, principalmente de molts dels àbits negres que efectivament parlan ab poch decoro del govern.*”³⁵⁶ En canvi, des de Barcelona, Manuel Lasala assenyalava que “*no debemos temer al Clero que en general es más bien miserable en esta Provincia [de Catalunya]. Más pronto debemos recelar de algunos alborotadores que quisieran una nueva reacción para mejor partido del que han sacado hasta aquí*”³⁵⁷. També Manuel Lasala informava que a Barcelona, igual que als Masos de Mora: “*veus sordas y maquinacions de certa gent [...] també han tingut atreviment de declarar-se en publich*”³⁵⁸. Malgrat tot, eren força optimistes, així Manuel Lasala manifestava a finals de setembre que “*per poch ques descuiden los enemichs del sistema ja no tindran cap esperanza, y quant més vaige menos, pues la gent ha de conèixer a poch a poch la diferencia, que hi ha de una cosa ab altre.*”³⁵⁹

A finals d'abril es produïa la primera conspiració reialista seriosa preparada a Madrid en la qual hi estaven implicats: dos religiosos (un monjo de l'Escorial i un prevere de Burgos), un comissari de guerra (Tomàs Ortega), dos oficials (Joaquim Bejar, Antonio Gascón) i un sergent de l'exèrcit (José Mingo Atalora). Segons l'informe del Cap polític:

*“Han intentado seducir y corromper la tropa de la guarnición de esta plaza [Madrid], pintándole las nuevas instituciones como contrarias a la religión y a los derechos del Rey; que han suministrado una peseta diaria a algunos soldados; que han gratificado a otros con mayor cantidad, y que les han prometido ventajas y ascensos si se prestaban a sus intenciones. Y como es posible que hayan procurado estender a otros puntos de la Península sus proyectos subversivos, y que hayan entablado comunicaciones con este objeto.”*³⁶⁰

També el mes d'abril apareixien les primeres partides reialistes a Galícia on es formà una Junta Apostòlica que finalment s'hagué de refugiar a Portugal el mes de juny³⁶¹; el mateix mes es produïen aldarulls contrarevolucionaris a Cadis, Alacant i València; el mes

³⁵⁶ Carta datada a Menàrguens el 28 de novembre de 1820 (CA-47, fol.59).

³⁵⁷ Carta de Manuel Lasala a Pedro Marín de Saragossa amb data de 20 de maig de 1820 (CA-47, fol.437).

³⁵⁸ Carta a Josep Tudó dels Masos de Mora amb data de 14 d'octubre de 1820 (CA-47, fol.789).

³⁵⁹ Carta a Pau Closa d'Isona, amb data de 30 de setembre de 1820 (CA-47, fol.763).

³⁶⁰ Circular del Cap polític amb data de 5 de maig de 1820, afegint que els batlles vigilessin que als seus pobles no es preparés cap conspiració reialista. L'11 de maig el contestava el batlle de Manresa dient-li que no hi ha cap indici de preocupació en aquesta ciutat (AHCM, lligall 60). Manuel Rafael POL DE QUIMBERT: Testimonio de dos exposiciones que dirigió al Ministerio de España D. acerca de la sublevación de Cataluña en 1822, y del plan de una sublevación general de España, diu que des de la proclamació de la Constitució s'inicia la contrarevolució: “*se valiesen de todos los sofismas y viles maquinaciones que les sugería su malicia para entretener a sus partidarios, mantener su ascendiente en los incautos e ignorantes*”, acusant els liberals de tots els mals del país i d'anar contra el rei i la religió, utilitzant abundants diners, jugant un paper molt important el clergat, i accelerat a partir de la primavera de 1821.

³⁶¹ ACD, PRFVII, t.40, fol.324-335. Vegeu sobretot BARREIRO: Liberales..., pàg.61-96. Per aquests primers moviments vegeu COMELLAS: El Trienio..., pàg.191-200.

de maig esclatava a Saragossa un aldarull arran de l'ordre de substitució del Capità general marquès de Lazán per Miguel de Haro³⁶². A mitjan mes de juny es produïa un nou intent reialista a Madrid³⁶³, el mes de juny a Burgos³⁶⁴; el 8 de juliol, la vigília del jurament de la Constitució a les Corts per part del rei, els Guàrdies de Corps provocaren un seriós conflicte a Madrid³⁶⁵, i el mes de setembre hi tornaven³⁶⁶. A mitjan mes de setembre d'aquest any el Cap polític de Catalunya difonia una circular manifestant que *“en la capital del reino existe la más completa quietud; que no ha vuelto a aparecer el menor indicio de agitación”*³⁶⁷, cosa que tant podria voler dir que n'hi havia hagut o que n'hi podria haver.

Aquesta primera contrarevolució, malgrat els intents agosarats de l'estiu i tardor de 1820, no tingué un suport popular important i restà limitada a determinats sectors de les velles classes dominants, des del mateix rei i la seva cort, fins alguns sectors de l'alta noblesa i dels comandaments de l'exèrcit, passant per alguns prelats i rectors³⁶⁸. Per

³⁶² ACD, lligall 38, fol.181-269. Vegeu RÚJULA: *Contrarrevolución...*, pàg.61-67.

³⁶³ *DSC*, ext. 1821-1822, t.III, pàg.2.002, sessió 123, de 26 de gener.

³⁶⁴ A començaments de juny a la plaça de Burgos se senten els crits de *“muera la Constitución”* (ACD, PRFVII, t.35, fol.375). Burgos ha estat un centre contrarevolucionari al llarg del Trienni, vegeu LÓPEZ MATA: *“Burgos...”*, pàg.119-123 per aquest incident.

³⁶⁵ Josep Brufau dirà *“el 8 en Madrid intentaban los SS Guardias de Corps variar la solemne fiesta del día siguiente, pero solo hicieron méritos para que los borren de entre el número de defensores españoles como lo aseguran.”*, carta datada a Barcelona el 19 de juliol de 1820 (CA-47, fol.54). Vegeu MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.52, que l'assenyala com una part de la conxorxa preparada en reunions absolutistes per evitar el jurament de la Constitució per part del rei. LAFUENTE: *Historia...*, XIX, pàg.358-363.

³⁶⁶ Vegeu el ban publicat per Pedro Villacampa i Josep de Castellar: *“Ciudadanos”*, amb data d'11 de setembre de 1820: *“un pequeño número de facciosos, idólatras de la común desgracia, y sedientos de honores que no merecen han intentado sembrar la perversa semilla de la desunión en el heroico pueblo Madrileño”* (un exemplar a la caixa 455 de l'AHMSSA). També el *DSC*, 1820, tomo II, sessió 65, de 7 de setembre de 1820, pàg.851-856 i sessió de 16 de setembre, pàg.1.058-1.059, i el vol.40, fol.324-335 dels PRFVII-ACD. Sobre aquests incidents escrivia Mer des de Barcelona a Josep Brufau que *“han dado más exaltación. Estos si que sustentan con firmeza la divisa del día de Constitución o muerte”* (6 de desembre), i que *“hicieron sensación en todas partes, también creo han de contribuir a la consolidación del Sistema”* (dia 20 de desembre), tots a CA-47, fol.46 i 50. L'ajuntament de Tarragona envià al rei i a les Corts amb data de 20 de setembre de 1820, dues exposicions felicitant-se pel fracàs dels intents reaccionaris: *“al propio tiempo que le fueron desagradables, y sus vecinos se conmovieron de la más amarga sensación, recibieron la lisonjera satisfacción de ver frustradas las ideas de los pérfidos, por las acertadas disposiciones de S.M. a lo que cooperaron con energia las Cortes”* (Acuerdos, 1820-II, vol.23, doc.524 i 525, AHMT). Vegeu també *Actas Secretas de la Diputación Permanente de las Cortes*, sessió de 22 de novembre de 1820, pàg.68. Finalment, Juan ROMERO ALPUENTE: *Historia de la revolución de España en los años de 1820 a 1823, o sea, explicación de las causas por las que se perdió la libertad constitucional*, manuscrit editat per Alberto GIL NOVALES (Ed.): *Juan Romero Alpuente. Historia de la revolución española y otros escritos*, Madrid, 1989, vol.II, pàg.131-381, pàg.77-83 per aquesta qüestió.

³⁶⁷ Circular de 13 de setembre de 1820 (AHMR, lligall 2.6.4.6).

³⁶⁸ ARTOLA: *La España...*, pàg.687-694 per aquestes primeres conspiracions reialistes: *“la oposición absolutista se manifiesta en un doble proceso, en cuyo origen encontramos siempre como inspiradores de la acción a elementos eclesiásticos. De una parte la oposición de los obispos, [... y de*

l'historiador Lafuente els enemics de la Constitució eren:

“Las clases privilegiadas y ofendidas, los que rodeaban al rey, todos los que estaban informados de lo que pasaba fuera, y habian leído los protocolos del Congreso de Leybach, y conocian la influencia y los resultados de sus deliberaciones, en países que habian proclamado gobiernos como el nuestro, redoblaban su audacia y soplaron con más fuerza el fuego de la reacción. De aquí el aumento de las partidas absolutistas en la primavera de 1821 en Galicia, en Cataluña, en la Rioja, en las inmediaciones de Burgos, en los pinares de Soria y en Toledo, cuyas correrías y cuya táctica eran las ensayadas ya con tanto éxito en la guerra de la independencia, y los mismos muchos de los guerrilleros, soldados, jefes o cabecillas”³⁶⁹.

El paper dirigent del rei en la contrarevolució jugant diferents cartes (Eguía, Mataflorida, Ferran Núñez)³⁷⁰ des del primer moment ha estat destacat tant per la historiografia d'orientació liberal³⁷¹, com reialista³⁷²; tant per la historiografia coetània³⁷³

otra], la aparición de partidas armadas” (pàg.693). L'escrit REVERENTE advertencia que un español deseoso del bien de sus ciudadanos hace a S.M. y a los representantes de la nación juntos en Cortes, Madrid, Impremta de D. M. de Burgos, 1820, concloïa dient que calia reforçar l'aliança entre el poder i l'Església: “siendo principio indubitable que el apoyo más firme de los estados es la religión que se profesa en ellos, y que esta sin la autoridad de los ministros nada influye, o más bien perjudica; debe la política apoyar, defender, honrar y aumentar, si es posible la autoridad de los buenos ministros de la religión, si quiere mantener y conservar la suya.” (pàg.20).

³⁶⁹ LAFUENTE: *Historia...*, XVIII, pàg.310.

³⁷⁰ Per exemple, l'estiu i la tardor de 1820 el rei envià a París a José Álvarez de Toledo que com agent secret seu havia d'establir contactes amb els agents de l'emperador rus. Vegeu una mena de diari secret d'aquest a l'AHN, Estado, lligall 2.579. Una àmplia biografia d'aquest personatge al *DBTL*, pàg.31-32.

³⁷¹ BAYO: *Historia...*, vol.II, pàg.181-211 i 231-243. Carlos LE BRUN: *Vida de Fernando Séptimo Rey de España o colección de anécdotas de su nacimiento y de su carrera privada y política, publicadas en castellano por D.*, Filadèlfia, 1826, pàg.264, assenyala “a la cabeza de todas las conspiraciones, que se han formado desde el año de 1820, ha estado Fernando. Luego que acabó de jurar la constitución empezó a conspirar contra de sí mismo y contra ella”, afegint que “no hizo jamás otra cosa en las sanciones que dio a las leyes, a la providencias que tomó contra las conspiraciones y conspiradores, y en todo lo que hicieron en el congreso y los ministros autorizar, que jugar y burlarse de la nación y de la opinión, y por eso se podría llamar fernandina, la de tiranizar y oprimir, sin dexar arbitrio, a puras burlas y sarcasmos” (pàg.186).

³⁷² Vegeu la descripció que en fa un dels seus col·laboradors, el marquès de las Amarillas, Secretari del Despatx de Guerra del primer ministeri constitucional, a GIRON: *Recuerdos...*, II, pàg.85-167: “ninguno [de los Ministros] podía ignorar que el Rey protegía ocultamente los levantamientos contra la Constitución que le habian obligado a jurar” (pàg.125). També COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.27-40, que tot i que justifica la conducta del Rey, li critica el que jugué diverses cartes enganyant a uns i altres.

³⁷³ Marqués de VILLAURRUTIA: *Fernando VII, Rey Constitucional*, Madrid, 1943, pàg.247-290 i 300-354; MIÑANO: *Examen...*, pàg.136; MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.65-66, diu que “el rey [...] trabajaba [...] para destruir el Sistema Constitucional”; BORREGO: “El General...”, pàg.359: “ya se sabia que el Rey excitaba a sus allegados y exagerados partidarios a promover conspiraciones que no tardaron en sembrar la tea de la guerra civil. [...] La abierta hostilidad del clero al nuevo régimen era ya marcada, oyéndose desde el púlpito predicaciones enemigas y fácil es de apreciar lo que pasaría dentro del claustro y de las celdas”. De la seva activitat contrarevolucionària durant el Trienni en tenim nombroses mostres escrites a l'AHN, Estado, lligall 2.579 i Consejos lligall 12.273. Especialment dur és el Manuscrit 20.287 (43) de la BNM “Biografía de Fernando VII” que diu, entre d'altres coses, “sólo el cortesano adulador o el espectador inexperto podrán negar que los procedimientos de Fernando son indignos de un hombre franco, agradecido y delicado. Su propensión al absolutismo ha crecido en razón a los obstáculos que cada día se le presentan, retrincherado en la inviolabilidad que la Constitución le concede no teme comprometer a sus cooperadores, seguro de que nunca será él el

com per l'actual³⁷⁴. Marx en els seus estudis sobre la revolució a Espanya assenyala que respecte de Ferran VII:

“Un cobarde despótico, un tigre con corazón de liebre, un hombre tan ávido de autoridad como incapaz de ejercerla, un príncipe en pos del poder absoluto para renunciar a él dejándolo en manos de sus lacayos. [...] Cuando, el 9 de julio de 1820, juró de nuevo la Constitución declarando que su decisión era libre y voluntaria, el conde de España y el Sr. Pons estaban ya negociando en su nombre, en París, con el Pabellón Marsan -esto es, con el conde de Artois y su camarilla- sobre la forma de subvertir esa misma Constitución. [...] La seria labor de contrarrevolución la encomendó por entero a los partidarios del antiguo régimen, reservando para sí mismo el apoyar sus esfuerzos de todas las formas posibles, pero con la reserva mental de desacreditarlos si no tenían fortuna y de abandonarlos tranquilamente al furor de sus enemigos si eran derrotados.”³⁷⁵

Tot i això sempre hi ha qui està disposat a justificar l'actitud del rei: “*no parece justo atribuirle, ya en marzo de 1820, un deliberado propósito de traicionar las solemnes palabras que han pasado a la Historia*”, i carregar les culpes als liberals³⁷⁶.

La participació del rei en aquestes conxorxes contrarevolucionàries, malgrat l'abundant informació de que disposem avui, no era pas de domini públic i només estava a l'abast dels dirigents polítics. Una part important de la població confiava en què la bona relació entre el rei i el govern, per una banda i entre les Corts i el govern per l'altra, arruïnaria totes les temptatives contrarevolucionàries:

“Las ocurrencias de la Corte os impondrían a primera vista; más luego veriais que todo lo superó la firmeza y energía del Gobierno. Los descontentos no dejarán por acá y en todas partes de dar a aquella ocurrencia una importancia favorable a sus malvados designios, empero su intento será vano, pues no les será dado ya tan fácilmente tergiversar la armonía que reina entre las Cortes y el Gobierno.”³⁷⁷

L'inici d'aquesta contrarevolució portà ja el mes de juliol al diputat Valentín Salanot a presentar una proposta a les Corts per a fer front “*a las continuas señales de reacciones que se manifiestan para destruir el sistema constitucional*”, i a la “*apatía general de los pueblos, pues hubo muchísimos, y acaso capitales de provincia, donde se recibió la noticia de haberse decidido el Rey a jurar la Constitución, con la misma*

comprometido. Dueño de inmensas riquezas que la más generosa de las naciones le prodiga, sólo las invierte en fomentar la guerra civil y en armar la mano del asesino”.

³⁷⁴ GIL NOVALES: El Trienio..., . Fins i fins i tot els pro-reialistes com COMELLAS: Los realistas..., pàg.26-40

³⁷⁵ Karl MARX: “Espanya revolucionària (IX)” publicat al New York Daily Tribune, de 23 de març de 1855, editat per Pedro RIBAS: Karl Marx i Friedrich Engels. Escritos sobre España. Extractos de 1854, Madrid, 1998, pàg.151-159.

³⁷⁶ SECO SERRANO: “Introducción”, pàg.24, afegeix que els primers que faltaren als deures constitucionals foren el liberals al no acceptar el vot suspensiu pels monacals (pàg.28), i afegeix que cal atribuir el fracàs del Trienni a que “*faltó entonces -en unos y otros- capacidad, o voluntad, para centrar la vida política*”. Una opinió que ja havia expressat Juan ARZADUN: Fernando VII y su tiempo, Madrid, 1942, pàg.152, i que es basa únicament en les memòries del marquès de Las Amarillas.

³⁷⁷ Carta de P. Figuerola a Josep Brufau, datada a Calaf el 16 de setembre de 1820 (CA-47, fol.39).

*indiferencia que un Decreto cualquiera*³⁷⁸. Un any més tard (14 d'abril de 1821), Salanot insistia en que per reduir els efectius dels facciosos i augmentar els dels liberals, calien mesures de caràcter social com l'execució del decret de Senyorius que decantaria “*a favor del sistema Constitucional la mayoría de los pueblos de España*”, l'abolició dels delmes “*que gravitan tan extraordinariamente e injustamente sobre la clase Agricultora*”, i la supressió dels allotjaments militars. Afegia que, “*con estas tres medidas y las de la ley que se discute quedará afirmado para siempre el Sistema Constitucional, porque se proporcionará un pronto castigo a los que conspiran contra él; y se interesará tan íntimamente a él la clase más numerosa y fuente de la Nación, haciendo efectivos todos los beneficios que esperan de él*”³⁷⁹. Una opinió que coincidia amb el corresponal de la casa Cortadellas, Pere Figuerola: “*no hay temor que los serviles consigan hacer retroceder el sistema porque con tal que los señoríos se vengan abajo luego y los diezmos queden reducidos a la mitad tenemos el negocio asegurado.*”³⁸⁰

Pel que fa a Catalunya, a més dels incidents al voltant del jurament de la Constitució per part de membres del clergat, coneixem alguna conspiració contrarevolucionària a Barcelona a finals de maig per la correspondència del Capità general amb la Junta provisional, però en desconeixem els detalls, amb excepció del fet que el 24 de maig es produí a les rambles de la ciutat una manifestació anticonstitucional d'una partida de tropa manada pel tinent del cinquè esquadró d'artilleria, Domingo Cuadrado, que tornava a Segòvia procedent de l'exèrcit expedicionari. El capità d'artilleria Francisco Díaz fou enviat a València com a responsable de l'aldarull, que no semblava, per les poques informacions que en disposem, un fet aïllat, sinó una part d'una conspiració més àmplia³⁸¹. També provocaren una certa agitació a Barcelona les notícies sobre el batalló d'Infanteria lleugera Voluntària de Barcelona que s'estava a Pamplona, i el debat que s'originà sobre si havia de marxar o quedar-se a en aquesta ciutat³⁸².

A Catalunya, la resistència provenia principalment d'aquells sectors enquistats a

³⁷⁸ Les propostes consistien en l'aplicació de l'article 308 de la Constitució i suspendre les formalitats per la detenció de delinqüents, i la reducció del termini dels processos (DSC, 1820, t.I, pàg.170-171 i 201, sessions de 16 i 19 de juliol). La proposta no fou finalment admesa a debat.

³⁷⁹ Lligall 35, expedient 278 de l'ACD.

³⁸⁰ Carta a Manuel Lasala amb data de 16 d'abril de 1821 (CA-49, fol.62).

³⁸¹ Oficis amb dates de 24, 26, 27 i 31 de maig i 6 de juny de 1820 (ACD, PRFVII, t.35, fol.300, 305, 368, t.38, fol.429-430, 447, 616-618).

³⁸² ACD, PRFVII, t.38, fol.354-363, 523-537.

l'aparell de l'estat i que no havien estat renovats, com alguns jutges que entorpien en el que podien la marxa del sistema constitucional, com mostra l'exemple de Puigcerdà on la Milícia i l'ajuntament es queixaven del comportament d'aquest personatge que junt a altres veïns havien provocat un enrenou en el qual havia mort un milicià³⁸³. I, també de l'actuació de membres del clergat, com el servita Martí Estaper que a mitjan mes d'octubre llegí un sermó contra el règim constitucional a l'església de Sant Jaume de Barcelona i el feu imprimir posteriorment³⁸⁴. El mes de novembre era empresonat el rector de Rellinars i Vacarisses, Antoni Vallcendrera, per predicar contra la Constitució³⁸⁵. No es gens estrany que es demanés més energia contra els anticonstitucionals:

*“Si no se hace un exemplar con este religioso, la Constitución se va a los Diablos, porque son muchos los de su ralea, no pocos los contrarios en otras clases, y gran número los que critican, y contrarian cuanto pueden las disposiciones del Gobierno” i demanava “que el Congreso tome medidas enérgicas, y se separe de los principios adoptados de moderación, pues de lo contrario me temo que vendrá abajo el de la Libertad. La marcha del nuevo sistema la miro obstruida o por lo menos va muy lenta. Es menester que las autoridades tengan más energía, y que las personas que empleé el Gobierno sean decididas para sostener a toda costa el nuevo orden de cosas.”*³⁸⁶

Dos sectors preocupaven especialment a les noves autoritats liberals pel que fa al seu comportament polític, el clergat i els funcionaris. Dels primer ja n'hem parlat i en continuarem parlant al capítol III, i pel que fa als segons cal recordar que a començaments de l'estiu de 1820 el Cap polític de Catalunya demanà als ajuntaments informes sobre els funcionaris de l'estat, i de les respostes donades es dedueix que només una minoria s'havien mostrat obertament favorables o contraris a la Constitució, mentre

³⁸³ ACA-RA, Registre 1.418, fol.266 (2 de novembre de 1820). BOFARULL i BROCA: *Historia...*, IX, pàg.524, assenyala que “desde entonces [la guerra del francés], sin duda alguna fueron designados los partidarios de la nueva institución con el nombre de liberales, y los contrarios como regular consecuencia, con el de absolutistas o realistas. Entre unos y otros no dejaba de tener ardientes secuaces Cataluña, y así en las luchas que esta división con el tiempo produjese, no había de ser nuestro país el que menos campo ofreciese, presentando entusiastas partidarios de uno y otro sistema. [...] De esta nueva situación participó no menos Cataluña, distinguiéndose en el liberalismo principalmente Barcelona y otras grandes poblaciones comerciales, al paso que el absolutismo tenía sus cuarteles en la alta montaña.”

³⁸⁴ ACA-RA, Registre 1.419, fol.93 i 116 (26 d'abril de 1821), i CRESPI: *Diario...*, dies 12 i 13 d'octubre. Estaper fou condemnat a sis anys d'extradició a Manila, prohibint-li de predicar i de tornar al bisbat de Barcelona, i el mes de juny de 1821 fou embarcat cap a Manila (CRESPI: *Diario...*, dia 10 de juny de 1821). Fèlix Gibert escrivia des de Barcelona al diputat Puigblanch amb data de 19 d'octubre, al respecte deia: “este hombre olvidándose de su decoro y ministerio se atrevió a hablar de las Cortes y del Rey como lo hiciera un loco, por no decir un picaro servil; que el mismo se gloria de lo que hizo, y que tuvo valor para decir al Gefe superior político que con seis frailes que pensasen como él, en un mes estaba cambiado el sistema actual” (Ms.8.853 de la BN, fol.201-202). BAYO: *Historia...*, II, pàg.190-191, ha assenyalat també el paper contrarevolucionari dirigent des dels inicis de la revolució del clergat. Vegeu també REIG y VILARDELL: *Barcelona...*, IV, pàg.28-29.

³⁸⁵ Arxiu Judicial de Manresa, 1821-III (AHCM).

³⁸⁶ Carta de Fèlix Gibert a Puigblanch amb data de 19 d'octubre de 1820, ja citat.

la majoria eren qualificats d'indiferents. Tenim la mostra dels informes que van trametre els ajuntaments de Reus, Torredembarra i Vilanova, d'un total de quinze funcionaris d'Hisenda analitzats, només tres es mostren clarament addictes a la Constitució, i dos clarament contraris, mentre els deu restants es mostren indiferents³⁸⁷.

També tenim notícies que l'estiu i la tardor de 1820 s'estava tramant una conspiració a l'Empordà en la qual participava Agustí Saperes "Caragol", tal i com reconeixia un dels seus interlocutors, el Secretari de l'ajuntament de Port de la Selva: "*En Abril del año 1820 hablamos muchas veces [...] teniendo varias conversaciones muy secretas, y era uno de la conspiración que se estaba organizando en los lugares de este principado para la defensa del Trono y del Altar, y derrotar del todo la Constitución destructora.*"³⁸⁸ Aquesta conspiració fou descoberta el mes de desembre i alguns dels seus caps empresonats.

El mes d'agost es produïren alguns incidents a Manresa, en paraules del Cap polític una "*efervescencia que indujo en esa Ciudad la noticia recibida sobre extinción de Jesuitas*", que no havia estat comunicada pel batlle, cosa que se li recriminava alhora que se li demanava que prengué les mesures adients perquè no tornés a passar i que s'informés sobre si "*el desagrado del Pueblo ha nacido de las instigaciones de alguno o algunos, cuya desafección al sistema de virtud y razón que nos rige, se interese en contrariarlo, difundiendo el germen de inobediencia a las órdenes del Gobierno.*"³⁸⁹ El mes de setembre apareixien en aquesta ciutat alguns pasquins reialistes penjats a les parets³⁹⁰. Tot plegat obligà les autoritats civils i militars de Manresa a formar un "*Plan de las disposiciones que deben tomarse preventivamente para sostener la tranquilidad y seguridad Pública en el caso inesperado en que haya la menor alteración del orden por algunos mal intencionados que al abrigo de noticias siniestras traten de formar algunos robos o atentados.*"³⁹¹ El pla consistia en la formació d'una companyia de la MNL a l'ajuntament, reforçar la vigilància de les

³⁸⁷ Ofici reservat del Cap polític als ajuntaments amb data de 12 de juliol de 1820 demanant-los informes sobre el personal de la Hisenda pública. Vegeu les cartes dels ajuntaments de Reus (11 i 12 d'agost), Torredembarra (7 d'agost), i Vilanova (10 d'agost) servats a Acuerdos, 1822-II, vol.23, doc.336, 402, 406, 409, 412 i 432 (AHMT).

³⁸⁸ Carta de Josep Vergés, Secretari de l'Ajuntament, i Silvestre Pol, veí de Port de la Selva, amb data de 4 de febrer de 1824, servada a l'expedient personal d'Agustí Saperes a l'AGM-S, D1°S1°, lligall S-1993 i la nota biogràfica de l'Apèndix 1. Agustí Saperes fou un dels empresonats i s'estigué a la presó fins el mes d'abril de 1822 en què pogué escapar-se.

³⁸⁹ Ofici del Cap polític al batlle de Manresa amb data de 30 d'agost de 1820 (AHCM, caixa 60).

³⁹⁰ Ofici del Cap polític al batlle de Manresa amb data de 16 de setembre de 1820 (AHCM, caixa 60). Vegeu també BAYO: Historia..., II, pàg.183.

presons, que els mossos d'esquadra vigilessin les cases principals, i reunió d'una mena de somatén amb comandants i llocs de guàrdia per tota la ciutat:

“Luego de executar las anteriores disposiciones se mandará publicar un pregón con su correspondiente escolta por todos las esquinas de la ciudad manifestando los motivos de dichas medidas y esforzando a todos los ciudadanos los sagrados derechos de sus deberes en el respeto, obediencia y ciega sumisión al sagrado Código, a las órdenes del gobierno, a la Patria, y a la Religión encargando el sosiego y quietud pública.”

A finals de 1820 es va conèixer una important trama contrarevolucionària a Lleida, al voltant, altra volta dels balls populars:

“A últimos de Noviembre o primeros de Diciembre se esparció la voz en Lérida que estaba tramada una conspiración para asesinar a los señalados por constitucionales y que debía efectuarse una noche determinada. El segundo Alcalde tomó conocimiento y parece que las declaraciones confirmaban la trama que había urdida. Prendió en calidad de detenido al que estaba a la cabeza de la cuadrilla, que era un matador de cerdos director de Mogigangas y bayles populares, hombre bullicioso y el más propio para el intento, porque le hubieran seguido otros infelices dispuestos a dejarse seducir. Este indicado se halla ya en entera libertad sin que el Alcalde 2º haya pasado las diligencias al Juez de primera instancia hombre inteligente, integro y adicto.”³⁹²

No era gens estrany doncs que a la Societat Patriòtica es posés en guàrdia els catalans contra els contrarevolucionaris:

“Siendo cierto, como lo creo yo, que existe en Europa un interés muy decidido de oponerse con todo vigor a que se consoliden los gobiernos constitucionales, resulta que hay una necesidad urgentísima de estar a la mira para que no se destruya la grande obra de nuestra regeneración. Muchos enemigos ha de tener esta. Nunca se presentarán cara a cara ni descubrirán sus intenciones; pero la guerra será oculta, y por lo mismo más peligrosa. En las frias combinaciones que puede hacer la política de los gabinetes modernos, nada se repara; [...] Siguiendo este sendero, hacen creer al pueblo sencillo que las nuevas instituciones que ha jurado, lejos de ser dirigidas a su bien, causan su total destrucción.”³⁹³

El mes d'agost es dissolia l'exèrcit de l'illa que havia encapçalat la revolució de 1820, fet que originà el primer enfrontament seriós entre moderats i exaltats³⁹⁴. A començaments de setembre es produeixen enfrontaments a Madrid entre reialistes que

³⁹¹ Ofici de l'ajuntament de Manresa al Cap polític amb data de 13 de setembre de 1820 (AHCM, lligall 60).

³⁹² “Nota de Secretaria”, sense data, dins “Secretaria General. Estudis i Informes. 1821 (AHPL, caixa 1.427).

³⁹³ DISCURSO sobre la precaución que se debe tener para evitar las intrigas de los opuestos al sistema constitucional. Leído en la Sociedad Patriótica Barcelonesa en la sesión del 17 de julio de 1820, por el Ciudadano Socio G. de la P., Barcelona, Imprenta de José Torner, 1820 (BN: VE-523-24), pàg.10 per la cita. El document ofería els punts per on podien actuar els contrarevolucionaris: el clergat “*haciendo creer a los buenos, pero sencillos, que la religión se arruina porque hay libertad de imprenta*”, la noblesa, els regidors degans, certs oficials de l'exèrcit, que defensaven els seus privilegis, els empleats, etc., per tot plegat demanava “*vigilancia, prudencia y observación de la ley*” (pàg.16).

³⁹⁴ Vegeu GIRON: Recuerdos..., II, pàg.99 l'inspirador de la proposta. Vegeu també MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.60-61, ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.109-121, GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.18-19, BLANCO VALDES: Rey..., pàg.318-324 i ARTOLA: La España..., pàg.682-685. Vegeu també FERNÁNDEZ DE LOS RIOS: Estudio..., I, pàg.118. Vegeu la gènesis d'aquesta divisió a la ciutat de València a ROMEO: Entre el orden..., pàg.126-149.

cridaven “*Viva el rey nuestro señor*”, i liberals exaltats que cridaven “*Viva Riego*”³⁹⁵. A primers de novembre desertaven soldats de cavalleria a Talavera de la Reina i s’unien a la partida de Gregorio Morales a Àvila³⁹⁶. A finals de novembre el rei, actuant pel seu compte, desafia el govern, nomenant capità general de Madrid a José de Carvajal³⁹⁷. Com assenyala Artola: “*en Noviembre el monarca y los absolutistas habian superado las consecuencias del impacto psicológico de los pronunciamientos del primer trimestre y decidieron hacer frente de modo activo al proceso revolucionario*”³⁹⁸. Els fets de novembre contribuïren a augmentar el descrèdit del monarca entre els liberals i la influència dels exaltats que mobilitzaren mitjançant les Societats Patriòtiques les classes populars urbanes³⁹⁹. Però, la conducta de Ferran VII disgustava als dos bàndols, com explicava Fèlix Gibert a Puigblanc: “*también ha perdido aquí [en Catalunya] Fernando su opinión, y no puede v: imaginarse como hablan de S.M. tanto los liberales como los serviles*”⁴⁰⁰.

El descobriment, a mitjan mes de novembre, d’una nova trama contrarevolucionària a Madrid, provocà una fermentació de l’esperit liberal a Catalunya, i especialment a Barcelona, fins al punt que el Capità general de Catalunya sortí al carrer “*con una sinta berda al sombrero con la escripción a la sinta de Constitución o Muerte, al instante una gran infinidad de paisanos asieron lo mismo y los Militares y Milicianos se la pusieron al morrión*”, segons relata el menestral Mateu Crespi⁴⁰¹. Durant la nit sortí

³⁹⁵ MIRAFLORÉS: *Apuntes...*, pàg.63-65.

³⁹⁶ Vegeu el ban del Cap Polític de Catalunya, amb data de 14 de novembre de 1820 (un exemplar a l’AHMBP, lligall 81), on s’advertia que: “*Ninguna clase ni condició, por elevada o privilegiada que sea, podrá eludir el merecido castigo*”. També el *Diario de Sesiones*, 1820, tomo II, sessió 65 de 7 de setembre de 1820, pàg.853-873. També MIRAFLORÉS: *Apuntes...*, pàg.71-81 per aquests moviments contrarevolucionaris.

³⁹⁷ Vegeu GIRON: *Recuerdos...*, II, pàg.172-176, VILLA-URRUTIA: *Fernando VII...*, pàg.267-272, MIRAFLORÉS: *Apuntes...*, pàg.71-75, ALCALÁ GALIANO: *Historia...*, pàg.127-128, BLANCO VALDES: *Rey...*, pàg.324-328, i COMELLAS: *El Trienio...*, pàg.184-192. Aquest incident i el decret de monacals són assenyalats com l’inici de l’organització de la contrarevolució per W. WALTON: *The revolutions of Spain, from 1808 to the end of 1836*, vol.1, Londres, 1837, pàg.239-242, que atorga erròniament als liberals pretensions republicanes: “*el rei es va veure obligat a escollir entre la ira de les Corts i la submissió. Una disposició inqüestionable s’imposava al seu favor, i algunes persones importants ja s’havien afegit a la conspiració reialista, encara que no hi havia cap pla concertat ni anomenat cap cap*”.

³⁹⁸ ARTOLA: *La España...*, pàg.686-694, pàg.687 per la cita.

³⁹⁹ Francisco VILA: *Setenta años en un tomo. Apuntes para la historia política, social, literaria y artística de España desde 1808 a 1868*, Madrid, 1887, pàg.104, assenyala que arran d’aquests fets: “*la impopularidad del soberano aumentaba cada día, ocasionando insultos y escenas bochornosas para su autoridad, especialmente por las tardes en la plaza de palacio al salir a paseo*” (pàg.85-155 pel Trienni).

⁴⁰⁰ Carta datada a Barcelona, el 25 de novembre de 1820 (Ms.8.853, fol.207-208 de la BNM).

⁴⁰¹ CRESPI: *Diario...*, fol.57.

la música d'artilleria per la ciutat “*tocando y cantando cansiones patrióticas por la Ciudad, el motivo fue por haberse descubierto una conspiración a Madrid, todos los de la comitiva gritaban Viva la Constitucion y mueran los malvados.*” També Reig i Vilardell ens parla d’ “*una explosión de entusiasmo, una serie de escenas patrióticas imposibles de describir, una infinidad de actos importantes, nobles, dignos, suficientes, para acreditar el espíritu liberal de un pueblo y para dar a una nación el dictado de grande y patriota*”, de que es cridava pels carrers “*¡Constitución o muerte!*”, i es penjaren cintes verdes amb aquesta inscripció als barrets⁴⁰². Mentre al teatre es cantaven i recitaven versos patriòtics com aquests:

*“Catalanes, levanta
Hasta el Olimpo la voz;
Tiemble el tirano feroz
Que atente a la libertad.
El fuerte acero empuñad
Para vengar la traición
Del que infame, a su Nación
Prepara grillos aún;
sea el grito común
O muerte, o Constitución.”*

L’endemà tornaren a sortir les músiques pel mateix motiu, i el dia 26 les autoritats polítiques i militars passaren revista a tota la tropa i als quatre batallons de la MNV a la muralla del Mar. El Capità general davant la tropa i el Cap polític davant la milícia, dirigiren una exhortació als soldats i milicians “*animándoles a defender la Constitución y fueron contestados con el grito de Constitución o Muerte, después desfilaron por delante de la Lápida y todos daron Vives de Constitución, Nación y Rey Constitucional.*” Encara el dia 2 de desembre, els sergents del regiment de Múrcia costejaran una funció a l’església de la Mercè amb ofici i sermó de l’agustinià calçat Eudald Jaumeandreu⁴⁰³, i “*concluido el oficio se cantó un solemne Te-Deum en acción de gracias de haberse descubierto la conspiración que se abia proyectado egecutarse a Madrid el dia 16 y 17 del pasado [mes de noviembre]*”⁴⁰⁴.

⁴⁰² REIG y VILARDELL: *Barcelona ...*, III, pàg.223-243 (pàg.233-234 pels versos reproduïts). En aquest ambient cal situar l’apedragament del vaixell que portava el contrarevolucionari arquebisbe de València i que s’apropava al port de Barcelona el dia 26 de novembre. Un dia abans l’ajuntament de Barcelona havia adreçat una exposició al rei alertant-lo sobre els seus assessors, i demanant-li que “*cierre V.M. las miras a las pérfidas sugestionos de los que intentan ofuscar la gloria de vuestro nombre*”. Vegeu també MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.76-77, que assenyala aldarulls semblants a Logronyo (dia 21), Valladolid i La Corunya (dia 27), València (dia 24) i Cadis (10 de desembre).

⁴⁰³ Eudald Jaumeandreu jugà un paper molt important en la revolució liberal a Catalunya al plantejar les bases teòrico-pràctiques d’un sistema econòmic integrat (Ernest LLUCH: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, pàg.259-332).

⁴⁰⁴ CRESPI: *Diario...*, fol.58.

També hi hagué aldarulls populars impulsats pels exaltats a Girona, Lleida i Reus i Tarragona el dia 23 de novembre⁴⁰⁵. El marquès de Miraflores assenyalarà aquests fets, que s'estendran de novembre de 1820 a gener de 1821, com l'inici de la radicalització del liberalisme radical impulsat pels comuners:

“Difícil es pintar los excesos a que se abandonaron los Clubs de los Cafés desde el 16 de Noviembre. Discursos altamente sediciosos, doctrinas eminentemente anárquicas, denuestos indecentes contra el Rey y contra el Gobierno, agitaciones frecuentes de la tranquilidad pública, eran los resultados de haberse valido en los momentos de un peligro más imaginario que sólido, de las armas vedadas del desenfreno popular, que lanzado una vez, no se le para a gusto de los instigadores”⁴⁰⁶.

A començaments de l'any 1821 es tornaren a repetir intents d'aldarulls reialistes, però continuaren sense tenir gaire èxit, tot i que foren més importants quantitativament que els de l'any anterior⁴⁰⁷. Aquest cop l'activitat contrarevolucionària afectà sobretot el País Basc, Navarra i Aragó, com demostra l'abundant correspondència sobre aquest tema i l'activitat dels refugiats espanyols a França, entre els caps polítics d'aquestes províncies i el secretari d'Estat per la Governació⁴⁰⁸. Manuel Lasala assenyala el mes de gener de 1821 que: *“no quieren estarse quietos de ningún modo los enemigos del sistema, y con más o menos alucinamiento apuntan y prueban por todas partes.”⁴⁰⁹* El cert és que en el període en què funcionà la Diputació Permanent de les Corts (10 de novembre de 1820 a 25 de febrer de 1821) s'obriren cinquanta-quatre expedients per infraccions de la Constitució, cosa que no ens ha d'estranyar si tenim en compte que els reialistes intentaren sempre aprofitar els períodes en què no hi havia sessions de Corts

⁴⁰⁵ Acuerdos, 1820-III, vol.24, fol.238 (AHMT). Vegeu també MORERA: Tarragona..., pàg.346-347

⁴⁰⁶ MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.80-81

⁴⁰⁷ Podem resseguir aquests aixecaments mitjançant els informes dels comandants militars de les províncies espanyoles (ACD, lligall 44, expedient 167). De les Sessions de les Cortes dels dies 2 i 3 de març de 1822 i de l'Informe presentado a las Cortes en la sesión pública de 20 de Marzo por la Comisión Especial nombrada para examinar el estado político de la Nación, Madrid, 1821 (ACD, lligall 44, expedient 169). Vegeu MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.81-86, i Documentos..., I, pàg.207-214. Les mesures dutes a terme la primavera de 1821 contra els reialistes les podem localitzar a l'ACD, lligall 45, expedients 1, 2 i 8. També donen informació, encara que amb importants errors FERRER i altres: Historia..., II, pàg.41-43 i COMELLAS: Los realistas..., pàg.54-55 i 87-92. Per Catalunya vegeu J.M.R.: Memorias..., vol.I, i TORRAS: Liberalismo..., pàg.32-61.

⁴⁰⁸ Servada als lligalls 51.554, caixes 1 i 2 de l'AHN, Consejos

⁴⁰⁹ Carta de Manuel Lasala a Sagnin i Soler de València amb data de 6 de gener (CA-50, fol.12-13). En aquesta carta es fa referència a uns aldarulls populars a Reus amb motiu de haver-los tret el port de Salou i la duana: *“A Reus se han enfurismat terriblement veyent que els treyen lo port de Salou y aduana, qual desgrasia atribueixen als de Tarragona, aumentant-se en proporció si pot ser lo resentiment que se tenen los dos Pobles de modo que los de esta última han tingut que suspender anar a mercat a Reus estos dias”*

per llançar els seus atacs més seriosos al sistema constitucional⁴¹⁰. A Catalunya començaren a circular amb una certa regularitat fullets reialistes, fins el punt que les autoritats liberals es veieren obligades a publicar bans prohibint-ne la seva circulació:

*“Con el presente, Mando a todos los Moradores de esta Ciudad generalmente, y a cualquiera de los mismos sin distinción de Persona, Estados, ni clases que hayan recibido, o tengan en su poder un Impreso o Proclama con la que se anima al Público a una revolución contra las Cortes, contra el actual Sistema de Gobierno, y se dirija a denigrar contra nuestro Sabio Gobierno, y representantes de la Nación, la presente a S. Señoría inmediatamente de publicado este Edicto, y lo denuncien a todos, y quales quiera que se sepa, y de quienes tenga noticia de haberseles recibido, o la tenga en su poder, o le haga circular; En inteligencia que el contrabentor, o la inobservancia de lo que se manda, será castigado con arreglo a las leyes y según exigen las circunstancias del día”*⁴¹¹

Per aturar la creixent contrarevolució la Comissió de les Corts creada a l'efecte proposava mesures militars (elaboració d'un reglament de seguretat interior, suport a les tropes de l'exèrcit i de la Milícia i millora en l'organització de la Milícia Local), polítiques (acceleració de les causes contra facciosos, gestions davant França perquè deixés d'encobrir facciosos i que es controlessin els eclesiàstics), però, sobretot, socials (activació de la venda dels béns nacionals i repartiment de “*baldíos y propios*” i solució al problema dels delmes)⁴¹².

La majoria de la població, a excepció d'una minoria liberal i una altra reialista, seguia els esdeveniments amb expectació però sense participar-hi activament ni per un costat ni per l'altre⁴¹³. El vescomte de Martignac en la seva justificació de la invasió francesa de 1823 assenyalava que:

“Des del moment en que la constitució va ser acceptada pel rei, el seu restabliment no va trobar cap resistència seriosa dins el regne. Els grans, acostumats a seguir les ordres del seu mestre, no van fer res més que seguir el seu exemple. A les principals ciutats, el comerç, la indústria i les professions liberals generalment s'hi adheriren amb alegria i satisfacció. L'exèrcit seguí la bandera que ell mateix havia aixecat, i es va comprometre a defensar-la i a donar-li tots els suports. Els proletaris, la gent amb menys mitjans de subsistència, i la gent acostumada a treballar, se precipitaren ràpidament sobre un projecte que s'oferia a ells. L'lat clergat i els frares van veure amb dolor el triomf de les teories que ells condemnaven, i sempre obeïren en silenci. La seva conducta va ser imitada per la magistratura. Pel que fa al poble pròpiament dit, és a dir els habitants laboriosos de les viles, els cultivadors del camp, restaren

⁴¹⁰ ACD, lligall 77, expedient 14.

⁴¹¹ Ban de l'ajuntament de Lleida amb data de 11 de gener de 1821 (AHPL, caixa 1417).

⁴¹² La Comissió estava formada per José Maria Calatrava, Vicente Sancho, José Maria Moscoso, José Manuel de Vadillo i Juan Álvarez Guerra (ACD, lligall 44, expedient 169). La majoria d'aquestes propostes foren aprovades per les Corts: Llei de 26 d'abril de 1821 (ACD, lligall 45, expedient 1).

⁴¹³ ARTOLA: *La España...*, pàg.795 ha dit que “*la lucha planteada en el Trienio aparece como un enfrentamiento de grupos sociales minoritarios. Mientras la burguesía liberal capta a la población urbana, a través de la prensa y los mítines de café, y la utiliza, [...], como instrumento de coacción política, los eclesiásticos aprovechan los sermones para levantar a los medios rurales contra el régimen constitucional.*” Vegeu també Jaume TORRAS: *Liberalismo y rebeldía campesina, 1820-1823*, Barcelona, 1976, pàg.32.

*inquiets i desconfiats, deixaren fer, s'abstingueren i esperaren per actuar*⁴¹⁴.

D'aquí a assenyalar com fa algun dels seus deixebles actuals que els liberals eren “*una minoría que grita y se hace notar como una mayoría*”, i que la majoria de la població espanyola formava “*la gran masa realista del país*”, n'hi ha un bon tros⁴¹⁵.

⁴¹⁴ MARTIGNAC: Essai..., pág.202.

⁴¹⁵ COMELLAS: El Trienio..., pág.126.

I.4 EL PRIMER ANY: 1820

En aquest primer capítol hem fet un repàs dels primers passos de la revolució liberal de 1820 a Espanya i a Catalunya. Una revolució que si bé va tenir la seva guspira en l'aixecament militar encapçalat per Rafael del Riego, s'ha d'entendre com a resultat d'una diversitat de factors que confluïren i que finalment feren possible la seva materialització. Per una banda, la creixent oposició al sistema absolutista organitzada al voltant de les societats secretes en les quals confluïren burgesos, classes mitjanes i militars; per una altra, la creixent crisi de la monarquia absoluta, sobretot a nivell econòmic i hisendístic en bona mesura causada per la progressiva pèrdua de les colònies. Però també d'una crisi política i desgovern que feia fracassar qualsevol intent de racionalització com el que intentà Garay, i que provocà que els sectors més moderats de l'absolutisme se sentissin cada cop menys identificats amb el govern absolut, i d'altres sectors que, com la burgesia catalana li havien donat suport a canvi de poder realitzar els seus negocis. Finalment, la majoria de la població tot i no identificar-se amb les idees liberals tampoc ho feia amb les absolutistes i deixà caure el règim absolutista entre la més gran indiferència, i en alguns llocs, com a les grans ciutats de la costa, amb la seva participació activa.

La revolució triomfà, doncs, perquè aconseguí el suport civil, precisament quan semblava que a nivell militar estava a punt de ser derrotada. Les revoltes populars i la formació de Junes provincials, seguint una tàctica que s'havia posat en pràctica amb èxit a la guerra del francès, i la crisi de l'estat i l'exèrcit, obligaran al rei a proclamar la Constitució de 1812 i a convocar les Corts. La Constitució de 1812 servirà de model a les revolucions que al caliu de l'espanyola es produiran en diversos punts d'Europa. A Catalunya la Constitució començà a proclamar-se a Tarragona i a continuació a Barcelona, Reus i Mataró, seguidament a diverses ciutats i viles catalanes de forma espontània i popular, finalment, es publicà per ordre del Cap polític a la resta de Catalunya. En la revolució a Catalunya hi jugaren un paper decisiu els oficials de l'exèrcit, la burgesia, les classes mitjanes i alguns sectors de la pagesia benestant, i tot i que en un primer moment la revolució es radicalitzà, ben aviat les classes benestants aconseguir d'enquadrar-la dins el límits del liberalisme moderat.

Mentre a Madrid es formava una Junta Provisional i un Govern també provisional que havien de conduir el país vers l'inici de la nova legislatura, a la resta del país es

formaren Juntes provincials que assumiren el poder dins els seus límits geogràfics, com la Comissió Provisional i la Junta Provincial a Catalunya. Aquestes Juntes, més radicals, i la Junta Provisional, més moderada, mantingueren alguns enfrontaments, però finalment acabà imposant-se el criteri de la Junta i el Govern central, i les Juntes foren progressivament substituïdes per Diputacions provisionals, ja fossin elegides o bé reposades les de 1814. Per altra banda, la substitució dels vells ajuntaments absolutistes i l'elecció de nous ajuntaments constitucionals, contribuí de forma important a la consolidació del nou sistema, malgrat algunes continuïtats del personal polític local. Tot i la tranquil·litat relativa en que es realitzà el canvi polític, fins l'inici de les sessions de les Corts el mes de juliol, el règim constitucional funcionà amb una certa interinitat, durant la qual començaren a aparèixer els primers intents contrarevolucionaris.

L'inici de la legislatura marcà un nou període polític en el qual les divergències dins el liberalisme començaren a predominar sobre les convergències. Unes divergències fonamentalment polítiques, no pas socials, entre aquells que donaven per finalitzada la revolució i insistien en moderar-la, frenar-la, i enquadrar-la per tal de consolidar-la, i aquells altres pels quals la única manera de consolidar la revolució era avançar en ella, accelerar-la en un sentit més democràtic. Els primers rebran el nom de "doceañistas" o moderats i els segons el de "veintistas" o exaltats. La divisió del liberalisme serà aprofitada per la contrarevolució per tal de fer progressar els seus plans reaccionaris. A Catalunya les noves autoritats provincials, el Cap polític i el Capità General, es mostraran més a prop de les posicions moderades que de les exaltades; mentre els oficials de la Milícia Voluntària, i els membres de les societats patriòtiques ho faran a prop de les exaltades, cosa que provocarà una gran conflictivitat l'any 1821.

La revolució de 1820 alterà els plans contrarevolucionaris de la Santa Aliança ja que per primer cop des del Congrés de Viena, s'encenia una flama constitucional a l'Europa de la Restauració. Una flama que mica en mica s'aniria escampant a Nàpols i Sicília, Portugal, el Piemont, ... La revolució espanyola fou ben acollida per importants sectors de la població arreu d'Europa, però, al mateix temps, les monarquies absolutistes es mobilitzaren ràpidament per unir esforços i apagar les flames revolucionàries amb els congressos de Troppau (octubre de 1820) i Laibach (gener de 1821) dels quals sortí l'acord d'esclafar les revolucions italianes, encàrrec que realitzà l'exèrcit austríac. Només Anglaterra acceptava el canvi polític, tot i que reclamava moderació i modificació de la Constitució, ja que els interessos d'Anglaterra respecta d'Espanya era més econòmics

que no pas polítics, ja que els seu interès principal eren les colònies espanyoles a Ultramar. Un dels monarques més preocupat per la revolució espanyola era el francès que ràpidament desplegà un exèrcit a la frontera per evitar el contagi revolucionari, i començà a parlar-se d'una possible invasió d'Espanya per acabar amb la Constitució. Sota la protecció d'aquest exèrcit començarà a estructurar-se la contrarevolució a partir dels exiliats reialistes a França encapçalats per Mataflorida i Eguía, amb el vist-i-plau del rei.

Assetjats per una Europa absolutista i per una creixent oposició interna, i conscients del poc coneixement que la societat espanyola tenia de les idees liberals, els liberals esmerçaren molts esforços per fer arribar aquestes idees i el significat de la Constitució a tot el poble, amb l'objectiu d'aconseguir el seu suport i contrarestar la propaganda contrarevolucionària i els anys d'absolutisme. La propaganda política i la lluita ideològica abastà tots els camps possibles: la premsa, els impresos, els plec de canya i cordill, les cançons i els romanços, els catecismes polítics, el teatre, les festes patriòtiques, els sermons, les càtedres de la Constitució, etc. Aquesta ofensiva propagandística liberal fou ben aviat contestada pels reialistes que també esmerçaren molts esforços, sobretot els membres del clergat, en la propaganda política i la lluita ideològica.

Des de la proclamació de la Constitució trobem iniciatives contrarevolucionàries. La majoria d'elles amb origen al Palau reial i vehiculades mitjançant el clergat. El rei, principal dirigent de la contrarevolució, jugarà a diverses opcions al llarg del Trienni en funció de la conjuntura política. Connectats amb aquest centre trobem l'actuació de diversos dirigents de la contrarevolució que des del seu exili a França impulsaran l'aparició de partides reialistes a diferents punts de l'estat. La contrarevolució en un primer moment tenia com objectiu dificultar el procés polític i la consolidació de la revolució, gràcies al gran nombre de reialistes (militars, funcionaris, administradors, etc.) que es mantenien a diversos àmbits de l'administració de l'estat. Aquesta activitat anirà acompanyada ben aviat d'una gran tasca propagandística contrarevolucionària del clergat mitjançant la qual intentaran guanyar-se les classes populars per a la reacció. Aquests primers moviments públics de la contrarevolució provocaran diverses mobilitzacions constitucionals a les principals ciutats catalanes la tardor de 1820 en defensa del nou règim polític.

II LA INSTITUCIONALITZACIÓ DEL NOU RÈGIM POLÍTIC

II.1 ELS AJUNTAMENTS

II.1.1 El personal polític i la dinàmica local

Ens ha semblat important de dedicar un espai a analitzar el poder polític local durant aquests anys¹, ja que els ajuntaments es convertiren ràpidament en una peça clau del nou engranatge liberal i, alhora, en un centre de debat i de polèmica entre els diferents sectors del liberalisme². Com que no sempre estaven clares les competències específiques d'ajuntaments, diputacions i Caps polítics, més d'un cop es produïen duplicitats i conflictes entre aquests organismes. Això obligà la Diputació de Catalunya a adreçar un manifest a les Corts (17 d'abril de 1821) demanant la reforma de la llei de 23 de juny de 1813 per tal de delimitar millor les funcions de cada un dels organismes esmentats. La Diputació trencava una llança a favor dels ajuntaments manifestant que:

*“Se condolió al ver que los Ayuntamientos, esas corporaciones tutelares de los pueblos y de las que es la cabeza y el alma, por decirlo así, la Diputación, no podían hacer llegar hasta a ella en derecho sus acentos, ni tampoco recibir sus disposiciones sino por el conducto de un agente del Gobierno, que por la naturaleza de su destino y por el carácter que representa, tiene muy pocos puntos de contacto con unas autoridades enteramente populares.”*³

¹ Som conscients que l'anàlisi dels batlles i regidors només ens permet d'apropar-nos a una part del poder local, concepte molt més ampli que l'ajuntament de la ciutat, tal i com han assenyalat Jaume SUAÚ: “Qui mana? Com? Per què? Estudi de les relacions de poder en les col·lectivitats rurals”, dins L'Avenc, núm.160 (1992), pàg.35-37, i “Metodología y fuentes para el estudio de las élites en España (1834-1936)”, dins Noticario de Historia Agraria, núm.2 (1991), pàg.214; Jesús MILLÁN: “Poderes locales, conflictividad y cambio social en la España agraria. Del Antiguo Régimen a la sociedad burguesa”, dins Noticario de Historia Agraria, núm.6 (1993), pàg.25-36; Eliseu TOSCAS: “Los estudios sobre el poder local en la Francia rural (ss.XVIII-XIX). Un comentario bibliográfico”, dins Noticario de Historia Agraria, núm.2 (1991), pàg.114-120, i L'estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1780-1860), Barcelona, 1997, especialment les pàg.37-74 i 165-273; i Maria Cruz ROMEO: “Discontinuitats socials i canvi polític durant el segle XIX: Algunes consideracions”, dins Espai Obert, núm.1 (1994), pàg.20-26.

² Per aquest tema és imprescindible la consulta de Concepción de CASTRO: La Revolución Liberal y los municipios españoles, Madrid, 1979, especialment les pàg.57-120; J. GARCÍA FERNÁNDEZ: El origen del municipio constitucional: autonomía y centralización en Francia y España, Madrid, 1983; i d'Adolfo GONZÁLEZ POSADA: Evolución legislativa del régimen local español en España, Madrid, 1982 [1910], a les pàg.116-117 assenyalava que les Corts del Trienni “no se limitaron [...] a resucitar la obra de las Cortes de Cádiz. Mantuvieron ciertamente, los principios constitucionales del Código fundamental de 1812; pero revisaron amplia y razonablemente todo el sistema formulado en la Instrucción de 1812, acentuando sus principales rasgos y rectificando algunos otros en cierto sentido descentralizador.” Vegeu també TOSCAS: L'estat..., pàg.165-213. Per Andalusia, GEA [Grupo de Estudios Agrarios]: “Transformaciones agrarias y cambios en la funcionalidad de los poderes locales en la Alta Andalucía, 1750-1950”, dins Noticario de Historia Agraria, núm.10 (1995), pàg.35-66, especialment pàg.40-48, i Manuel MARTÍNEZ MARTÍN: Revolución liberal y cambio agrario en la Alta Andalucía, Granada, 1995, pàg.309-338.

³ A las Cortes, Barcelona, Impremta del Gobierno, 1821 (ADB, lligall 20, expedient 9). També les diputacions de Madrid i Biscaia s'havien queixat a les Corts d'aquest fet. Abans, el 9 de setembre de 1820, el Cap polític de Catalunya, Josep Castellar, havia adreçat als ajuntaments una INSTRUCCIÓ

La resposta de les Corts no arribà fins el decret de 3 de febrer de 1823, que a l'hora que delimitava les funcions del batlle i del Cap polític posava al primer sota una estricta dependència del segon: “*el gobierno político de los pueblos está a cargo del Alcalde o Alcaldes de ellos, bajo la inspección del Gefe político superior de la provincia.*”⁴ Tot i això, com assenyala Risques, aquesta Instrucció de 1823 “*perfeccionava el sistema definit l'any 1813, però en absolut n'alterava l'organització o el funcionament, [...], en tot cas llimava la capacitat d'intervenció de l'autoritat política superior i ampliava les atribucions pròpies de les corporacions amb l'objectiu d'assolir una millora de l'acció administrativa*”⁵. En definitiva es tractava d'encaixar els ajuntaments en l'estructura de l'estat tot fent-los perdre autonomia, la econòmica passava a mans de les diputacions i la política a mans del Cap polític⁶.

A més, i dins el procés de centralització político-administrativa i de control dels ens locals, els ajuntaments foren obligats a sotmetre “*a la aprobación de las Diputaciones provinciales el presupuesto de sus gastos públicos*” (R.O. de 16 d'agost de 1822). Cal destacar que el liberalisme moderat sempre mirà amb recel els ajuntaments, i en canvi protegí i donà protagonisme als Caps polítics, mentre les diputacions restaven a mig camí d'un i altre. La Comissió que analitzava la Memòria presentada a les Corts pel Secretari de Governació, Moscoso, criticava aquest perquè:

*“Tiene poco cariño a los Ayuntamientos, únicas corporaciones subalternas verdaderamente populares; pues las Diputaciones de Provincias que también lo son, tienen por miembro principal al Gefe Político hechura del Gobierno. [...] De otro modo son mirados los Gefes Políticos, estos siempre son loables [...] Se diría (según se explica la Memoria) que no hai Gefe Político malo, ni Ayuntamiento bueno.”*⁷

Provisional para facilitar las relaciones de los pueblos de esta provincia con el Gobierno Superior Político de la misma.

⁴ Capítol III, article 183 de l'esmentada llei. Per aquesta qüestió vegeu Ángeles HIJANO: “Alcaldes constitucionales y Jefes político: bases del régimen local en la primera etapa del constitucionalismo”, dins Revista de Estudios Políticos, núm.93 (1996), pàg.259-271, pàg.269-271 per aquesta qüestió). Vegeu una anàlisi detallada d'aquesta llei a RISQUES: El govern..., pàg.173-183.

⁵ RISQUES: El govern..., pàg.170-171. De totes formes, com ha assenyalat GONZÁLEZ POSADA: Evolución..., pàg.122, es pot considerar com la primera llei de règim local espanyola. Vegeu també GARCÍA GARCÍA: “Las reformas...”, pàg.439-444, i Ángeles HIJANO: “Alcaldes constitucionales y Jefes Políticos: Bases del régimen local en la primera etapa del constitucionalismo”, dins Revista de Estudios Políticos, núm.93 (1996), pàg.259-271.

⁶ Vegeu l'interessant estudi de Fernando MARTÍNEZ RUEDA: Los poderes locales en Vizcaya. Del Antiguo Régimen a la Revolución Liberal, 1700-1853, Bilbao, 1994, pàg.235-310. També Mª Ángeles HIJANO: “La pérdida del poder político en los ayuntamientos tras la revolución liberal”, dins FERNÁNDEZ ALBADALEJO I ORTEGA: Antiguo Régimen..., vol.3, pàg.163-173.

⁷ ACD, lligall 82, expedient 5. La Diputació de Catalunya i el Cap polític consultaren a les Corts qui manava a la província en cas d'absència del Cap polític i de l'Intendent (DSC, 1820, t.III, pàg.1.905, sessió 114, de 26 d'octubre), pregunta que restà sense resposta, tot i que uns mesos abans un ofici de la Secretaria del Despatx d'Hisenda, havia aclarit que corresponia als Caps polítics la circulació

Malgrat aquests problemes, la propaganda liberal incidirà molt en la importància dels organismes municipals i de les importants tasques que realitzen els ajuntaments, com podem veure en el col·loqui entre Peret i Baldiri, on s'explica com han de fer-se les eleccions municipals⁸, i en el diàleg entre Gervasi i Isidro, en el qual el primer ha estat escollit batlle constitucional: "*La Constitució posa a càrrech dels Ajuntaments lo govern econòmich dels pobles, bax la inspecció de una corporació per cada província amb lo nom de Diputació provincial, dexant com a propi dels Senyors Judges lo entèndrer en les contiendas, i lo fallar los plets*"⁹. El rector assenyala, en el seu diàleg amb en Macari la importància dels ajuntaments:

*"Justament és la més sabia
de les institucions,
perquè lo Poble may erra
en elegir los millors.
Per medi de ellas se evita
aquell circul viciós,
ab què alguns se vinculaban
tals rams en Vilas i Llochs.
I tiranisant los Pobles
se xupaban los tresors,
cometent dos mil estafas,
sens dar compte ni rahó."*¹⁰

L'elecció dels nous consistoris es realitzà durant la tercera i quarta setmana del mes març. Aquestes eleccions se celebraren mitjançant un sufragi universal masculí i indirecte segons establien els articles 312-320 de la Constitució de 1812, és a dir, primer els veïns es reunien per parròquies i elegien uns electors parroquials que, junt als altres electors del municipi, escollien posteriorment els batlles i regidors¹¹. Tot i que la

de totes les lleis i decrets generals que emanessin de les Corts, i a les altres autoritats (les Diputacions) les ordres, circulars i reglaments que rebessin del poder executiu a través dels seus respectius Ministeris (DSC, 1820, t.I, pàg.197, sessió 15, de 19 de juliol). La resposta arribà el mes de maig: en cas de mort del Cap polític, l'havia de suplir l'Intendent, i si això no era possible el comptador, però en cap cas un diputat, ja que eren càrrecs incompatibles ja que un (el diputat) té un origen popular, i l'altre (Cap polític) reial o governatiu (DSC, 1821, t.I, pàg.465-466, sessió 18, de 14 d'abril).

⁸ COLOQUI entre Peret y Baldiri, Pagesos sobre lo modo de fer les eleccions de parròquia, en lo dia 30 del present mes de abril, 8 pàg. Impremta Nacional de Ifern, Barcelona, 1820. Localitzat a IMHCB, B-1820-8º(op)17

⁹ DIÁLOGO entre lo batlle Constitucional de un poble nomenat Gervasi, y un simple Pagès, dit Isidro; que pot servir de molta utilitat a qualsevol que sen vulguia enterar, y la gent menos instruïda ho pugan entendre.

¹⁰ Coloqui entre un rector y un pagès anomenat Macari, Barcelona, 1820.

¹¹ Les eleccions es celebraren seguin les normes dictades pel ban de Josep de Castellar, el 18 de març de 1820 que explicava els articles del 312 al 320 de la Constitució. Vegeu, també els posteriors bans i circulars del Cap Polític de Catalunya amb data de 6 de setembre de 1820 sobre el paper que els Ajuntaments havien de jugar en el nou règim, com a màxima autoritat política municipal, de 4 de novembre de 1820, recordant les importants tasques dels ajuntaments liberals i 21 de desembre de 1820 amb aclariments diversos. Una nova circular de 16 de febrer de 1821, refermava les idees anteriors. El

Constitució preveia que passat un termini prudencial només podessin votar els veïns alfabetitzats, durant el Trienni tots els veïns, caps de casa i majors de 25 anys podien participar en les eleccions.

No faltaran veus que, un cop passats els primers mesos de la proclamació de la Constitució, demanaran el sufragi censitari, com José de Churruca que plantejava la necessitat de *“que se limite el nombramiento de Electores y capitulares de Ayuntamientos a los ciudadanos que paguen una cuota de contribución directa sobre la propiedad raíz, o sobre otros capitales y productos de cualquier origen”*, això sí *“atemperándose esta graduación a las circunstancias en que se hallen las respectivas provincias y pueblos de la Monarquía.”*¹² Una reivindicació clarament destinada a assegurar el poder de les classes dominants locals, i que serà recollida pel liberalisme moderat els anys quaranta. Per contra tenim algunes mostres de queixes de joves menors de 25 anys que volien participar en les eleccions, entenent que el límit d'edat era per a ser elegit no pas per a votar¹³.

En el cas de les grans ciutats com Tarragona, Reus o Barcelona, els procés era una mica més complex. A Barcelona, per exemple, els veïns de la ciutat es reunien en les set parròquies en que la ciutat estava dividida (Santa Maria del Mar -35 electors-, Santa Maria dels Reis -35-, Sant Just i Pastor -8-, Sant Pere de los Puelles -8-, Sant Miquel -4-, Sant Jaume -4- i Sant Cugat -4) i elegien els 98 electors parroquials, aquests electors parroquials elegien trenta electors municipals i aquests eren els que, finalment, elegien els vint membres del consistori barceloní: dos batlles, setze regidors i dos síndics¹⁴. A partir de l'any 1822 el consistori barceloní quedava constituït per vint-i-nou membres: cinc

23 de març de 1821 es publicà el decret de les Corts sobre l'organització dels ajuntaments (exemplars d'aquests documents a la caixa 456 de l'AHMSSA). Hi ha abundant informació sobre els conflictes creats arran de les eleccions municipals a Catalunya al lligall 14, expedient 18, de l'ADB. El diputat Gisbert proposà a les Corts que les eleccions municipals no se celebressin a les esglésies, però la proposta fou refusada per les Corts DSC, t.III, pàg.2.163, sessió 126, de 8 de novembre.

¹² José de CHURRUCA: Reflexiones a las Cortes sobre la ley de elecciones de ayuntamientos, Madrid, 1821, pàg.23.

¹³ Carta del batlle de Pals comunicant aquest fet amb data de 10 d'abril de 1820 (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament”, lligall I (1820).

¹⁴ Vegeu Ramon ARNABAT: “El govern de la ciutat de Barcelona durant el Trienni liberal (1820-1823) i la seva comparació amb el govern local a Catalunya”, dins Joan ROCA (coord.): El municipi de Barcelona i els combats pel govern de la ciutat, Barcelona, 1997, pàg.109-122. L'ampliació dels membres del consistori s'establí mitjançant el decret de 23 de març de 1821. Sobre la reorganització de les parròquies a finals de l'any 1822 vegeu ADiocB, “Expedientes e informaciones, 1822-I”, expedient 639 bis.

batlles, vint regidors, i quatre síndics¹⁵.

Les eleccions parroquials despertaren un gran interès entre la població, com mostren els discursos a la Societat Patriòtica barcelonina i els impresos que recomanaven de participar-hi:

*“Sin dar entrada a las intrigas, sin oír a los que intentasen captar vuestros votos, medítad en el centro de vuestras familias cuales han de ser vuestros elegidos. Más no lo sean jamás, oh Catalanes, no sean de ningún modo vuestros elegidos los que pretendieren serlo. Séanlo los hombres de bien que no buscan los empleos, o los puestos de gobierno en vuestros pueblos; aquellos que mejor gobiernen sus familias.”*¹⁶

Com a resultat d'aquest interès es produïren nombroses polèmiques, per exemple a les parròquies barcelonines de Santa Maria i del Pi:

*“El cohecho, la intriga y el egoísmo erigieron su morada en el salón de la Lonja y colegio Tridentino: muchas personas sin entender la formalidad del acto se acercaban a la mesa sin saber a que persona tenían que dar el voto, otros hacían circular listas con el nombre de electores que habían de elegirse, y lo peor de todo es, que muchos ciudadanos sinceros, buenos e imparciales que solamente se habían dirigido a la junta para cooperar a la grande obra de la felicidad de la patria con la intención de dar el voto a personas capaces para el desempeño de tan grande encargo, se fueron sin dar voto, viendo la confusión que reinaba. Muchas notas circularon en estas dos convocatorias unas en que se comprendían los ciudadanos más beneméritos, y otras llenas de egoístas y gente superficial”*¹⁷.

Pel que fa a les eleccions de Partit tenim la mostra del que passà a l'elecció del delegat dels pobles d'Armentera, Ventalló, Saldet, Montiró, Pelacals i Palauborrell a la Junta de Partit de Girona, queixant-se els electors d'Armentera de les manegades d'un anticonstitucional per sortir elegit delegat de Partit:

*“La intriga, la malicia, la arbitrariedad, sin duda fomentadas por un hombre que ha dado repetidas pruebas de su odio por nuestro sabio Código Constitucional, acaban de manifestarse en un acto que por ser el primer paso de nuestra suerte puede entronizarlas y volver sobre nosotros el yugo despótico que hemos sufrido.”*¹⁸

Les irregularitats foren múltiples, per una banda l'ajuntament va nomenar a dit tres compromissaris, en lloc de convocar els veïns, i per nomenar els altres tres, si bé es convocà la reunió no es van fer votacions ja que els nomenà el regidor a dit. Aquests sis compromissaris votaren pel mateix elector: *“Pedro Baró, parcero del primero citado*

¹⁵ L'ajuntament de Barcelona proposà augmentar el consistori fins els 5 batlles, 24 regidors, i 4 síndics, per tenir la ciutat 19.000 veïns (DSC, t.I, pàg.595, sessió 48 de 21 d'agost, i t.III, pàg.2.088, sessió 124 de 5 de novembre). La Diputació catalana proposà que les parròquies més nombroses, les de Santa Maria del Mar i Santa Maria del Pi, es dividissin en quatre seccions, i l'any 1821 s'amplià fins a tretze) (DSC, t.III, pàg.2.163, sessió 126, de 8 de novembre). Vegeu també la SUCINTA relación..., pàg.1-5.

¹⁶ DISCURSO patriótico a los habitantes de Cataluña sobre las Juntas Electorales de Parroquia, Barcelona, Impremta de Piferrer, 1820, (BN: VE: 728-20), pàg.4.

¹⁷ Diario de Barcelona, núm.81, de 21 de març de 1820, pàg.645-646.

pueblo”, una persona que els denunciants consideraven no apte: “*ya por no ser sujeto para desempeñar tales comiciones por no haberse ocupado toda su vida que del Arado*”, mentre que per contra, deien que hi havia “*en dichos Pueblos diferentes Ciudadanos de talento, conocimiento, Patrimoniados y notoriamente decididos al Sistema Constitucional*”.

Aquestes votacions per elegir electors no eren massa concorregudes, malgrat poder-hi intervenir tots els homes de més de 25 anys. A Granollers, per exemple, hi participaven una mitjana de 150 veïns sobre una població d'uns 315 (48%), en canvi per elegir una comissió que havia de discutir sobre els impostos hi assistiren prop de 200 veïns (64%)¹⁹. A Reus tenien dret a vot uns 4.500 homes, i d'aquests 527 participaren en les primeres votacions de parròquia per elegir els disset electors municipals (març de 1820), cosa que ve a representar un 12% dels que podien fer-ho²⁰. Quan es tractava d'eleccions provincials, les set parròquies en que es dividia el cens electoral escollien un total de 31 compromissaris que al seu torn elegien els 18 electors que votaven els representants del municipi a la Junta de Partit²¹. A les votacions per escollir els electors que havien d'elegir el consistori per l'any 1821 (desembre de 1820) només hi participaren la meitat de persones que el mes de març: 278 persones (un 6% dels que podien fer-ho)²². En les votacions per escollir els dinou electors parroquials que els corresponien i que havien d'elegir els regidors per l'any 1822, hi varen participar 491 veïns (un 11% dels que podien fer-ho), és a dir es tornava a les xifres de dos anys abans²³.

Pel que fa a Tarragona, en les primeres eleccions constitucionals municipals es dividí la ciutat en dotze barris escollint-se dos electors a cada un, fins un total de vint-i-quatre que al seu torn elegiren els dotze membres del consistori. En aquestes primeres

¹⁸ Carta del batlle d'Armentera amb data d'1 de maig de 1820 (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament”, lligall 1 (1820).

¹⁹ “Actes. Granollers. 1820-1823”, sessions de desembre de 1820 i de 28 de juny (ADB, lligall 81, expedient 8). Pel nombre de veïns si no diem el contrari utilitzem el cens que s'utilitzà per fer la divisió provincial de Catalunya l'any 1822: DEMARCACIÓ de los límites de las cuatro provincias en que se divide la Cataluña.

²⁰ Actes municipals, 1819-1820, fol.106-108 (AHMR).

²¹ Actes municipals, 1819-1820, sessions de 26 i 30 d'abril de 1820, fol.128-131 (AHMR).

²² Reus es dividí en cinc parròquies, cada parròquia es dividia en seccions de 1.000 veïns i per cada secció s'escollia un elector parroquial: Sant Pere (6.354 h) escollia cinc electors, i les altres quatre parròquies tres electors cada una (Sant Joan: 5.095 h, Sant Pere Alcàntara 3.583 h, Puríssima sang 2.511, Sant Francesc 2.682). Les dades a les Actes municipals, 1819-1820, sessió de 2 de desembre de 1820 (AHMR).

²³ En aquesta ocasió Reus restà dividit en tres seccions: Ajuntament (sis electors), Sant Joan (nou electors) i Hospital (quatre electors). Les dades a les Actes municipals, 1821-1824, sessió de 9 de desembre de 1821 (AHMR).

eleccions parroquials hi participaren 634 veïns (un 32%) d'un total d'uns 2.000 que tenien dret a vot²⁴. En les eleccions de compromissaris municipals per a l'elecció de Diputats, participaren un total de 660 persones (un 33% dels que podien fer-ho)²⁵. En les eleccions d'electors parroquials per les municipals de 1821 assistiren 426 persones a les votacions (un 21%)²⁶. La participació en aquestes eleccions parroquials estava doncs entre el 20% i el 35%. L'ajuntament de Tarragona realitzà crides a la participació dels veïns en cada elecció parroquial:

*“El Ayuntamiento no puede menos de advertiros que vuestro bien o vuestro mal dependerá de la buena o mala elección que hagáis. Usad pues de este derecho inapreciable que la Constitución os concede para que seáis bien gobernados protegidos y asistidos. No haya uno de vosotros que dexede concurrir a dar su voto, porque la omisión o la indiferencia en esta y semejantes elecciones causaría vuestra perdición.”*²⁷

A Lleida les eleccions municipals es feien a partir de quatre juntes parroquials que en total elegien quinze electors parroquials que, al seu torn, elegien el consistori. En les eleccions parroquials de desembre de 1822 hi participaren 966 veïns dels 2.028 que podien fer-ho, és a dir un 48% cosa que suposa les xifres més altes de participació que hem trobat arreu de Catalunya²⁸.

En el nostre estudi sobre el Trienni liberal al Penedès vam mostrar com els batlles i regidors d'aquestes comarques pertanyien, majoritàriament, a les classes altes i mitjanes: un 25,5% eren propietaris i hisendats, un 20,5% comerciants, un 17% artesans i menestrals, un 13% pagesos, un 12% professionals liberals, un 6% fabricants (de paper i aiguardent) i un 5% botiguers i un 1% de parcers²⁹. Dades que coincideixen força amb

²⁴ Tota la informació a Acuerdos. 1820-I, vol.22, sessió d'11 de març, fol.5-19 (AHMT). Segons un certificat de l'ajuntament l'any 1822 Tarragona tenia 2.549 veïns i 13.127 habitants (Acuerdos. 1822-I, vol.27, sessió de 22 de gener). Per la població de Tarragona durant el Trienni vegeu M. Antònia FERRER: “Estudi demogràfic de la ciutat de Tarragona, 1820-1824, dins 1er. Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat, Tarragona, 1979, pàg.147-169.

²⁵ Acuerdos. 1820-I, vol.22, doc.87 (AHMT).

²⁶ En aquesta ocasió es dividí la ciutat en tres seccions: el col·legi amb sis electors, l'Almodí amb sis, i la capella de Sant Llorenç amb cinc, d'acord amb l'ofici del Cap polític amb data de 20 de novembre i de l'acord de l'ajuntament fet públic amb el ban “Ciudadanos” d'1 de desembre de 1820 (Acuerdos. 1820-III, vol.24, sessions d'1 i 10 de desembre, i doc.689 i 727, AHMT).

²⁷ Ban de l'ajuntament de Tarragona amb data de 24 de novembre de 1822, amb motiu de les eleccions parroquials per elegir els regidors de l'any 1823 (Acuerdos. 1822-III, vol.29, doc.807, AHMT).

²⁸ Les parròquies eren les de San Joan Baptista (800 veïns i 324 participants), Santa Magdalena (180 veïns i 94 participants), Sant Andreu (305 veïns i 224 participants) i Sant Llorenç i Sant Pere (850 veïns i 324 participants). Algunes de les eleccions foren impugnades perquè no es deixà votar als militars, i altres perquè algú havia subornat a tres electors, proposant-los de cobrar dues pessetes si votaven per un determinat candidat a batlle. Les dades a la caixa 1.413 de l'AHPL.

²⁹ ARNABAT: Liberals..., pàg.51-59. La mostra que servia de base a aquestes dades recollia els noms i cognoms de 406 batlles i regidors (1814-1830) de deu municipis del corregiment de Vilafranca,

les de les altres comarques catalanes sobre les que s'han realitzat algun dels pocs estudis sobre aquest personal polític, i que ens indiquen que els nous ajuntaments liberals foren dominats i controlats per les classes benestants locals, variant els col·lectius socio-econòmics en funció de les diferents realitats de cada municipi³⁰. A Girona trobem als consistoris del Trienni un 36% d'hisendats, un 36% professions liberals, un 24% artesans i menestrals i un 3% nobles (a destacar l'absència de comerciants)³¹. A l'ajuntament de Mataró, els càrrecs municipals foren ocupats per comerciants (40%), hisendats (20%), advocats (15%) i altres professionals liberals (12%)³²; al de Lleida per hisendats i professionals liberals (amb un 40% cada grup), i els comerciants (20%)³³; a l'Hospitalet la majoria dels regidors són propietaris³⁴ i el mateix sembla passar a Sant Cugat del

dos del Garraf: Sitges (5.820h.) i Vilanova (7.500h.), tres de l'Anoia: Igualada (7.295h.), La Llacuna (1.000h.), i La Pobla de Claramunt (1.235h.), tres de l'Alt Penedès: Torrelavit (305h.), Vilafranca (3.760h.), i Sant Sadurní (1.335h.), i dos del Baix Penedès: el Vendrell (3.265h.) i l'Arboç (1.050h.). D'aquests, 185 van ocupar càrrecs durant el Trienni, i disposem de dades socio-econòmiques de 83. Dels 406 batlles i regidors del període 1814-1830, tenim aquestes dades de 157, dels quals un 24% eren hisendats i propietaris, un 24% artesans i menestrals, un 18,5% pagesos, un 14,5% comerciants, un 10% professionals liberals, un 3% fabricants, un 3% botiguers, i un 2% parcers (les dades concretes per municipis i noms i cognoms a Ramon ARNABAT: Liberals i reialistes durant el Trienni Liberal al corregiment de Vilafranca (1820-1823), vol.II, pàg.49-61, treball inèdit, UAB, 1995; un resum a ARNABAT: Liberals..., pàg.53 (quadre 3) i 56 (quadre 4). Unes dades força semblants en les ofereixen Juan S. JIMENEZ, Francisca MUÑOZ y Francisco DIEZ: "El Trienio constitucional en la campaña de Córdoba: el caso de Ferrán Nuñez", dins Trienio, 13 (1989), pàg.69-118, pàg.78-79 per aquesta qüestió.

³⁰ El mateix passa a Vic segons Maties RAMISA: "Poder local a la ciutat de Vic durant el primer terç del segle XIX", dins II Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya, Barcelona, 1995, pàg.293-302. Per altra banda, a la ciutat de València destaca el pes dels advocats (30%) i dels comerciants (34%) que ocupen les dues terceres parts de càrrecs municipals, seguits dels militars (9%), pagesos (6%), artesans (6%), professionals liberals (6%), propietaris (4%), funcionaris (4%) i fabricants (2%), segons les dades que hem elaborat a partir de la informació que ofereix ROMEO: Entre el orden..., pàg.106-107, 149, 204 i 206. I a la ciutat de Castelló professionals liberals (21%), hisendats (21%), menestrals (21%) i pagesos (24%), ocupen la majoria de càrrecs municipals (elaboració pròpia a partir de les dades que ofereix Otilia MARTÍ: Un liberalismo de clases medias, Castelló, 1997, pàg.148-162).

³¹ Elaboració pròpia de les dades que facilita Josep CLARA: "Sobre la Girona Constitucional (1820-1823)", dins Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.XXVIII (1984), pàg.357-390 (pàg.364-371 per aquesta qüestió) i Mònica BOSCH: "Girona capital d'Hisendats", dins Lluís COSTA (dir): Història de Girona. 8 De l'Antic Règim a la societat liberal, Girona, 1997, pàg.246-250 (les dades a la pàg.248).

³² Les dades són d'elaboració pròpia a partir de la informació que facilita Francesc COSTA: Mataró revolucionari. Contra el Rei i la Religió, Mataró, 1989, pàg.16-20. El mateix historiador, assenyalava a Mataró al segle XIX, pàg.63 que el liberalisme té suport a diversos sectors socials de la ciutat: comerciants, menestrals, professions liberals, i hisendats.

³³ AHPL, caixa 1.413, Diario de Barcelona de 2 de gener de 1823, pàg.14, LLADONOSA: Carlins..., pàg.114-136, i Quintí CASALS: "Conseqüències de la lluita pel poder local en la primera meitat del segle XIX en la formació de la identitat social de la Lleida contemporània" dins IV Congrés Internacional d'Història de Catalunya, Barcelona, 1997, i "Absolutismo y revolución liberal en Lleida (1716-1868). La lucha social por la toma de la Paeria", comunicació presentada al congrés La Revolución Liberal española en su diversidad peninsular (e insular) y americana, Madrid, 1999 (text mecanografiat cedit per l'autor).

³⁴ POBLET: "Societat i política...", pàg.56.

Vallès³⁵; al d'Arenys de Mar per hisendats (30%), comerciants (30%), pilots (20%) i funcionaris (20%)³⁶; el d'Esparreguera per pagesos benestants, fabricants de draps, notaris i algun menestral³⁷.

Quadre II.1 Composició social dels ajuntaments de Reus, 1814-1827

<i>grups socials</i>	<i>1814-1820</i>		<i>1820-1823</i>		<i>1814-1820</i>		<i>1820-1823</i>	
	<i>1820-1823</i>	<i>1820-1823</i>	<i>1823-1827</i>	<i>1823-1827</i>	<i>1823-1827</i>	<i>1823-1827</i>	<i>1823-1827</i>	<i>1823-1827</i>
Comerciants	2	15	1	22	22	4		
Hisendats	-	4	2	22	22	4		
Professionals liberals	3	7	-	34	34	-		
Fabricants	-	2	-	9	9	-		
Artesans i menestrals	-	9	-	15	15	-		
Teixidors	-	1	-	3	3	-		
Pagesos	-	-	-	1	1	-		
Militars	-	-	-	5	5	-		
Nobles	-	-	-	5	5	-		
sots-total	5	38	3	116	116	8		
?	7	16	1	34	34	-		
Total	12	54	4	150	150	8		

<i>grups socials</i>	<i>1820-1823</i>		<i>1814-1820</i>		<i>Electors parroquials</i>	
	<i>1820-1823</i>	<i>1820-1823</i>	<i>1823-1827</i>	<i>1823-1827</i>	<i>1820-1823</i>	<i>1820-1823</i>
Comerciants	22	41%	29	22%	24	34%
Hisendats	10	18%	28	21%	2	3%
Professionals liberals	10	18%	37	28%	10	14%
Fabricants	2	4%	9	7%	3	4%
Artesans i menestrals	9	17%	15	11%	22	32%
Teixidors	1	2%	3	2%	8	12%
Pagesos	-	-	1	1%	-	-
Jornalers	-	-	-	-	1	1%
Militars	-	-	5	4%	-	-
Nobles	-	-	5	4%	-	-
sots-total	54	100%	132	100%	70	100%
?	23		41		27	
Total	77		173		97	

Font: Actes municipals de Reus, vol.1819-1820, 1821-1824 i 1825-1827 (AHMR)

A Granollers es segueix la mateixa tònica: un 41% son artesans i menestrals, un 23% comerciants, un 12% hisendats, un 12% professions liberals, i un 6% pagesos i un

³⁵ Vegeu Ferran AYALA: "L'ajuntament de Sant Cugat a mitjan segle XIX: polítics, propietaris i parents", dins *Gausac*, núm.12 (1998), pàg.25-36, especialment les pàgines 26-27 per aquesta qüestió.

³⁶ Elaboració pròpia a partir de les dades que facilita GELABERTÓ: *Revolució liberal ...*, pàg.39-41.

³⁷ "Actes. Esparreguera. 1822", sessió de 8 de desembre de 1822 (ADB, lligall 81, expedient 7).

altre 6% militars retirats³⁸. A Tarragona, tot i que les dades de que disposem són força fragmentàries, es reproduïen els mateixos grups socials al consistori: hisendats, professionals liberals, comerciants, funcionaris, i algun pagès³⁹. En el cas de Reus (vegeu el quadre II.1) els comerciants són el principal grup a l'hora d'ocupar càrrecs municipals amb un 41% del total de batlles i regidors del Trienni, seguits per tres col·lectius: professionals liberals (18%), hisendats (18%) i artesans i menestrals (17%), i ja molt lluny d'ells els fabricants (4%) i els teixidors (2%)⁴⁰.

Em sembla important de destacar el paper que van jugar a bona part de Catalunya els hisendats, ja que sovint no se'ls ha tingut massa en compte, en favor de la burgesia urbana⁴¹. Cal considerar que els hisendats que saberen jugar bé les seves cartes, sortien clarament beneficiats amb el sistema liberal: reforçaren el seu poder a nivell local, consolidaren legalment la propietat efectiva que tenien, es desempallegaren de càrregues eclesiàstiques, i van adquirir béns desamortitzats⁴².

Malgrat la importància política de Barcelona i del seu personal polític no hi ha massa estudis dedicats a aquesta qüestió pel que fa a la primera meitat del segle XIX⁴³. Segons el nostre estudi el personal polític municipal de Barcelona no ofereix gaire diferències amb la de la resta de Catalunya: 22% d'hisendats, 21% d'artesans i menestrals, 19% de professionals liberals, 15% de comerciants, 10% de fabricants, 9% de nobles, 3% de militars, i 1% de funcionaris⁴⁴. El que també podem constatar en el cas

³⁸ "Actes. Granollers. 1820-1823" (ADB, lligall 81, expedient 8).

³⁹ Vegeu les dades a l'Annex II.1.

⁴⁰ Les dades complertes a l'Annex II.2. Hem utilitzat una mostra que conté les dades referides als ajuntaments de Reus entre 1814 i 1827, en el qual s'han elegit i designat fins 250 càrrecs que han estat ocupats per 144 persones diferents de les quals tenim nom i cognom, i de 101 d'elles tenim a més la seva professió o categoria social, cosa que representa un 72% del total.

⁴¹ Vegeu també aquesta observació a BOSCH: "Girona...", pàg.249.

⁴² Una opinió semblant a A. FERNÁNDEZ GONZÁLEZ: "Los grupos de poder local en Galicia, 1750-1850", dins *Noticiario de Historia Agraria*, núm.9 (1995), pàg.129-153 (pàg.148-153 per aquesta qüestió): "*La propiedad, y ya no el privilegio, se convirtió en el trampolín de acceso al poder local institucionalizado*" (pàg.150).

⁴³ Sobre el personal polític dels primers anys del liberalisme a Barcelona només coneixem els d'Àngels SOLÀ: *L'élite barcelonina a mitjan segle XIX*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1979; Jesús MESTRE: *Una ciutat emmurallada al temps de la Revolució Industrial. Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1859)*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona i Eliseu TOSCAS: "Elements de continuïtat política local a la Barcelona del primer terç del segle XIX" dins *Afers*, núm.15 (1993), pàg.163-174, i *L'Estat...*, pàg.213-273.

⁴⁴ Hem elaborat un llistat de 80 persones que entre els anys 1820 i 1823 ocuparen les 107 batllies i regiduries de l'Ajuntament de la ciutat de Barcelona, i de les qual coneixem el perfil socio-econòmic de 75. Aquestes dades s'han localitzat als Manuals d'Acords dels anys 1820 (vol.1), 1821 (vol.1), 1822 (vol.1 microfilm 28-A), 1823 (vol.1, microfilm 38-A) a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB); al manuscrit A-112 de l'AHCB [Mateo CRESPI]: *Diario...*, i al *Diario de Barcelona* corresponent als mesos de gener, març-maig i desembre de 1820, els mesos de gener i desembre de 1821

de Barcelona és que, a mesura que avança el procés revolucionari, disminueixen els percentatges que representen els sectors més benestants, nobles (del 10% al 0%) i hisendats (del 25% al 8%), i augmenten els sectors intermedis, comerciants (del 10% al 17%), fabricants (del 10% al 21%), advocats (del 15% al 25%) i militars (del 0 al 8%), i es mantenen els artesans i menestrals (del 25% al 21%). Els únics col·lectius que estan proporcionalment representats en funció del seu pes socio-econòmic a l'Ajuntament de Barcelona són els dels artesans i menestrals i el dels nobles, en els altres casos se segueix la mateixa tònica que al Penedès.

Si ampliem el ventall d'anàlisi i l'estenem cap als electors parroquials i municipals, membres de les juntes de censura i jutges de fet, podrem adonar-nos que es repeteixen, excepte algunes petites excepcions, les mateixes característiques del personal polític. Hem analitzat el cas de Barcelona que ens ofereix les següents dades: un 29% eren professionals liberals (sobretot advocats), un 17% comerciants, un 15% militars, un 9% artesans i menestrals, un 7% funcionaris, i un 8% hisendats, un 5% nobles, un 3% clergues⁴⁵. Percentatges que no s'allunyen massa, si ponderem la diferent situació socio-econòmica, dels que disposem per Girona: 24% d'artesans i menestrals, 23% de clergues i 13% d'avocats, nobles i hisendats⁴⁶; Granollers: 22% de comerciants, 17,5% de professions liberals, 17,5% de pagesos, 13% d'artesans i menestrals, 13% de clergat, 8,5% de funcionaris i 8,5% de militars retirats⁴⁷; i Reus: 34% de comerciants, 32% d'artesans i menestrals, 14% de professionals liberals, 12% de teixidors, 4% de fabricants, 3% d'hisendats i 1% de jornalers (vegeu el quadre II.1)⁴⁸. A Lleida, ens trobem amb un 40% de membres del clergat, un 20% de propietaris i un altre 20% d'hisendats, un 13% d'artesans i menestrals i un 7% de comerciants⁴⁹. A Tarragona, tot i que són els hisendats com Joan Yxart o Francesc Bofarull els que monopolitzen aquesta

i 1822, i els mesos de gener i novembre de 1823. Vegeu les dades a ARNABAT: "El govern ...", pàg.109-127, i a l'Annex II.3. Un personatge polític típic del consistori barceloní durant el Trienni es el propietari Josep M. Cabanes i Escofet (Solsona, 1775 - Barcelona, 1842). Fou membre de l'ajuntament de Barcelona, ocupant diferents càrrecs, entre 1820 i 1823, i l'any 1821 fou elegit batlle de la ciutat. En els fets revolucionaris de 1835 es va alienar amb el liberalisme moderat, i per aquest motiu fou nomenat de nou batlle de Barcelona (1835-36 i 1837), fou diputat a Corts per Lleida (1836). Aquesta tasca política anà acompanyada d'una tasca cultural, en aquests cas la publicació de treballs d'arqueologia.

⁴⁵ Vegeu l'Annex II.3 i ARNABAT: "El govern...".

⁴⁶ Elaboració pròpia a partir de les dades que facilita CLARA: "Sobre...", pàg.364-371.

⁴⁷ "Actes. Granollers. 1820-1823" (ADB, lligall 81, expedient 8).

⁴⁸ Les dades complertes a l'Annex II.2. Hem fet l'estudi en base als electors parroquials dels anys 1820 (municipals i provincials), 1821 i 1822 (municipals), que sumen 92 nomenaments en total que han recaigut en 82 persones de les quals oferim el nom i cognom, i la professió de 60.

⁴⁹ AHPL, caixa 1413.

representació amb un 47%, també hi trobem: pagesos, menestrals, professionals liberals, mariners i clergat⁵⁰. A Torroella de Montgrí els electors parroquials són el rector, tres hisendats dos comerciants i tres menestrals⁵¹.

A destacar l'important percentatge d'eclesiàstics entre els electors parroquials: un 40% a Lleida, una quarta part a Girona, i al partit de Granollers dels vint-i-un compromissaris que elegien representants a la diputació, cinc (una quarta part) també eren eclesiàstics⁵², en contraposició a Reus on no se n'elegí cap. També cal fer menció que com a compromissaris parroquials acostumaven a ser elegits membres de les classes populars i mitjanes, mentre per a regidors les classes populars, a excepció dels artesans i menestrals, quasi desapareixien. Finalment, assenyalem que alguns electors demostren tenir una gran carisma popular doncs son elegits a quasi totes les eleccions parroquials i, a més, sovint arriben a ocupar càrrecs al consistori, és el cas dels reusencs, Blas Borràs, Pere Sardà i Caylà i Salvador Solé (comerciants), Josep Giol Gil (cap de la MNV), Gabriel Pujol Casas i Tomàs Pujol (blanquers)⁵³.

Si comparem aquestes dades amb les de la composició socio-econòmica podem apreciar, com, igual que a l'època absolutista, hi ha uns grups sobrerepresentats en el poder polític local i uns altres de marginats. Pel que fa al corregiment de Vilafranca, els hisendats, els comerciants i els professionals liberals que ocupen el 58% dels càrrecs municipals, només representen un 5% de la població activa; mentre els menestrals i els fabricants obtenen una representació política del 23% força equilibrada amb el seu pes social (15% de la població activa); en canvi, els pagesos que representen les dues terceres parts de la societat, només ocupen una cinquena part dels càrrecs municipals, i encara dins la pagesia és el sector benestant i mitjà el que ocupa aquests càrrecs (13%), quan només representaria un 20% de la població, quedant-ne marginada la petita pagesia i els jornalers que malgrat representar prop d'un 50% de la població activa, tant sols ocupen l'1% dels càrrecs municipals⁵⁴. A Girona, si comparem les dades dels regidors

⁵⁰ Vegeu les dades a l'Annex II.1.

⁵¹ AHCG, I.1.2.5 "Ajuntament", lligall 1 (1820).

⁵² Vegeu "Actes. Caldes de Montbui. 1820-1822", sessió de 30 d'abril de 1820 (ADB, lligall 81, expedient 2). ROMEO: Entre el orden..., pàg.113-114, també destaca la important presència del clergat entre els electors parroquials de l'any 1820 per escollir diputats a Corts: un 34% als pobles de la província, front a un 15% a la ciutat de València.

⁵³ Vegeu les dades a l'Annex II.3.

⁵⁴ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.53-55. Per l'estratificació social de la societat penedesenca del XIX vegeu Ramon ARNABAT: Vins, aiguardents, draps i papers. Economia i societat al

constitucionals amb les que ens ofereix el padró de la ciutat de Girona de l'any 1824, ens adonem que hisendats i professionals liberals que ocupen el 72% dels càrrecs municipals tant sols representen el 12% dels veïns de la ciutat, mentre que artesans i menestrals obtenen una representació inferior al seu pes social que era quasi del 50%, restant exclosos del poder municipal jornalers i pagesos que representaven una quarta part del cos social gironí, i el clergat que representava un 10%⁵⁵. A Lleida el 55% dels regidors absolutistes pertanyen a la noblesa i a l'alta jerarquia militar, quan només representen el 5% de la població⁵⁶.

Ens altres casos hem pogut creuar les dades dels consistoris liberals amb les dels contribuents. A Sant Sadurn d'Anoia hem pogut aprofundir una mica més i el resultat ha estat que els petits contribuents (64,4% dels veïns) tant sols ocupen el 33,5% dels càrrecs, i que els petits-mitjans contribuents (26,1% dels veïns) ocupen el 9,5% dels càrrecs; mentre que els col·lectius més rics (mitjans, mitjans-grans i grans contribuents) que representen el 9,5% dels veïns, ocupen el 57% dels càrrecs municipals⁵⁷.

En el cas de Tarragona hem pogut fer una altra aproximació a partir de les dades del repartiment d'una contribució extraordinària que pesava sobre les classes benestants de la ciutat: 272 persones que representaven el 14% dels seus veïns, doncs bé aquests ocuparen el 58% dels càrrecs d'electors parroquials, i el 68% de les regidories municipals, quedant pel 86% restant de veïns el 42% dels electors parroquials i el 32% dels càrrecs municipals (quadre II.2)⁵⁸. Dins dels propietaris, els grans representen un 14% dels regidors i un 17% dels electors, malgrat representar només el 9% del conjunt de propietaris, lo qual ens indica que quasi una cinquena part dels mateixos han estat regidors i electors; pel que fa als mitjans propietaris són una quarta part dels regidors i una cinquena dels electors, dades força equilibrades amb la seva representació dins dels propietaris, cosa que fa que una quarta part d'ells siguin electors o regidors; en canvi els petits propietaris representen el 60% dels regidors i dels electors, però els que ocupen aquests càrrecs només representen el 10% del total d'aquest grup. Pel que fa a la distribució dins d'aquest grup benestant, els més benestants (14%) estan sobrerrepresentants com electors parroquials (30%) i com a regidors (25%); en canvi els

corregiment de Vilafranca al tombant dels segles XVIII i XIX, Vilafranca del Penedès, 1996, pàg.130-148 i 181-190.

⁵⁵ CLARA: "Sobre...", i BOSCH: "Girona...".

⁵⁶ Les dades a Quintí CASALS: "Absolutismo y revolución liberal ...", pàg.4.

⁵⁷ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.55.

menys benestants (86%) estant sotsrepresentants: 70% i 75% respectivament (vegeu el quadre II.2).

Quadre II.2 Regidors i contribuents. Tarragona, 1820-1823

<u>paguen quota extraordinària</u>	<u>veïns</u>		<u>electors</u>		<u>regidors</u>	
<i>màxims contribuents:</i>	272	14%	45	58%	28	68%
100	17	6%	7	16%	3	11%
75	8	3%	2	4%	-	-
50	13	5%	5	11%	4	14%
25	27	9%	6	13%	5	18%
10	68	25%	14	31%	6	21%
5	139	51%	11	25%	10	36%
<i>petits contribuents i exempts</i>	1.728	86%	32	42%	13	32%

<i>Propietaris</i>	<u>nombre</u>		<u>riquesa</u>	<u>regidors</u>			<u>electors</u>		
				<u>nombre</u>	<u>%</u>	<u>% grup</u>	<u>nombre</u>	<u>%</u>	<u>% grup</u>
Grans	25	9%	46%	4	14	16	6	17	24
Mitjans	40	15%	26,5%	7	25	17,5	8	22	20
Petits	207	76%	27,5%	17	61	8	22	61	11
total	272	100%	100%	28	100		36	100	

Extrapolació

<i>Propietaris</i>	<u>nombre</u>		<u>riquesa</u>	<u>regidors</u>			<u>electors</u>		
	<u>nombre</u>	<u>%</u>		<u>nombre</u>	<u>%</u>	<u>% grup</u>	<u>nombre</u>	<u>%</u>	<u>% grup</u>
Grans	25	1%	46%	4	10	16	6	10	24
Mitjans	40	2%	26,5%	7	17	17,5	8	13	20
Petits	207	10%	27,5%	17	41	8	22	35	11
No-propriet	1.750	87%	0%	13	32	1	27	43	1
total	272	100%	100%	41	100		63	100	

Font: Acuerdos, vol.22-32 (1820-1823), AHMT. Dades a l'Annex II.2

Som conscients que les categories que utilitzem, i que són les que ens faciliten les fonts consultades, poden representar situacions ben diverses dins de cada una, i poden representar opcions polítiques diferenciades, però ens ha semblat oportú de fer-ne una aproximació. No obstant cal recordar quines són les observacions a fer, primer aquestes dades no ens informen de la tendència política dels personatges (és a dir que volen fer i que fan), ja que el fet d'ésser elegit batlle o regidor d'un ajuntament liberal no vol dir que els elegits ho siguin, o en el cas semblant dels ajuntaments absolutistes; segon tampoc ens indiquen la seva riquesa, ja que dins d'un mateix col·lectiu hi ha graus de riquesa

diferent⁵⁹.

Si seguim amb l'exemple del Penedès, ens adonem que respecte a l'època absolutista anterior (1814-1820) i posterior (1824-1830) hi ha una disminució del pes dels pagesos (del 19% al 13%) i dels menestrals (del 28% al 17%); un manteniment de la presència dels professionals liberals (del 10% al 12%) i dels parcers (de l'1,5% a l'1%); i l'augment dels hisendats (del 22% al 25,5%), comerciants (del 16 al 20,5%), botiguers (de l'1,5% al 5%) i fabricants (del 2% al 6%)⁶⁰. En el cas de Barcelona es produeix un canvi molt significatiu, els nobles passen de representar el 30% als ajuntaments absolutistes al 9% als ajuntaments liberals, comerciants i hisendats mantenen una presència important al voltant del 40%, i en canvi els fabricants (del 0 al 10%), els advocats (del 9 al 19%) i els artesans i menestrals (de l'11 al 21%), incrementen força els seus percentatges⁶¹. En el cas de Girona, durant el Trienni es produeix una disminució del pes dels nobles (3% front el 7%) i un augment dels hisendats (36% front el 31%) que pràcticament el compensa, es mantenen les professions liberals (36% front 34%), i augmenten els artesans i menestrals (24% front el 20%)⁶². També a Reus es produeixen canvis significatius en els grups socials, així desapareixen els nobles i els militars que representaven en els períodes absolutistes un 4% cadascun; per altra banda es duplica el percentatge de comerciants que passa del 22% al 41%, i augmenta també el de artesans i menestrals que passa de l'11% al 17%; mentre que els professionals liberals i els hisendats mantenen els seus percentatges (un 36% en conjunt), i el mateix passa amb els fabricants i teixidors (vegeu el quadre II.1). A Lleida passa quelcom semblant, augment del percentatge de pagesos, artesans i comerciants, en detriment de nobles i advocats⁶³.

⁵⁹ Vegeu al respecte les observacions que fan Isabel BURDIEL i Mª Cruz ROMEO: "Los sujetos en el proceso revolucionario español del siglo XIX: el papel de la prosopografía histórica", dins Historia contemporánea, núm.13-14 (1996), pàg.159-165.

⁶⁰ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg. Vegeu per Igualada Josep M. TORRAS i RIBÉ: Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'Antic Règim. Els Padró d'Igalada (1642-1862), Barcelona, 1976, pàg.169-184, i MARTÍNEZ DE FRESNO: Revolució..., pàg.37-40.

⁶¹ ARNABAT: "El govern...". A la ciutat de València disminueix el pes dels propietaris que passa del 41% al 4% i el dels militars que passa del 18% al 9%, en canvi augmenta el dels advocats del 12% al 30% i el dels comerciants del 29% al 34%, i apareixen nous grups al consistori encara que amb una dèbil presència: artesans, pagesos, professionals liberals, fabricants i funcionaris (elaboració pròpia a partir de les dades que ofereix ROMEO: Entre el orden..., pàg.106-107, 149, 204 i 206).

⁶² BOSCH: "Girona...", pàg.248. SAIZ: El Trienio..., pàg.38 emfatitza la continuïtat del personal polític local als pobles petits.

⁶³ CASALS: "Absolutismo y revolución liberal ...", pàg.3-6.

Unes dades que s'adiuen força bé amb la base social del liberalisme⁶⁴. Toscas afirma que “els consells municipals liberals contenen, proporcionalment, molts més hisendats i homes rics que no pas els absolutistes”⁶⁵.

Quadre II.3 Exiliats de Girona per l'entrada de les tropes franceses, 1823

<i>Grups professional</i>	<i>nombre</i>	<i>%</i>
Artesans i menestrals	41	32,0
Escrivents	20	15,5
Funcionaris	17	13,5
Professionals liberals	16	12,5
Militars	16	12,5
Estudiants	4	3,0
Clergat	3	2,5
Jornalers	2	1,5
Comerciants	1	1,0
Altres	8	6,0
total	128	

Font: AHCG, “Manual d'Acords”, lligall 426 (1821), fol.258 i 282.

Les dades de que disposem sobre les més de dues-centes persones que marxaren de Girona el mes de maig de 1823 per fugir de la possible repressió absolutista ens confirmen aquesta base social del liberalisme (quadre II.3), donant-li, però un caire més popular ja que els que fugen (d'un costat i d'altre) no són mai les classes benestants que poden evitar la repressió de formes diverses i que, a més, han de servir el seu patrimoni, sinó les classes populars. Aquestes dades (vegeu el quadre II.4) ens diuen que artesans i menestrals (32%), escrivents (15,5%), funcionaris (13,5%), professionals liberals (12,5%) i militars (12,5%), representen la immensa majoria del suport popular al règim liberal a Girona. Si hi afegim les dades que per la mateixa ciutat tenim dels que foren nomenats jutges populars, hi havia vuit professionals liberals, cinc funcionaris, quatre

⁶⁴ Dades coincidents amb les que aconseguiren fugir de Girona abans de l'entrada dels francesos, l'any 1823: 42 empleats (34%), 40 artesans i menestrals (33%), 14 militars (12%), 11 professionals liberals (9%), 4 estudiants (3%), 2 clergues (1%) i 10 persones més.

⁶⁵ TOSCAS: *L'Estat...*, pàg.240-241. Afirmació que segons aquest mateix historiador es constata a altres indrets de la Catalunya rural, com Vidrà i Sant Cugat del Vallés. En el cas de Castelló de la Plana les dades són una mica diferents: durant el Trienni és més important el percentatge de menestrals (21% vers el 15%), pagesos (24% vers el 18%) i professionals liberals (21% vers 12%) que no pas en l'absolutisme on predominen els hisendats (44% vers el 21%), segons les dades que ens ofereix MARTÍ: *Un liberalismo...*, pàg.148-162.

eclesiàstics, tres hisendats, tres militars, i un comerciant⁶⁶.

Quadre II. 4 Els consistoris de Solsona, 1814-1830

<i>grups socials</i>	1814-1820		1820-1823		1814-1820	
	1820-1823	1820-1823	1823-1830	1823-1827	1820-1823	1823-1827
Hisendats	-	-	-	1	-	-
Pagesos	-	-	-	3	-	-
Menestrals	1	1	4	32	2	2
Professionals	-	1	1	8	1	1
Comerciants	-	1	1	9	1	1
Fabricants	-	-	1	1	-	-
sots-total	1	3	7	54	4	4
?	1	6	-	12	1	1
total	2	9	7	66	5	5

<i>grups socials</i>	1814-1820		1814-1820		liberals-absolutistes	
	1820-1823	1823-1830	1823-1830	liberals-absolutistes	liberals-absolutistes	liberals-absolutistes
Hisendats	-	1	1,5%	-	-	-
Pagesos	-	3	4,5%	-	-	-
Menestrals	8	53%	39	59,0%	7	58,0%
Professionals	3	20%	10	15,0%	2	16,5%
Comerciants	3	20%	11	16,5%	2	16,5%
Fabricants	1	7%	2	3,0%	1	8,0%
sots-total	15		66		12	
?	8		14		2	
Total	23		80		14	

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Annex II.4, i Jordi Tarries Planes "Alcaldes de la ciutat de Solsona (1815-1994)", pàg.369⁶⁷

Cal assenyalar que a les zones allunyades de la influència liberal els ajuntaments foren ocupats per persones properes al reialisme, però, també, pertanyents a les classes mitjanes i benestants⁶⁸. Pot ser representatiu del que diem el cas de Solsona, amb una important presència d'elements reialistes, durant el Trienni els regidors del grup d'artesans i menestrals representa el 53%, seguits a distància dels comerciants i dels professionals liberals amb un 20% cada un, i en darrer lloc els fabricants amb un 7%

⁶⁶ "Actes Diputació Girona", sessió de 18 de setembre de 1822.

⁶⁷ Disposem d'una bona font d'informació sobre la Solsona de començaments del XIX: les respostes al "Interrogatorio sobre las Fábricas, Artes y oficios, a cuyas preguntas deben contestar con la mayor individualidad todas las Ciudades, Villas y Lugares del reyno", de 1802 (AHCS, lligall 99, expedient núm.13). Les respostes ens indiquen una ciutat que exerceix la capitalitat comarcal, però que es troba aïllada de la resta de Catalunya, i on les produccions manufactureres més importants són els teixits (llana i cotó) i els derivats del ferro.

⁶⁸ Com hem demostrat pel Penedès amb dos ajuntaments com el de la Bisbal del Penedès i Piera. Vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.55. Vegeu per les terres de l'Ebre VINAIXA: *La postguerra...*, pàg.106-120.

(vegeu el quadre II.4). Unes dades força semblants als períodes absolutistes anterior (1814-1820) i posterior (1823-1830), tot i que la presència dels menestrals era lleugerament superior: 59%, i la de professionals liberals, fabricants i comerciants lleugerament inferior 34% en total, potser l'aspecte més destacat, tot i que globalment poc representatiu, és la presència en aquests períodes d'hisendats (1,5%) i pagesos (4,5%), absents en els consistoris liberals⁶⁹.

Que força ajuntaments escaparen al control liberal ens ho dona a entendre la circular del Cap Polític de Catalunya en la que es queixava de que: *“en vano será que el Gobierno dicte providencias de utilidad y conveniencia pública, si los Alcaldes y Ayuntamientos constitucionales no cuidan de publicarlas y cumplirlas, con el zelo y rapidez convenientes.”*⁷⁰ Sembla que, com havia denunciat Gorostiza: *“en tanto que los liberales se afanaban en asegurar una buena representación nacional, los serviles cuidaron solo en preparar una administración municipal que favoreciese más inmediatamente la seducción propuesta”*⁷¹, és a dir, els reialistes procuraren assegurar-se el control dels ajuntaments mentre els liberals centraven el seu esforç en controlar les diputacions i, sobretot, els diputats a Corts i això explicaria que, aquest primer any, força ajuntaments del corregiment estiguessin sota la influència dels reialistes. Convé recordar que el pare del cap reialista Joan Romagosa era regidor de la Bisbal del Penedès l'any 1822⁷², i que el cap Josep Campanera era batlle de Marmellà l'any 1822 quan s'aixecà i formà una partida reialista⁷³.

Tant a les zones amb més influència liberal com a les de més influència reialista es produí una important renovació del personal polític municipal ja que, com hem demostrat pel Penedès, les dues tercers parts d'aquest personal no havien estat ni ho serien

⁶⁹ Les dades complertes a l'Annex II.4, en base a la documentació localitzada a l'AHCS. Vegeu també Ramon ARNABAT: “El Trienni liberal a Solsona i el Solsonès”, comunicació presentada al V Seminari sobre el Carlisme, Solsona, 1998.

⁷⁰ Amb data de 26 de setembre de 1821 (un exemplar a l'AHMBP, lligall 82).

⁷¹ GOROSTIZA: Cataluña..., pàg.29.

⁷² Sobre aquest poble durant el Trienni vegeu Joan SOLÉ CARALT: La Bisbal Històrica, Tarragona, 1944, pàg.322-333.

⁷³ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1°S1°, lligall C-682. Tenim el cas contrari en Josep de Palau i Jofre regidor degà de Mataró que en arribà el Trienni fou desplaçat del poder municipal i no hi tornà fins l'any 1823 amb l'ocupació de la ciutat per les tropes franceses i des del qual dirigí la repressió absolutista junt al Governador de la plaça Domènec de Caralt (Antoni MARTÍ COLL: Història d'una família (segona part), Mataró, 1979, pàg.74-83). Vegeu també el cas de l'alcalde de Roa a la província de Burgos, Gregorio González Arranz, batlle i regent de l'absolutisme en aquest municipi, però desposseït durant el Trienni. Vegeu Sebastián LAZO: Memorias del Alcalde Roa, Madrid, 1935.

posteriorment regidors amb la monarquia absoluta⁷⁴. Tot i així una tercera part dels regidors i batlles del Trienni havien ocupat o ocuparien posteriorment càrrecs municipals: una cinquena part dels regidors del Trienni havien estat regidors en el període 1814-1819⁷⁵ i, el 9% ho serien després durant la dècada ominosa (1823-1830). Finalment, un 6% havien ocupat càrrecs municipals els anys 1814-1819, durant el Trienni i després 1823-1830. Si ens cenyim a analitzar aquells casos de què disposem de més informació⁷⁶, i nosaltres pensem que és el més correcte, ens adonem que les continuïtats són molt més importants ja que només la meitat dels regidors i batlles que ocuparen càrrecs durant el Trienni no n'havien ocupat abans ni n'ocuparan després. Per contra, un 27% ja havien ocupat càrrecs abans i un 13% els ocuparan després i, finalment, un 10% els ocupà al llarg de tot el període (tant en èpoques absolutistes com liberals). Podem concloure, encara que sigui provisionalment, que més de la meitat del personal polític municipal al corregiment de Vilafranca es renovà durant el Trienni, mentre que més d'una tercera part procedia del període absolutista anterior o tingué continuïtat en el posterior, cosa que també es constata pels casos de Barcelona, Girona, Lleida, Sarrià, l'Hospitalet, Sant Cugat del Vallès, Vic, i el Camp de Tarragona, amb uns percentatges semblants⁷⁷. En el cas de Reus el percentatge de regidors durant el Trienni que no ho

⁷⁴ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.56-57. Dades semblants ofereixen Jaume RUART: "El Vendrell durant el Trienni liberal", dins Miscel·lània Penedesenca, vol.IV (1981), pàg.195-202, SERRAMALERA: La vida sitgetana durant el trienni liberal, Sitges, 1985, pàg.13, i MARTÍNEZ: Revolució..., pàg.39. Som conscients de que el pes de les viles en la nostra mostra accentua el percentatge de renovació que, pensem, seria inferior si tinguéssim en compte els municipis més petits dels que no disposem de dades.

⁷⁵ També a Sarrià els regidors de 1814-1820 que repetien durant el Trienni representaven el 23% (TOSCAS: L'Estat..., pàg.240). El mateix passa al municipi de 600 habitants del Baix Camp, L'Aleixar, segons ANGUERA: "Economia...", pàg.101-102.

⁷⁶ Sobre 90 personatges de Sant Sadurní d'Anoia, Terrassola, la Llacuna, l'Arboç i el Vendrell

⁷⁷ Per Barcelona vegeu TOSCAS: "Elements...", pàg.171-174 i ARNABAT: "El govern..."; per Lleida a LLADONOSA: Carlins..., pàg.117-118, CAPDEVILA: La Milícia..., pàg.59 i 169, i CASALS: "Absolutismo y revolución liberal...", pàg.2-6; per Girona CLARA: "Sobre...", pàg.15; pel camp de Tarragona ANGUERA: "Economia...", pàg.91-109 (pàg.102 per aquesta qüestió); per l'Hospitalet POBLET: "Societat i política...", pàg.56; per Sant Cugat vegeu AYALA: "L'ajuntament...", on diu que un 16% dels regidors del període 1815-1843 estan a ajuntaments liberals i absolutistes, però que en el cas del Trienni el 71% dels regidors ja ho havien estat abans en el període absolutista; per Vic RAMISA: "Poder local...", pàg.299-302. Unes dades semblants ens les ofereix Mercè RENOM: "Activitat política i acció de guerrilles a Begues, entre els anys 1820 i 1870, segons la documentació local" dins Guerrillers al Baix Llobregat, pàg.343-410 (pàg.397-410 per aquesta qüestió), entre 1815 i 1826, del total de 21 regidors i batlles de l'Ajuntament, un 19% havien estat regidors abans, durant i després del trienni i un 14% ho serien durant i després del Trienni. Som conscients que cal diferenciar entre persones que ocupen càrrecs a les administracions locals en èpoques absolutistes o liberals, dels liberals o absolutistes polítics, ja que polítics liberals ocuparen càrrecs durant el període 1814-1820 i persones d'ideologia absolutista n'ocuparen durant el Trienni. En el cas de Saragossa, Pedro RÚJULA: Contrarrevolución. Realismo y Carlismo en Aragón y el Maestrazgo, 1820-1840, Saragossa, 1998, ha

havien estat mai ni seran regidors en períodes absolutistes s'apropa al 75%, és a dir hi constatem una important renovació del personal polític local, ja que tan sols un 16% havien estat regidors abans (1814-1820) i un 6% ho serien després (1823-1827), i només un 4% ho serien al llarg del període 1814-1827 (vegeu el quadre II.1). És important destacar que els personatges que mantenen aquesta continuïtat pertanyen sempre a les classes socials més altes, sobretot comerciants i hisendats, com mostren els casos de Reus on l'hisendat Josep de Miró Burgués i el comerciant Gaietà Pàmies sumen cinc mandats cada un en aquests catorze anys⁷⁸. En canvi la continuïtat es quasi nul·la en els personatges de les classes populars.

Aquesta continuïtat fou més elevada, com és lògic, en les zones dominades pels reialistes, com ara Solsona (vegeu el quadre II.3). En aquest cas dels vint-i-tres regidors del Trienni un 30% ho havien estat abans, i un 52% ho seran posteriorment, aspecte que el diferencia profundament dels ajuntaments de les zones liberals, i aquesta continuïtat queda més palesa si tenim en compte que un nombre gens menyspreable que representa el 22% s'han mantingut als ajuntaments des de 1814 fins a 1830, independentment del règim polític dominant, com mostren els casos d'Antoni Cantons (que serà capità de voluntaris reialistes), el ganiveter Josep Figueres, l'advocat Domènec Girabancas, el comerciant Ramon Jalonch i l'escultor Carles Morató.

Coherentment amb això, molta més continuïtat hi ha entre 1808 i 1833 pel que fa a les élites polítiques, és a dir els alts càrrecs de l'administració de l'Estat⁷⁹. En canvi a nivell de funcionaris durant el Trienni es respectaran molt més en els seus llocs de treball, que no pas a l'època absolutista posterior que en farà una neteja a fons, com ha assenyalat Jean-Philippe Luis: "*Il n'existe pas sous le Trienio de volonté d'épuration*

constatat també que 11 dels catorze regidors de l'any 1820 no havien ocupat mai abans càrrecs municipals, i que els col·lectius que augmentaven la seva presència eren els comerciants i artesans, mentre nobles i hisendats la disminuïen). I el mateixa constata a Guipúscoa LLANOS ARAMBURU: *El Trienio ...*, pàg.112-137. Finalment per Castelló de la Plana MARTÍ: *Un liberalismo...*, pàg.150, s'assenyala que un 45% dels regidors del Trienni ja ho havien estat anteriorment, tot i que insisteix en ressaltar la discontinuïtat del poder local (pàg.219-227), vegeu també de la mateixa historiadora "La revolució social al Castelló de la Plana del segle XIX", dins *L'Avenc*, núm.233 (1999), pàg.44-47.

⁷⁸ Vegeu l'Annex II.1 i el quadre II.1. A la ciutat de València també es destaca que les primeres eleccions municipals del Trienni comportaren alguns canvis importants en els consistoris, tot i que també hi podem apreciar algunes continuïtats, importants no tant per la quantitat com per la qualitat dels seus personatges: el consistori passà a mans d'una burgesia integrada per advocats i homes de negocis relacionats amb la producció i comercialització de seda, desplaçant militars i propietaris (ROMEÓ: *Entre el orden...*, pàg.104-109).

⁷⁹ Vegeu Mariano ESTEBAN DE VEGA: "Cambios y permanencias en las élites políticas y administrativas del reinado de Fernando VII", dins *Història contemporànea*, núm.13-14 (1996), pàg.229-237 (pàg.234 per aquesta afirmació).

clairement exprimée par la législation. La différence est donc dès le départ fondamentale par rapport à la situation existante lors des restaurations de 1814 et surtout de 1823”⁸⁰.

Com a resum d'aquestes dades podem dir que la continuïtat fou més accentuada entre 1814-1819 i 1820-1823 (una quarta part), que no pas entre 1820-1823 i 1824-1830 (una desena part)⁸¹. És a dir, el Trienni significà una ruptura important, però no total amb el poder polític municipal del període anterior i, en canvi, la dècada ominosa representa un trencament més brusc amb el Trienni⁸². Tot i els canvis, però, hi ha determinades famílies acomodades que, a nivell local, aconseguïen mantenir el seu poder polític (una desena part del total) gràcies a un seguit d'estratègies familiars⁸³.

II.1.2 La tasca dels ajuntaments

Els ajuntament jugaren un important paper dins l'estructura político-administrativa local, així el Secretari de Governació, Agustín Argüelles, assenyalava en la seva Memòria a les Corts que:

*“La autoridad más inmediata a los pueblos es la de los ayuntamientos: ellos tienen la parte más principal en la ejecución de las disposiciones del Gobierno, y los pueblos los miran como los protectores más inmediatos de sus derechos, como los conciliadores de sus desavenencias y los promovedores más cercanos de sus prosperidad.”*⁸⁴

També la Diputació de Barcelona va fer una crida als habitants de la província en la qual després d'assenyalar que *“los Ayuntamientos por ser las autoridades más inmediatas a*

⁸⁰ Jean-Philippe LUIS: “Libéralisme et fonction publique: l'exemple du Trienio Liberal (1820-1823)” dins Trienio, núm.30 (1997), pàg.47-63.

⁸¹ La mateixa opinió a TOSCAS: L'Estat...., pàg.242-243, i AYALA: “L'ajuntament...”, pàg.26-29.

⁸² Vegeu aquesta observació, també, a TOSCAS: “Elements...”, pàg.171-174 i L'Estat...., pàg.256-273, i a CASALS: “Absolutismo y revolución liberal...”, pàg.5-8.

⁸³ Vegeu TOSCAS: “Elements...”, pàg.171-174; AYALA: “L'ajuntament...”, pàg.30-34; Mª Teresa PÉREZ PICAZO: “De regidor a cacique: las oligarquías municipales murcianas en el siglo XIX”, dins Pegerto SAAVEDRA i Ramón VILLARES (de.): Señores y campesinos en la Península Ibérica, siglos XVIII-XX, Barcelona, vol.I, pàg.16-37; i José Mª CARDESÍN: “Revolución liberal y poder político: estabilidad y cambio en el mundo rural lucense” dins DONEZAR i PÉREZ LEDESMA: Antiguo Régimen...., vol.2, pàg.441-452. Vegeu també MARTÍNEZ MARIN: Revolución...., pàg.311 i GEA: “Transformaciones...”, pàg.45 que assenyalen que a Andalusia *“El paso del Antiguo Régimen al Régimen Liberal se caracteriza desde la perspectiva del poder político y socioeconómico, primero por la continuidad de los grupos sociales que lo usufructuaban, pero también por la presencia de nuevos grupos surgidos durante el proceso revolucionario. No es la misma oligarquía la que sigue ocupando y controlando el aparato político local pero tampoco podemos afirmar con rotundidad que se trate de un segmento social totalmente nuevo surgido de la Revolución liberal.”*

⁸⁴ “Memoria leída a las Cortes por el encargado del despacho del Secretario de la Gobernación de la Península”, DSC, 1821, I, sessió d'1 de març de 1821, apèndix segon al núm.7, pàg.85. També a l'ACD, lligall 88, expedient 4).

los pueblos, son las que más influyen en la felicidad particular de sus vecinos, las que por su poderoso ascendiente podrán mantener o trastornar la seguridad del estado”, demanava que participessin en les eleccions municipals i elegissin “*liberales comprometidos, más decididos y manifiestos; aquellos que por sus obras acreditan no ser vana jactancia su repetido juramento de Constitución o muerte; y elegid de entre estos al que más confianza os inspire*”⁸⁵.

Malgrat els continus problemes econòmics, els ajuntaments del Trienni realitzaren importants millores en l'urbanisme⁸⁶ i la sanitat pública⁸⁷. Un altre camp important d'actuació dels ajuntaments fou el de garantir els abastaments, tant pel que fa a la quantitat com pel que fa a la qualitat. Ens pot servir d'exemple l'activitat desplegada per l'ajuntament de Tarragona per assegurar que els subministrament de carn es fessin amb bon preu i qualitat als seus mercats, ja que l'ajuntament es queixava sovint de:

*“El precio exorbitante de las carnes desde que en el año próximo pasado algunos particulares en unión con el gremio de Labradores dieron en arriendo la mayor parte de las yerbas del término de esta Ciudad, habiendo con ello reunido por un medio indirecto en una sola mano, independiente absolutamente del Ayuntamiento, el abasto de aquellas, y así bien facultado a un particular para subir el precio a la medida de su antojo, [...]. El fraude continuado al carnerage a beneficio de los importantes objetos de Policía sostén de las Escuelas de Dibujo y Náutica, con la introducción de reses muertas por la noche, [...]. El abrigo que prestaba la clandestina introducción a la ruindad de mezclar en una misma tabla varias especies de carnes de carnero vendiéndolas al precio de la superior.”*⁸⁸

Davant d'aquesta situació l'ajuntament decidí “*encargar la obligación del abasto a un solo sujeto, sin perjuicio de la libre venta, y con los pactos o condiciones, que sin desviarse de la equidad pudiesen ser ventajosos al Público*”:

“Le pareció haber conseguido el colmo de sus deseos habiéndosele proporcionado quien cargase con dicha obligación en esta forma: que mediante la facultad de apacentar de quinientas a seiscientas cabezas de ganado lanar en el término de esta Ciudad con seguridad de los pastos necesarios para su mantenimiento, serian siempre aquellas reses destinadas al abasto predicho, y con ellas se proveería este público; que satisfecho el carnerage y los gastos indispensables, la tercera parte líquida de beneficios sería a favor de la Ciudad para disponer de la misma a su beneplácito.”

⁸⁵ “Habitantes de la provincia de Barcelona”, 23 de novembre de 1822, reproduït a El Indicador Catalán, núm.293, de 27 de novembre de 1822, pàg.2-3.

⁸⁶ Vegeu el cas de Tarragona a M. Antònia FERRER i Raimon AROLA: “Necessitat d'una reforma urbana a la ciutat de Tarragona durant el Trienni Constitucional”, dins Boletín Arqueológico, IV, núm.133-140 (Tarragona, 1976-1977), pàg.271-295, i “El programa urbanístic de Guillem Oliver, síndic personer de la ciutat de Tarragona, l'any 1819; diputat a Corts per Catalunya l'any 1820 i regidor de Tarragona el 1822-1823”, dins Revista Técnica de la Propiedad Urbana, XVIII, núm.27 (Tarragona, 1977), pàg.115-122. Per Barcelona vegeu la SUCINTA relación..., pàg.73-78.

⁸⁷ Pel Penedès vegeu ARNABAT: “La Hisenda...”, pàg.324-328. Per Barcelona vegeu la SUCINTA relación..., pàg.70-73. Vegeu l'Annex II.5. A Andalusia sembla que passà el mateix segons JIMENEZ i altres: “El Trienio...”, pàg.80-83 per aquesta qüestió.

⁸⁸ Ban de l'ajuntament de Tarragona amb data de 24 de maig de 1821 (Acuerdos, 1821-I, vol.25, doc.310).

L'ajuntament reuní els propietaris, i d'una cinquantena que n'hi havia, les dues terceres parts (els més importants) acceptaren la proposta per un termini d'un any⁸⁹.

L'ajuntament defensava que aquestes mesures eren beneficioses pels veïns i que:

“Serán firmes barreras contra el monopolio; ningún comprador será fraudulentamente engañado en la calidad y bondad de la carne; enfrenarán la clandestina introducción de carneros muertos en perjuicio de los fondos procedentes del impuesto y con ello lograrán los vecinos el empedrado de calles y conservación del alumbrado, el mayor fomento de las escuelas de dibujo y náutica [...], y tal vez la plantificación de una escuela gratuita de primeras letras y aritmética, [...] se reportará no poco beneficio con la recomposición de los caminos principales [...], verá el pobre fatigado jornalero, y el de limitadas conveniencias en las enfermedades que aflijan a él, o a su familia, el consuelo de poder acudir al necesario suministro del caldo o carne.”

A Girona fou la Diputació qui es queixà de *“los prejuicios que sufre el vecindario, con motivo del abuso que se observa en la plaza del Mercado, de que los fabricantes y revendedistas compran a todas horas por mayor quedando privados los vecinos del beneficio de la compra de primera mano.”*⁹⁰ A Lleida també hagué d'intervenir l'ajuntament per tal d'abaratir els preus dels aliments:

*“A fin de que todos sus vezinos puedan proveherse de los comestibles necesarios a su manutención y a la de sus familias, y cortar en lo posible los abusos de los Revendedores que en perjuicio de los demás, y especialmente de los Pobres, cometen; mando que ningún Revendedor de esta Ciudad pueda comprar que no sean las onze de la mañana dadas, Gallinas, pollos, Caza, Guebos, Berduras, frutas”*⁹¹

El paper dels ajuntaments en el subministrament dels productes bàsics als mercats locals fou una de les tasques principals dels consistoris de l'Antic règim, i la limitació d'aquest paper per la nova legislació laboral va significar una pèrdua important tant del poder municipal com de l'autonomia del municipi per a subministrar-se dels productes bàsics⁹². També desenvoluparen els ajuntaments tasques de foment econòmic com mostra l'exemple de l'ajuntament de Castelló de Farfanya que sol·licità a les Corts, amb el suport de la Diputació de Catalunya, la concessió d'un impost d'un vintè per a convertir una llacuna en un pantà per acumular aigua *“con que fertilizar aquel terreno”*.

⁸⁹ Acuerdos. 1821-I, vol.25, sessió de 15 d'abril, 6, 10, 11 i 27 de maig, 19 de juny, doc.310, 377 (AHMT). Assenyalen que l'any 1822 pasturaven a Tarragona més de dues mil ovelles, uns cinc-cents bous, i una cinquantena de vedelles que eren propietat de tretze ramaders, cinc dels qual eren propietaris de dues terceres parts dels caps (Acuerdos. 1822-I, vol.27, doc.44, AHMT)

⁹⁰ “Actes Diputació Girona”, sessió de 26 de setembre de 1822.

⁹¹ Ban de l'ajuntament de Lleida amb data de 9 de gener de 1821 (AHPL, caixa 1417).

⁹² Al respecte vegeu els importants treballs de Mercè RENOM: Mercat i control comunal a finals de l'Antic Règim (Sabadell, segles XVIII-XIX), treball de recerca presentat a l'IUHJV, 1997, i “Afebliment de l'autonomia i el poder municipal amb la reordenació liberal. Unes reflexions a partir de l'estudi del control comunal del mercat local de Sabadell (segles XVIII-XIX)”, dins IV Congrés Internacional d'Història de Catalunya, Barcelona, 1997.

Es tractava de regar 3.500 “yuntas”, i la proposta comptava amb el suport dels veïns propietaris que plantejaven que en cinc anys recuperarien els que haguessin invertit. Tant la Comissió com el plenari de les Corts aprovaren la proposta⁹³.

La Beneficència fou un altre dels camps al qual dedicaren esforços els ajuntaments amb l'objectiu de millorar el funcionament dels hospitals d'assistència als pobres. A molts pobles es creà una Junta Municipal de Beneficència (seguint el que marcava la llei de 6 de febrer de 1822)⁹⁴ que tenia com a tasca principal l'administració de l'hospital de caritat de la vila amb els objectius els de:

*“Curar enfermos pobres del distrito y que no haya necesidad de transportar a los centros de la capital; el de recibir los expertos y tener un departamento de maternidad; conducir a las casas correspondientes de la Provincia a los huérfanos y desamparados y los menesterosos incapaces de un trabajo suficiente; cuidar a los locos, sordomudos, ciegos, decrepitos e impedidos”*⁹⁵.

Les Juntes de Beneficència es formaren amb rectors, metges i persones il·lustrades i de prestigi, com ens mostra el cas de Reus, on l'esmentada Junta estava integrada pel rector Josep Balart, el metge Tomàs Sol, el cirurgià Antoni Salas i els veïns Francesc de Bofarull, Antoni Ceriola, Mateu Ortega i Josep de Miró⁹⁶.

El diputat català Fèlix Janer realitzà una important defensa de la llei i el reglament de beneficència, fent especial èmfasi en que la situació d'aquests establiments arreu del país era força deplorable: *“en algunas casas de expósitos del Reino se les deja a estos infelices sin una persona que los custodie en toda la noche, colocados tres, cuatro, y aun más, en una sola cama, dejándolos estar sumergidos entre su propio escremento todo el día”*⁹⁷. I la historiadora Florentina Vidal ha valorat que la municipalització de la

⁹³ DSC, 1821, t.I, pàg.732, sessió 31 de 28 de març, i t.II, pàg.1.691, sessió 81 de 19 de maig.

⁹⁴ El diputat català Janer formà part de la Comissió que redactà el projecte de llei sobre la beneficència (DSC, 1821, t.III, pàg.2.125, sessió 101 de 8 de juny). Vegeu al respecte Florentina VIDAL: “De la caridad privada a la beneficencia pública en España. La Ley General de Beneficencia de 1822” dins CANO (ed.): *Materiales...*, pàg.765-778 i “El impacto de la Ley General de Beneficencia de 1822 en Madrid”, dins *Revista de la Facultad de Geografía e Historia*, núm.1 (1987), pàg.41-56. Els trets característics de l'assistència als pobres durant la revolució liberal poden seguir-se a través de Carmen LOPEZ ALONSO: “La pobreza en el pensamiento político. España, primera mitad del siglo XIX” i Mariano ESTEBAN DE LA VEGA: “La asistencia liberal española: beneficencia pública y previsión particular”, tots dos dins, *Historia Social*, núm.13 (1992), pàg.123-156; i Pedro CARASA: “Los peligros de la pobreza, los valores del liberalismo y las soluciones asistenciales burguesas”, dins DONEZAR i PÉREZ LEDESMA: *Antiguo Régimen...*, vol.2, pàg.421-439.

⁹⁵ A Vic, per exemple, la Junta es creà el 21 de setembre de 1822 (“Actes. Vic. 1820-1823”). Tant en les qüestions sanitàries, com educatives i de beneficència, els ajuntaments, comptaren sempre amb el suport de la Diputació de Catalunya (*Breve noticia...*, pàg.38-44 i 56-63). Pel Penedès vegeu Josep MASSACHS i Jordi VALLÈS: *Introducció històrica als hospitals de Vilafranca*, Vilafranca, 1980, pàg.51-52. Vegeu a l'Annex II.6 el material de que disposava l'hospital de Sant Sadurní.

⁹⁶ *Actes municipals, 1821-1824*, sessió de 23 de juny de 1822 (AHMR).

⁹⁷ DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.805-806, sessió53 de 16 de novembre.

beneficència i la centralització dels seus serveis i recursos serviren “para terminar con los abusos que los patronos y administradores de los establecimientos privados venian efectuando desde mucho tiempo atrás”⁹⁸.

Les dificultats per mantenir aquesta beneficència eren molt grans, com mostra la crida del Cap polític a les ciutats i viles de Catalunya a mitjan mes de setembre de 1821, demanant-los que “procure exortar a sus habitantes para que tiendan sus manos bienhechoras a los pobres de la Casa Nacional de caridad, libertando a la afligida Barcelona de una nueva desgracia.”⁹⁹ Així, tot i les millores, l'Administració de l'Hospital General de la Santa Creu es queixava, l'abril de 1822, de “la infelicidad con que llegan a aquel piadoso asilo los espósitos que pasan a él de pueblo en pueblo, hasta el estreno de arribar la mayor parte desnudos, espuestos a la intemperie, conducidos de cuatro en cuatro o más, y siendo tratados por sus conductores peor que los irracionales”¹⁰⁰. A Barcelona, l'ajuntament manifestava que a mitjan setembre el dèficit dels establiments de beneficència de la ciutat pujava a 665.420 rals¹⁰¹, i per aquest motiu s'atorgà a la Junta de l'Hospital la gestió del teatre Coliseu, cosa que provocà la protesta dels propietaris de teatres¹⁰². La Beneficència barcelonina assistia 1.248 indigents a començaments de juny de 1822¹⁰³. No es gens estrany doncs que el mes de març la Junta municipal de beneficència de Barcelona es dirigís als ajuntaments de Girona i Tarragona manifestant-los que havia decidit:

*“Que se remitan a esta [ciutat de Tarragona] los pobres existentes en aquella casa Nacional de socorro pertenecientes a esta Provincia, y que va a verificarlo a sus costas hasta Villafranca que es la línea divisoria, y S.E. la Diputación encarga, que este cuerpo proponga los medios o arbitrios que considere menos gravosos y repugnantes para que no sean aquellos miserables victimas de la indigencia”*¹⁰⁴

A Barcelona la situació era força greu, ja que la guerra civil, l'epidèmia i la sequera feia

⁹⁸ VIDAL: “De la caridad”, pàg.778.

⁹⁹ Circular amb data de 19 de setembre de 1822 (AHCS, lligall 138, expedient 81). Problemes semblants a Jaén segons LARA: *Jaén...*, pàg.405-414.

¹⁰⁰ Circular de 4 d'abril de 1822. Vegeu la Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, amb un informe sobre l'estat de la beneficència a Espanya, pàg.26-28 (ACD, lligall 82, expedient 5).

¹⁰¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de setembre de 1822.

¹⁰² Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 8 i 14 d'octubre de 1822. La Junta nacional de Caritat de Barcelona demanà autorització a les Corts per tal de comprar en bones condicions una part d'una casa i completar així un dormitori per a pobres (DSC, 1821, t.I, pàg.764, sessió 32, de 29 de març).

¹⁰³ 538 homes i nens, 268 dones, 195 nenes de menys de 15 anys, 166 cecs i impeditos, i 81 per l'espurgació. Les dades al Diario de Barcelona, núm.155, de 3 de juny de 1822, pàg.1.478.

que, segons la Junta municipal de beneficència de Barcelona i hagués 1.500 pobres:

*“Críticos son los tiempos presentes, pero no lo son por culpa de los pobres; la desolación general de las familias ha poblado de indigentes la provincia, que al abrigo de Barcelona, aguardan su remedio, y no en vano, pues si los enemigos de la Constitución aumentan el nº de desvalidos a los barceloneses amantes de ella toca socorrerlos”*¹⁰⁵.

La Diputació de Girona i el Cap polític s’hi negaren en rodó al·legant que:

*“El estado sumamente apurado en que se halla la única casa general de beneficencia que hay en esta Provincia, cual es el Hospicio de esta Ciudad por efecto de la miseria general que ha reducido a la nulidad los productos con que se les socorría, y en que se tuvo presente la impresión, de que con perjuicio de la causa de la libertad, causaría en el ánimo ya abatido de los pueblos, el espectáculo de unos infelices abandonados a si mismos y a la pública compasión”*¹⁰⁶

A finals de 1820, el batlle de Girona manifestava els problemes que tenia l’ajuntament per a mantenir la beneficència a la ciutat degut a *“la miseria de los caudales por sus cortas rentas y por haber disminuido las limosnas”*¹⁰⁷. Cal tenir en compte que l’estiu de 1822 en aquesta ciutat passaven de sis-centes les persones acollides a la beneficència municipal, assenyalant l’ajuntament que *“cada día [hay] mayor mortalidad por falta de rentas y limosnas”*¹⁰⁸. La tardor d’aquest any era la Diputació qui es queixava de la *“infelicidad y abandono en la que se halla la casa de los desgraciados niños espósitos por la absoluta falta de recursos”*¹⁰⁹. I, a finals d’any, la Diputació amenaçava amb tancar l’Hospital davant la manca de recursos:

*“La considerable disminución de rentas que habían sufrido aquellos establecimientos por la reducción del diezmo, falta de ingresos del fondo pío benéfico consiguiente a la disminución de rentas del Clero, la distracción a otros objetos de los productos del indulto quadagesimal consignado a la manutención de los espósitos, cuyo establecimiento estaba acreditando por este ramo solamente, cerca de Doscientos mil reales, la escasísima cosecha de este año, el no haberse podido recoger las limosnas de los fieles por las extraordinarias circunstancias de la provincia, y el crecido número de infelices que la miseria acumulaba a estos establecimientos, los habían reducido a tan fatal estado, que particularmente el de Espósitos, no sabia ya con que atender a su lactancia y manutención, viéndose precisado a entregar cinco y más, a una sola ama, con notable perjuicio de su salud [...]. Se verá en la precisión de abandonar aquellos infelices, victimas de la flaqueza humana a la sola compasión pública.”*¹¹⁰

¹⁰⁴ *Acuerdos, 1823-I*, vol.30, sessió de 14 de març, fol.119, doc.243 (AHMT). Per la política municipal de beneficència de Barcelona vegeu la *SUCINTA relación...*, pàg.40-47.

¹⁰⁵ *Diario de Barcelona*, núm.301 de 28 d’octubre de 1822, pàg.2.821.

¹⁰⁶ “Actes Diputació Girona”, sessió de 24 de febrer de 1823, fol.201.

¹⁰⁷ “Pliego anual. Ciudad de Gerona” amb data de 31 de desembre de 1820 i dirigida al Cap polític de Catalunya (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament”, lligall 2 (1820-1823).

¹⁰⁸ Informe de l’ajuntament de Girona al Cap polític a finals de setembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 6). Hi havia 64 homes i 32 dones malaltes a l’Hospital, mentre l’hospici mantenia 46 homes i 93 dones, i 472 expòsits de dins i fora de la ciutat A Lleida la inclosa tenia 150 beneficiaris, 64 nens i 86 nenes (AHPL, lligall 1.607).

¹⁰⁹ “Actes Diputació Girona”, sessions de 17 d’octubre i 16 de desembre de 1822.

¹¹⁰ “Actes Diputació Girona”, sessió de 28 de desembre de 1822, fol.156. A mitjan mes de febrer la situació continuava igual: *“teniéndose en consideración el estado lastimoso en que, tiene noticia la Diputación, se hallan las Casas de beneficencia de la Provincia, y atendiendo al considerable déficit que va a resultar en los fondos destinados a su conservación y fomento, sino se aprovechan cuantas oportunidades*

En alguns casos, com el de Calaf, a més l'ajuntament es feia càrrec d'una mena de servei mèdic pel qual pagava 400 lliures anuals i el metge es comprometia a "*visitar u curar con arreglo a los principios de mis facultades a todos los Vecinos de esta villa, señalando a cada uno lo que les corresponda equitativamente por una escala de justa progresión*"¹¹¹. A Reus, l'ajuntament convertí la casa de les Paüles Missioneres de Sant Vicenç de Paul en un Hospital per a Pobres, justificant la seva decisió amb aquestes valoracions: "*la mayor comodidad del hospital y hospicio trasladados en ella, su aumento de rentas, proporcionando mucha parte de sus alimentos, utilidad que resultará al pueblo y a la salud pública su traslación, y la localidad para la enseñanza pública con su mayor número de salas*"¹¹². La Junta d'aquesta ciutat manifestava el mes de novembre de 1822 que "*aquel establecimiento se halla en los mayores apuros por falta de medios para la subsistencia de los pobres recogidos en él*", i quatre mesos més tard presentava la dimissió la Junta en ple perquè havien "*llegado a tanto extremo los apuros que a pesar de una economía (quasi roza con una excesiva mezquindad) los infelizes alumnos, hermanos y hermanas van a verse luego sin abrigo, sin sustento, amenazados de las deudas de los legados y del éxito de dos litigios*"¹¹³. Els ajuntaments patiren enormes dificultats econòmiques per poder atendre dignament la beneficència: la Junta de Beneficència de Vic tenia un dèficit de 80.505 rals¹¹⁴; l'ajuntament de Mataró sol·licità a les Corts que el Crèdit públic els retornés els 186.000 rals que havien invertit per l'aquarterament de les tropes a la ciutat, perquè pensaven destinar-lo a sostenir l'hospital de pobres¹¹⁵. El Secretari de la Governació calculava el dèficit d'aquestes institucions de beneficència a Espanya en uns 10.000.000 de rals¹¹⁶.

Un altre dels aspectes als quals dedicaren força esforços els ajuntaments

puedan ofrecerse para remitir a los puntos principales de la Provincia el número de Bulas necesario para surtirse los fieles en estas primeras semanas de Cuaresma" (sessió de 20 de febrer de 1823, fol.200).

¹¹¹ "Actes de Calaf", sessió de 27 de maig de 1821 (ADB, lligall 81, expedient 1).

¹¹² Oficis de l'ajuntament de Reus amb dates de 22 d'agost de 1822 i 11 d'abril de 1823 (AHMR, lligall 2.72.2). Les Corts donaren el seu vist-i-plau a aquest fet (*Gaceta Española*, Cadis, de 27 de juny de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 26, pàg.269). Vegeu també *Actes municipals, 1821-1824*, sessió d'11 d'abril de 1821 (AHMR).

¹¹³ *Actes municipals, 1821-1824*, sessions de 22 de novembre de 1822, fol.266, i de 3 de març de 1823, fol.292 (AHMR).

¹¹⁴ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 24 de febrer de 1823.

¹¹⁵ Representació a les Corts amb data de 16 de juny de 1821, amb els vist-i-plau de la Diputació de Catalunya, i vista a les Corts amb data de 14 de març de 1823 que la passà al govern (ACD, lligall 38, expedient 68).

¹¹⁶ "Memoria leída a las Cortes por el encargado del Despacho de la Secretaría de la Gobernación de la Península", *DSC*, 1821, I, sessió d'1 de març de 1821, apèndix segon al núm.7, pàg..97-98. També a l'ACD, lligall 88, expedient 4.

constitucionals fou la millora de l'ensenyança de les primeres lletres, *“es decir, la que comprendiendo los primeros rudimentos de la civilización, es necesaria a la universalidad de los ciudadanos: esta debe ser pública y gratuita, porque a todos debe proporcionarse fácil y cómodamente lo que es necesario a todos”*¹¹⁷. Aquesta era una tasca urgent si tenim en compte que a finals del XVIII menys d'un 20% dels pagesos sabien escriure el seu nom, i aquests pagesos i les seves famílies representaven més de les tres quartes parts de la població catalana¹¹⁸. L'ajuntament de Barcelona també deia al respecte que:

*“En las naciones que se rigen por un sistema representativo; la educación de la niñez, y de la juventud debe ser uno de los objetos preferidos de las Autoridades y de los Pueblos. A ella se debe la rectitud de ideas, la docilidad del carácter, la bondad del corazón de aquellos que un día entregados a mayores estudios, profundos en la difícil ciencia del gobierno, y guiados por la mano de la experiencia, serán destinados, a dar consejos a los Monarcas o a dictar leyes de salud y felicidad para aquellos mismos que les indicaron la primera fuente de sabiduría”*¹¹⁹.

La instrucció pública era considerada una de les primeres obligacions de l'estat liberal, tot i que es constataren les seves deficiències:

*“Las escuelas Primarias que constituyen la base y fundamento de toda instrucción, además de ser muy escaso su número se hallaban en el peor estado en casi todos los pueblos de la Monarquía. En todas las provincias se nota la falta de estos establecimientos, la de buenos Maestros y la insuficiencia de los medios adoptados hasta el día para dotarlos convenientemente”*¹²⁰

¹¹⁷ La cita al Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península, núm.4 de 28 de febrer de 1823, pàg.125. Aquest ensenyament estava regulat pel Reglament General d'Instrucció Pública (29 de juny de 1821) en el qual s'instava la construcció d'escoles primàries a tots els pobles (ADB, lligall 14, expedient 5). Sobre aquesta qüestió comptem amb els treballs fonamentals d'Alfredo SAENZ-RICO: La educación general en Cataluña durante el Trienio Constitucional (1820-1823), Barcelona, 1973, i Joan FLORENSA: L'ensenyament a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823). El mètode dels escolapis, Barcelona, 1996. Vegeu, també Pedro GARCIA TROBAT: “Una aspiración liberal: la enseñanza para todos” dins CANO (ed.): Materiales..., M. Antònia FERRER: “L'educació a Tarragona durant el Trienni constitucional (1820-1823)”, dins Quaderns d'Història Tarraconense, II (1990), pàg.135-153, Jordi FIGUEROLA: “Aspectes educatius del primer terç del segle XIX a Vic: l'Escola de Jesús i Maria”, dins Elements per a la història de l'educació a Osona, vol.I, Vic, 1982, pàg.169-170, Jean René AYMES: “L'éducation populaire en Espagne au cours de la première moitié du XIX siècle: problèmes idéologiques et réalisations” dins Clases populares, cultura, educación. Siglos XIX-XX, Madrid, 1988, pàg.47-96 (pàg.61-64 pel Trienni), i Mª Rosario PRIETO: “Las innovaciones educativas en la revolución liberal (1808-1823)”, dins FERNÁNDEZ ALBADALEJO I ORTEGA: Antiguo Régimen..., vol.3, pàg.551-561. Un altre exemple a José Mª GARCÍA LEON: “Educación y enseñanza en Cádiz durante el trienio Constitucional (1820-1823)”, dins Trocadero, núm.2 (Cadis, 1990), pàg.251-261. Una visió més general a Jean-Louis GUEREÑA: Historia de la Educación en la España contemporánea. Diez años de Investigación, Madrid, 1994; Carmen GARCÍA: Génesis del sistema educativo liberal en España. Del informe Quintana a la ley Moyano (1813-1857), Madrid, 1994; i Julio RUIZ BERRIO: Política escolar de España en el siglo XIX (1808-1823), Madrid, 1970..

¹¹⁸ Vegeu les dades que ens ofereix Pilar PELEGRÍ: “Ensenyament de les primeres lletres i alfabetització a Alguaire”, dins IV Congrés Internacional d'Història de Catalunya, Barcelona, 1997. Més informació de caire general a GUEREÑA: Historia de la Educación..., pàg.51-76, i J.L. GUEREÑA i VIÑAO FRAGO, A.: Estadística escolar, porceso de escolarización y sistema educativo nacional en España (1750-1850), Barcelona, 1996.

¹¹⁹ SUCINTA relación..., pàg.5-15, pàg.5 per la cita.

¹²⁰ Informe del Secretari de Governació, 19 de març de 1821 (ACD, lligall 88, expedient 4).

Des de l'inici de les Corts es formà una Comissió d'Instrucció Pública encarregada de presentar un projecte, a partir del que es realitzà l'any 1814 ja que *“era imposible variar las bases propuestas, ni alterar en manera alguna la planta y forma del edificio”*, per tal de *“echar los cimientos de la educación pública, en que se libra la suerte futura del estado”*¹²¹. Els debats s'iniciaren a finals de juliol i a finals de setembre la Comissió presentà el “Projecte de Decret d'Instrucció Pública”¹²². El debat del text definitiu s'inicià a mitjan mes d'octubre i les intervencions dels diputats catalans, tot i que Janer formava part de la Comissió, no foren massa importants, així Quintana es manifestà en contra que els ajuntaments poguessin canviar els mestres (restà pendent del reglament), Desprat demanà que totes les Universitats de segona ensenyança tinguessin una càtedra de grec i de llengua castellana (refusada), i Janer es mostrà contrari a separar la química de la mineralogia i la botànica de l'agricultura, i proposà afegir una addició: *“que en los pueblos de gran vecindario que no sean capitales de provincia, puedan las diputaciones provinciales si así lo juzgan conveniente, establecer algunas de las cátedras de la segunda enseñanza”*¹²³.

Els problemes més greus que s'assenyalaven per part de la Comissió eren que *“se halle confiado a los Sacristanes de los pueblos que ignorantes y sin educación son por lo común los únicos que se dedican a la enseñanza”*, la poca i alhora diversa dotació que feia que els mestres haguessin de treballar la terra i sols obrissin les escoles entre cinc i sis mesos l'any, i que els pares utilitzessin els nens a les feines del camp¹²⁴. Es demanava explícitament als ajuntaments que *“propongan medios de mejorar los Establecimientos de las Escuelas de Primeras Letras y demás de enseñanza”*¹²⁵. Finalment assenyalava que hi havia una gran diversitat de mètodes pedagògics, però que fins que no hi hagués escola per tothom no es podrien homogeneïtzar, tot i que assenyalava com a millor el d'ensenyança mútua o *“Lancasteriano”*:

¹²¹ DSC, 1820, t.I, pàg.217-218, sessió 16, de 20 de juliol. Vegeu també la nota de “un afecto a la instrucción del pueblo” al *Diario de Barcelona* de 5 de setembre de 1822: *“está visto que es del todo imposible sostener la Constitución si no proclamamos la guerra a muerte al fanatismo con las armas del entendimiento y del cuerpo, o por mejor decir, con las letras y los fusiles”*.

¹²² DSC, 1820, t.I, pàg.248-249, sessió 19 de 23 de juliol, t.II, pàg.1.1921, sessió 32, de 23 de setembre, i pàg.1.788, sessió 108 de 19 d'octubre.

¹²³ DSC, 1820, t.III, pàg.1812 i 1.829-1.834, sessions extraordinàries de 20 i 21 d'octubre. Per la legislació del Trienni sobre ensenyament vegeu FLORENSA: *L'ensenyament...*, pàg.67-76.

¹²⁴ A Reus, per exemple, malgrat que les escoles primàries tenien 1.300 alumnes, l'ajuntament es queixava de la seva *“decadencia y mal estado”* (citada per Pere ANGUERA: “Materials per a la història de l'educació a Reus: 1810-1833”, dins ANGUERA: *A bodes em convides*, Reus, 1987, pàg.11-23, pàg.14-17 pel Trienni. Problemes semblants a Jaén segons LARA: *Jaén...*, pàg.395-404). Vegeu a nivell general FLORENSA: *L'ensenyament...*, pàg.177-198.

“Si la memoria de Lancaster no se borra entre nosotros, si los que rigen la nave del estado trabajan para que los españoles todos cojan los frutos opimos que produce su enseñanza ya podemos pronosticar con certeza que la marcha de nuestro gobierno liberal no será trastornada y que viviremos eternamente bajo los estandartes de la libertad”¹²⁶,

Amb aquest sistema un sol mestre podia atendre molts alumnes, ja que entre aquests, uns ajudaven els altres¹²⁷. Finalment, el 29 de juny de 1821 les Corts aprovaren el *Reglamento general de Instrucción pública*, que dividia els ensenyaments en tres graus: el primer obligatori i gratuït, el segon a les Universitats de províncies (els actuals Instituts) i el tercer o Universitari.

A Barcelona hi havia l'any 1821 vuit escoles de primeres lletres “*en que se enseña por el sistema mutuo simultáneo o de Lancaster*”, i trenta-tres “*en que se sigue todavía el método antiguo*”, a les quals hi anaven més de 2.000 alumnes “*que se instruyen en leer, escribir, contar, gramática castellana y catecismos religioso político*”¹²⁸. En totes aquestes escoles els mestres cobraven del que pagaven els alumnes, en canvi molts fills de “*artesanos o jornaleros*” anaven a escoles de nou convents de regulars: 1.234 alumnes, als quals caldria afegir els 300 que anaven a l'escola de la casa de la Caritat, i els 736 que anaven a les escoles pies¹²⁹. Pel que fa a l'educació de les nenes, tot i que l'ajuntament la considerava “*más necesaria y perentoria*” per estar “*descuidada frecuentemente a causa de la desidia o de las preocupaciones de los padres*”, no hi havia cap escola pública, i les més de 700 alumnes que aprenien a “*leer y escribir junto con las demás labores del sexo*” ho feien amb les religioses¹³⁰.

A la ciutat de Girona hi havia durant el Trienni tres escoles de primeres lletres amb uns tres-cents alumnes als quals s'ensenyava a llegir, escriure i comptar. Pel que fa a les noies:

“Las escuelas principales para las Niñas consisten en las Beatas de Sto. Domingo que enseñan de calceta, coser, bordar, y encages, todo lo que se trabaja con bastante primor; se enseña además a leer y escribir, y tienen 84 discípulas; y en la que tienen dos hermanas solteras de edad avanzada naturales de Francia y vecindadas en esta ciudad desde la guerra del año de 1794, se enseña también con primor a coser, bordar, y hacer flores, y tienen 24 discípulas. Hai además otras mujeres particulares que enseñan con bastante primor de calceta, y encages a

¹²⁵ Pel Penedès vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.58-59. La informació al lligall 13 de l'ADB.

¹²⁶ “*Varietades*”, signat per “Un Filántropo” dins *Diana constitucional, política y mercantil*, núm.72, de 15 de setembre de 1822, pàg.3.

¹²⁷ Resposta de la Diputació de Barcelona al prefecte d'estudis de les escoles pies de Catalunya quan demanà el sistema a seguir en l'ensenyament de les primeres lletres (*Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 12 d'agost de 1822, fol.112). Vegeu també FERRER: “L'educació...”, pàg.144-145.

¹²⁸ Vegeu la *SUCINTA relación...*, pàg.5-15.

¹²⁹ Per aquestes darreres vegeu FLORENSA: *L'ensenyament...*,

¹³⁰ Vegeu la *SUCINTA relación...*, pàg.6-7.

las Niñas pequeñas con número mui crecido, y varia con frecuencia."¹³¹

També hi havia una escola de Dibuix amb un centenar d'alumnes, i el Col·legi Tridentí amb 48 alumnes de gramàtica, 86 de retòrica, 270 de filosofia, 34 de teologia moral i 66 de teologia escolar. A més de dues aules de gramàtica amb 68 alumnes depenent de l'ajuntament. Pel que fa al conjunt de la província, com assenyalava el Cap polític a finals d'agost de 1822:

*"La instrucción pública tan necesaria para que conociendo los hombres sus derechos, tengan mayor interés en conservarlos, y para que puedan los jóvenes ser Ciudadanos amantes de la libertad, y miembros útiles al Estado de que hacen parte, no ha tenido ninguna de las mejoras de que es susceptible y que tan sabiamente han previsto los legisladores. En algunos pueblos grandes hay escuelas de 1ª enseñanza, pero no en todos, y menos en los de corto vecindario. La falta de fondos municipales en que se encuentran los más de ellos para dotar competentemente a los maestros es la causa de que se halle la educación primaria en semejante abandono. En esta Capital hay dos a cargo del ayuntamiento en un estado poco ventajoso pero no es posible encontrar buenos maestros con la corta asignación señalada, también existe una de dibujo costeada por medio de una rifa mensual, en las que en los meses que no son de vacaciones se reúnen 100 Discípulos, los que en la última temporada han dado pruebas de sus adelantos. El Colegio Tridentino de la misma, bajo la dirección del Reverendo obispo de esta Diócesis cerró en 12 de mayo último las de Gramática, Retórica, Filosofía, Teología escolar y Teología moral de que se compone con las dos de Gramática a cargo del Ayuntamiento, contaban juntas 572 discípulos, y sus catedráticos se han esmerado en que se consiguiesen los buenos resultados y adelantos de que son susceptibles estos establecimientos según el método que les rige en el día y que debe cesar luego que se ponga en planta el sabio decreto de las Cortes sobre instrucción pública."*¹³²

A Lleida, l'ajuntament va crear el mateix mes de març de 1820 una comissió per a tractar de l'ensenyament públic a la ciutat¹³³. En aquesta ciutat hi havia dues escoles de primeres lletres, els mestres de les quals rebien una dotació anual de 200 lliures, complementades amb les quotes que pagaven els alumnes: *"de cada muchacho que aprendiese a leer un real Catalán al mes, de los que aprenden a leer 2 reales, y de los que aprenden a contar tres reales"*, dues aules de gramàtica amb sous de 300 lliures per mestre, i diverses classes de noies *"a las cuales acuden todas las niñas de esta Ciudad, y se les enseñan todas las labores propias del Sexo"*, a càrrec de religioses pagades per l'ajuntament amb 1.500 lliures a la Comunitat¹³⁴. A Tarragona l'ensenyament, igual que arreu, passava serioses dificultats econòmiques, tant el de caire civil com l'eclesiàstic, i l'ajuntament estigué especialment preocupat per assegurar els ensenyaments específics de

¹³¹ Informe de l'ajuntament de Girona al Cap polític a finals de setembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 6).

¹³² Ofici del Cap polític al Secretari de Governació amb data de 26 d'agost de 1822 (AHG-ADG, caixa 2).

¹³³ Actes Municipals. Lleida, 1820, sessió de 24 de març.

¹³⁴ Ofici de l'ajuntament de Lleida a la Diputació amb data de 28 d'agost de 1822 (AHPL, caixa 1450).

Dibuix i Nàutica¹³⁵.

A Sant Miquel de Colera l'ajuntament va decidir pagar un mestre perquè "*solo dos vecinos saben leer y escribir y los demás ni aún casi saben poner su nombre*"¹³⁶. Els ajuntaments, per fer front a les despeses de les escoles públiques, a més dels fons que tradicionalment s'hi venien destinant de propis¹³⁷, havien d'imposar contribucions especials per poder-les atendre¹³⁸. Producte de tot plegat, la situació dels mestres de primeres lletres als pobles era prou llastimosa com mostra la queixa del mestre de Vilaplana, Joan Barbé, per la penúria econòmica que quasi l'impedia menjar i el tenia malalt, ja que només tenia sis nens a l'escola "*porque la gente no tiene dinero para satisfacerme*" i cobrava 35 lliures anuals¹³⁹.

Però malgrat aquestes i moltes altres iniciatives municipals, sembla que l'ensenyament primari es mantingué on ja funcionava costejat pels ajuntaments: 23 dels 116 pobles del corregiment de Vilafranca¹⁴⁰, o a 15 dels 31 pobles del partit de Mataró¹⁴¹; i no arrancà als llocs de nova creació, i allà on funcionà fou amb continuats dèficits pressupostaris locals¹⁴². Però en aquells municipis en que funcionava abastava un percentatge no menyspreable de nens (una tercera part del total), als que s'instruïa en "*leer, escribir, contar, doctrina christiana, ortología, Constitución, etc.*", molt més minoritàries eren les escoles de nenes, a les que s'ensenyava "*calseta y demás labores*

¹³⁵ FERRER: "L'educació...", pàg.140-153.

¹³⁶ "Actes Diputació de Girona", sessió de 14 de juny de 1822.

¹³⁷ A Sant Feliu de Codines el mestre cobrava 240 lliures que es treien dels propis (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de setembre de 1822);

¹³⁸ Vegeu diversos exemples: a Taradell s'imposà una contribució de sis rals per càrrega de vi consumit per a subvencionar les escoles, a Sant Joan de les Abadesses on l'escola era mantinguda amb les aportacions de la col·legiata procedents del delme (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 3 i 17 de juny de 1822); a Sant Andreu de Llavaneres l'ajuntament sol·licità a les Corts autorització per a fer un repartiment entre els veïns de 1.066 rals per a la dotació del mestre d'escola (DSC, 1821, t.II, pàg.1.087, sessió 50 de 16 d'abril); a Manresa l'ajuntament sol·licità autorització per imposar una contribució de 4 pessetes per faneca de sal que es consumís per a pagar dos mestres i una mestra (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 31 de gener de 1823). Sobre aspectes generals del finançament vegeu FLORENSA: L'ensenyament..., pàg.207-217.

¹³⁹ Comunicat amb data de 14 d'agost de 1822 (AHMR, lligall 9.6.5.11, expedient 42).

¹⁴⁰ La informació l'hem extret de l'ADB, lligall 13, d'un informe de l'any 1813.

¹⁴¹ ADB, lligall 4, expedient 11.

¹⁴² Vegeu la informació que proporciona FLORENSA: L'ensenyament..., pàg.78-162, segons la qual hi hauria 247 escoles de primeres lletres a Catalunya, més 59 a Barcelona, és a dir 306 en total, i SAENZ-RICO: La educació..., pàg.518-562. La posició de la Diputació al respecte a Breve noticia..., pàg.60-63 i Actes de la Diputació de Barcelona, vol.4, fol.266 (16 de febrer de 1821), vol.5, fol.252 (28 de juny de 1821), vol.8, s/n. (8 i 19 de febrer de 1823). Una opinió semblant a AYMES: "L'education...", pàg.64. Els professors Josep Tarabal, Francesc Moren i Joan Pla, presentaren a la Diputació un informe sobre la situació de la instrucció pública a la província, i el professor Pere Alabern presentà un pla d'instrucció pública (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de desembre de 1822).

propias de Mugeres"¹⁴³.

No sempre tenien èxit les tasques educatives, així per exemple l'ajuntament de Calaf es queixava de "*la falta de educación y ensenyanza de los Ninyos; pues que es un desorden verlos en las calles, campos y caminos extraviados, apedreando, sin acistir a las horas regulares en los Divinos Oficios y demás funciones públicas como se ha estilado hasta aqui*"¹⁴⁴. També l'ajuntament de Caldes de Montbui es queixava de que els nens "*experimentaban ya los majors desvíos y una crasa ignorancia*", motiu pel qual decidí de contractar un mestre que "*deurà enseñar correctament a sos Deixebles las primeras lletras, llegir y escriurer, esellint per lo efecte los llibres de major educació, lo Catecisme de la Constitució Política de la Monarquia, inculcanlos en lo posible lo coneixement de sas lleys y sos saludables efectos*"¹⁴⁵.

En la seva Memòria de març de 1822, Moscoso es felicitava perquè "*si bien muy distante de aquel grado de perfección que en ella cabe se halla en un estado muy superior al que tenia antes de la restauración del sistema constitucional*"¹⁴⁶. Tot i això el Secretari de la Governació assenyalava dos problemes pendents: "*la escasez de fondos para asignar y asegurar dotaciones regulares a los que se consagran a tan honrosa como útil profesión, y falta de sugetos idóneos adornados de la moralidad y dotes necesarias, a cuyo cuidado y dirección se confie la niñez en sus primeros pasos*"¹⁴⁷. L'any 1823 la Memòria de Governació presentada a les Corts el 30 d'abril assenyalava que l'ensenyament havia millorat força en ocupar-se edificis desamortitzats per a fer-hi escoles i dotar als mestres amb els béns de les capellanies¹⁴⁸.

¹⁴³ Extret de la descripció de la situació de l'ensenyament a la vila del Vendrell de gener de 1822 (AHV, "Copiador de Correspondencias. 1820-1823"). Vegeu un altre exemple a les "Actes de Calaf" (sessions de 17 de setembre i 4 d'octubre de 1820, en aquesta vila hi havia escolaritzats un centenar de nens, amb un cost per l'ajuntament de 2.000 rals (ADB, lligall 81, expedient 1). Vegeu FLORENSA: L'ensenyament..., pàg.231-284, per tot el sistema educatiu, i SAENZ-RICO: La educación..., pàg.261-313 per l'ensenyament a les nenes.

¹⁴⁴ "Actes de Calaf" sessió de 1 d'octubre de 1821 (ADB, lligall 81, expedient 1).

¹⁴⁵ "Actes. Caldes de Montbui. 1820-1822", sessió de 26 de juliol de 1822 (ADB, lligall 81, expedient 2).

¹⁴⁶ Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, pàg.45-46 (ACD, lligall 82, expedient 5).

¹⁴⁷ Memoria leída..., pàg.47.

¹⁴⁸ "Memoria formada por el Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península para dar cuenta a las Cortes del estado interior de la Nación en 1823", presentada a la sessió de les Corts de 30 d'abril de 1823 (ACD, lligall 88, expedient 4).

II.2 LES DIPUTACIONS

II.2.1 La reorganització del territori

Una de les tasques que els liberals espanyols consideraren urgent, i que ja havia quedat a mitges durant les corts de Cadis, era la reorganització del territori que acabés amb la diversitat i heterogeneïtat administrativa que havia caracteritzat l'Antic règim, i que facilités la centralització i uniformització politico-administrativa que reclamava el nou estat liberal¹⁴⁹. Així mentre es mantenia la demarcació dels corregiments per establir les subdelegacions d'Hisenda¹⁵⁰, la reordenació territorial comportà també la reorganització administrativa, així front els corregiment, es formaren primer els partits (25 d'octubre de 1820), i Catalunya restà dividida en vint-i-cinc (quadre II.5), cada un amb un jutjat de primera instància i el de Barcelona amb quatre¹⁵¹.

Quadre II.5 Jutjats i jutges de primera instància

<i>Partit</i>	<i>Jutges</i>	<i>Partit</i>	<i>Jutges</i>
<i>Barcelona</i>		<i>Lleida</i>	
Barcelona	Victoriano Gisbert	Balaguer	Miguel Calveton
	Jose Mariano Marquez	Cervera	Manuel de Pedrolo
	José Esteve	Lleida	José Maria de Aguilar
	Nicolás Malatesta	Montblanc	Antonio Girabancas
Granollers	Pablo Duran Julià	Tremp	José Antonio Jordana
Igualada	Gregorio Sancho Granado	Urgell	Antonio Porta
Manresa	Idelfonso Gonzalez Moron	<i>Tarragona</i>	
Mataró	Gaspar Borràs	Reus	Blas Damian de la Vega
Solsona	Domingo Rey	Falset	Tomás Bru y Salleres
Terrassa	Francisco de Paula Sanz	Tarragona	Manuel de Rada
Vic	Manuel Frutos	Tortosa	Basilio Garcia Manrique
<i>Girona</i>		Villafranca	Lucas Gutiérrez
Figueres	Josep Porret		
Girona	Francisco Juan Cantavella		
La Bisbal	Juan Antonio Pérez		
Sta. Coloma	Manuel Maria Cabrera		

Font: REPERTORIO estadístico para el año de 1823, pàg.150-167 (sense dades d'Olot i Berga).

¹⁴⁹ Antonio Mª CALERO: La división provincial de 1833. Bases y antecedentes, Madrid, 1987 i "Liberalismo y división provincial", Revista de Historia Contemporánea, núm.3 (Sevilla, 1985), pàg.5-31; Manuel SANTANA MOLINA: La Diputación provincial en la España decimonónica, Madrid, 1989; i Jesús LALINDE i Rafael GÓMEZ-FERRER: La provincia en el sistema Constitucional, Barcelona, 1991. Vegeu, també, ARTOLA: La España..., pàg.733-741, que l'analitza dins el conjunt de reformes administratives (junt al codi civil i el codi penal).

¹⁵⁰ Per aquesta qüestió vegeu el lligall 23 de l'ADB.

¹⁵¹ Dos menys que els proposats per les Corts de Cadis. Per aquesta qüestió vegeu el lligalls 20, expedients 3 al 6, 22, expedients 7-8, 23, 24 i 39 i 40, expedient 5 de l'ADB. Per aquesta qüestió vegeu

Pel que fa a l'estructura del poder judicial, l'Audiència de Catalunya estava integrada per Juan López Vinuesa com a Regent, i els magistrats: Jacobo Villaurrutia, Joaquin Rey, Antonio González Rodríguez, Francisco Ayuso de Mena, Francisco de Assin, Baron de Juras Reales, José Víctor de Oñate, Francisco Estalella, Vicente Adan, Felipe Martín Igual, i Miguel de Castells; pels fiscals: Angel Castellanos i Julián de Sojo¹⁵². Per sota seu hi havia els Jutjats de Primera instància, un a cada un dels vint-i-cinc partits judicials de Catalunya (quadre II.5).

Quadre II.6 La divisió de Catalunya en partits (1820) i províncies (1822)

Partit	Província								Total	
	Barcelona		Girona		Lleida		Tarragona		pobles	veïns
	pobles	veïns	pobles	veïns	pobles	veïns	pobles	veïns	pobles	veïns
Balaguer	-	-	-	-	116	4.924	-	-	116	4.924
Barcelona	39	23.623	-	-	-	-	-	-	39	23.623
Berga	84	4.860	-	-	-	-	-	-	84	4.860
Bisbal, La	-	-	74	7.020	-	-	-	-	74	7.020
Cervera	7	113	-	-	136	5.397	1	31	144	5.541
Falset	-	-	-	-	-	-	39	4.808	39	4.808
Figueres	-	-	130	9.210	-	-	-	-	130	9.210
Girona	-	-	98	8.371	-	-	-	-	98	8.371
Granollers	70	5.228	-	-	-	-	-	-	70	5.228
Igualada	60	5.829	-	-	1	9	5	414	66	6.252
Lleida	-	-	-	-	66	6.410	-	-	66	6.410
Manresa	52	6.645	-	-	-	-	-	-	52	6.645
Mataró	31	9.659	-	-	-	-	-	-	31	9.659
Montblanc	-	-	-	-	-	-	58	4.884	58	4.884
Olot	25	2.038	102	7.914	6	191	-	-	133	10.143
Reus	-	-	-	-	-	-	38	8.270	38	8.270
Sta Col. Farners	7	428	68	6.645	-	-	-	-	75	7.073
Seu d'Urgell	33	2.508	-	-	68	3.636	-	-	101	6.144
Solsona	64	2.507	-	-	91	2.305	-	-	155	4.812
Tarragona	-	-	-	-	-	-	69	8.392	69	8.392
Terrassa	35	4.658	-	-	-	-	-	-	35	4.658
Tortosa	-	-	-	-	-	-	52	6.175	52	6.175
Tremp	-	-	-	-	302	5.235	-	-	302	5.235
Vic	69	6.461	-	-	-	-	-	-	69	6.461
Vilafranca	7	717	-	-	-	-	45	7.162	52	7.879
TOTAL	583	75.274	472	39.766	786	28.107	307	40.136	2.148	182.677

Font: ADB, lligall 32.

Finalment (27 de gener de 1822) s'esquarterà Catalunya en quatre províncies

el documentat treball de Jesús BURGUEÑO: *De la Vegueria a la Província*, Barcelona, 1995, pàg.59-84, per aquesta qüestió,

¹⁵² *REPERTORIO estadístico para el año de 1823*, pàg.150-167.

(quadre II.6)¹⁵³, fracassant l'intent de la Diputació catalana que la de Barcelona es quedés amb el nom de Catalunya, tot i que comptà amb el suport de la Comissió de les Corts¹⁵⁴. La Diputació catalana es resistí a l'esquarterament de Catalunya, i defensà la idea que continués formant una única província, tot i que subdividida per poder-la administrar millor¹⁵⁵. La posició de la Diputació fou exposada a les Corts amb data de 16 de març de 1821:

*“La suma conveniencia de que en la división meditada quede en su totalidad la Provincia de Cataluña, tal como se halla actualmente, sin quitarle ni agregarle porción alguna de territorio de otra por más que sufra divisiones en su demarcación interior, por cuanto, aunque la Diputación reconoce la utilidad de que vaya extinguiéndose todo espíritu de provincialismo, y se uniforme en lo posible la opinión y el carácter de todos los españoles, halla sin embargo muy graves inconvenientes en que se quitase o agregase desde luego porción alguna de territorio de Cataluña, no solo por la notoria e infinita repugnancia que sentirían los pueblos desunidos o agregados en fuerza de sus hábitos, idioma, relaciones y costumbres particulares, si que también porque en medio de las muchas novedades que trae y traerá consigo la variación del sistema de gobierno, difícilmente se avendrían con una que rompiese de golpe todos los lazos que por el espacio de siglos les han unido con sus conciudadanos, y destruyera este simulacro, quizás erróneo pero muy respetable, de nombre y de unión provincial, que escita los más gratos recuerdos y ha sido con frecuencia un grito de salvación y de heroísmo en los más grandes peligros de la Patria.”*¹⁵⁶

L'ajuntament de Barcelona també demanà a les Corts el manteniment de Catalunya com a província basant-se en que constituïa una unitat des de feia segles en base a una llengua

¹⁵³ Vegeu Pau VILA: “Les divisions territorials modernes” dins La divisió territorial de Catalunya, Barcelona, 1977, pàg.50-63, BURGUEÑO: De la Vegueria..., pàg.51-150 (pel Trienni), i Francesc NADAL: “La institucionalització de la divisió provincial a Catalunya (1808-1881)” dins IV Congrés Internacional d’Història de Catalunya, Barcelona, 1997. Primer, el decret de les Corts de 25 d’octubre de 1820 dividí el territori català en 25 partits. A la Diputació de Catalunya es discutí a fons aquest tema, vegeu les sessions de 26 de juliol de 1821 (volum 5), i les de 4 d’octubre i 19 de novembre de 1821 (vol.6), i la informació recollida als lligalls 20, 23, 23, 24, 39 i 167 de l’ADB, i Archivo del Congreso de los Diputados (ACD), Expedientes Generales, lligall 38, expedient 175 i lligall 78, expedient 74. El Cap polític de Catalunya comunicà amb una circular amb data de 23 de març de 1822, el decret de les Corts de 30 de gener de 1822 amb la divisió provincial. La historiografia conservadora ha dit que la divisió provincial de les Corts de Cadis significà el “*triunfo de la geografía sobre la historia*”, i en les de 1821 “*el de la política sobre la geografía*” (COMELLAS: El Trienio..., pàg.214-215 i 233-236).

¹⁵⁴ Proposta feta per la Diputació de Barcelona a la sessió de 15 de maig de 1822, i denegada pel govern a la sessió de 29 de maig de 1822 (ADB, lligall 64).

¹⁵⁵ Tot i que cal assenyalar que la defensa de mantenir Catalunya com una província única fou més important durant les Corts de Cadis, tant per la posició que mantingueren els diputats catalans Felip Aner i Jaume Creus, com per la que mantingué la Diputació de Catalunya. Una defensa, però assentada en criteris d’antic règim més que protonacionalistes, segons apunta CANALES: “La Diputació...”, pàg.70-71. Vegeu també CALERO: “Liberalismo...”, pàg.26-27 que no entén aquesta exposició que qualifica de contradictòria, quan el que demana la Diputació de Catalunya es que es mantingués la unitat del territori català, tot i que fent divisions interiors per administrar-la millor. BURGUEÑO: De la Vegueria..., pàg.92-93 i 139-148, es mostra contrari a aquesta interpretació, i diu que, malgrat l’esmentat document, la Diputació de Catalunya “*no muestra cap recel vers la prevista divisió provincial; més aviat, el que temien és que s’endarrerís massa*” (pàg.92).

¹⁵⁶ Un exemplar a l’ACD, lligall 78, expedient 74. Reproduït per SARRION: La Diputació..., pàg.305-307.

i costums propis¹⁵⁷. La Diputació de Barcelona encara realitzà un darrer esforç per mantenir alguna unió entre les províncies catalans, així proposà que totes les diputacions catalanes utilitzessin un mateix segell que seria el de l'antiga diputació de Catalunya posant el nom de cada província¹⁵⁸. Però la proposta no fou acceptada pel govern que manà que totes les diputacions espanyoles tinguessin el mateix escut d'armes i tant sols canviés el nom de la província (RO de 20 de maig de 1822)¹⁵⁹.

En la divisió provincial se seguiren un seguit de criteris, com ara el de cercar una certa homogeneïtzació pel que fa a la població i a l'extensió, l'aprofitament de la topografia per traçar els límits provincials, i un cert respecte per la tradició històrica¹⁶⁰. En les discussions a les Corts sobre la divisió provincial cal destacar l'important paper que jugà el diputat català Oliver: "*clamando enérgicamente por la pronta división de su territorio, fundando su instancia en que más de 2.000 pueblos de aquella parte tan interesante de España se hallan sin el gobierno político que necesitan para remediarse los gravísimos males que padecen y de otros muchos que le amenazan.*"¹⁶¹ Assenyalava Oliver per defensar la proposta de divisió provincial que aquesta no havia de significar necessàriament un augment dels Intendents, i que la proposta de la Comissió era molt millor que l'aprovada pels francesos per dividir en Departaments el seu territori. Afegia Oliver que amb la nova divisió "*serán más los ahorros que los gastos*", i que si hagués estat feta la divisió, el contagi de la febre groga no hagués passat de l'Ebre. Comprava Oliver la nova estructura amb la del segle XVIII amb el decret de Nova Planta, i concloïa que a Catalunya encara faltaria una província "*que ocupe todo el país elevado del Norte de Cataluña*". Per últim assenyalava que els diputats catalans i la Diputació catalana estaven d'acord amb les propostes de la Comissió¹⁶². Des de Girona es valorava també positivament la formació de la província:

¹⁵⁷ Vegeu l'exposició reproduïda a CARRERA: Historia..., II, pàg.97-99. Una posició que CANALES: "La Diputació...", pàg.71 diu que es devia més al temor de Barcelona de veure reduïda la importància de la seva capitalitat que no pas a altres aspectes. Per les resistències del País Basc a perdre els seus furs davant l'homogeneïtzació del territori a RUBIO: Revolución..., pàg.127-154 i 383-388. També LLANOS ARAMBURU: El Trienio..., pàg.240-253.

¹⁵⁸ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 15 de maig de 1822.

¹⁵⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 29 de maig de 1822.

¹⁶⁰ Vegeu el procés a BURGUEÑO: De la Vegueria..., pàg.93-126. També CALERO: "Liberalismo...", pàg.17-24. Vegeu pel Maresme GELABERTÓ: Revolució liberal..., pàg.45-48.

¹⁶¹ DSC, Ex.1821-1822, t.I, pàg.103-106, sessió 10, de 4 d'octubre. Oliver, fins i tot, participà en la discussió de la capitalitat d'alguna ciutat andalusa (DSC, Ex.1821-1822, t.I, pàg.131, sessió 12, de 6 d'octubre).

¹⁶² Per la participació dels diputats catalans a les Corts en aquesta qüestió vegeu BURGUEÑO: De la Vegueria..., pàg.104-110.

“La noticia de la aprobación de la Provincia de Gerona se ha recibido aquí con el mayor entusiasmo. En todas partes creo que surte el mismo efecto. Si las miras solas de algunos pueblos ambiciosos hubiesen de hacer peso en las deliberaciones benéficas que se dictan en la actualidad, pronto vendríamos a parar a un completo desorden y el Sistema no se consolidaría jamás. Me parece que los de Reus por más que chillen no harán más que perder el tiempo.”¹⁶³

Aquesta reordenació territorial va fer aflorar un seguit de conflictes relacionats amb els municipis, la majoria d'ells amb la intenció de segregat una part del municipi i constituir un municipi propi¹⁶⁴. Una reivindicació que venia de lluny però que ara trobava una oportunitat de manifestar-se i, fins i tot, aconseguir-se. Aquestes reivindicacions acostumaven a estar encapçalades per la pagesia benestant, igual que les posicions que defensaven la no segregació¹⁶⁵. També es reobrí la polèmica sobre els límits municipals, per exemple entre Barcelona, Sans i Sarrià¹⁶⁶, o entre el Masnou, Teià i Alella¹⁶⁷.

Un altre motiu de conflicte fou que alguns municipis no estaven d'acord de formar del Partit al qual se'ls havia col·locat, i presentaren nombroses queixes a la Diputació que al final n'acceptà alguns canvis¹⁶⁸. Per exemple, el corresponsal de la casa Cortadellas a Calaf, P. Figuerola escrivia a Josep Brufau a mitjan setembre, que arran de la proposta de divisió en Partits:

“Han resuelto algunos de estos Pueblos comarcanos en unión con este [de Calaf] acudir directamente a las Cortes por conducto del Ministro de la Gobernación, a fin de que unos sean incluidos a Manresa, otros a Cervera, y la mayor parte contándose esta villa al de Igualada, por la mayor proporción y cercanía, y no a Solsona donde por término alguno viene bien el que sea cabeza de Partido. Ojalá con mejor acuerdo hubieran señalado a este Pueblo por cabeza de uno de ellos, y todo el País más quebrado de la Segarra hubiera reunido el mejor punto céntrico sin esponer tantas reclamaciones de no pocos pueblos que se quejan tener diez o aun once horas para pedir justicia quando no distan más que [h]ora y media y dos horas de

¹⁶³ Carta de Garcías a Marià Brufau amb data de 21 d'octubre de 1821 (CA-49, fol.67). De fet a la província de Girona la divisió provincial portà molts pocs problemes i tant sols hi hagué petites discussions per qüestions dels límits (ACD, lligall 78, expedient 74).

¹⁶⁴ Per exemple entre els Massos de Mora (Mora la Nova) i Mora d'Ebre (VINAIXA: La postguerra..., pàg.49-52.).

¹⁶⁵ Per la província de Tarragona hem trobat conflictes d'aquest tipus a Vilaplana, Pobla de Mafumet, Poboleda, El Vendrell, Argilaga, Lavit, Picamoixons, Milà, el Morell, Poblet, Vimbodí, Bellmunt, Sant Martí Sarroca, Vallformosa, Gornal, Monistrol de Noia, Sant Pau d'Ordal (ADB, lligall 162, expedient 3). Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.59-61. També a la Girona es donaren casos com Sant Antoni de Vilanova que volgué separar-se de Vilamajor, Pont de Molins de Llers, Vall d'Aro de Santa Cristina d'Aro, Regencós i Esclafit de Begur i Sellera d'Anglès (Actes de la Diputació de Barcelona, vol., sessió de 9 de desembre de 1822 i “Actes Diputació Girona”, sessions de 18 de novembre i 16 de desembre de 1822, i 1 i 8 de març de 1823). A la de Barcelona les demandes de separació de les Corts de Sarrià, de Prats de Rei de Solanelles, Puigdemàger, Seguer i quadra de Gall (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 9 i 12 de desembre de 1822).

¹⁶⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 8 de gener i 27 de febrer de 1823.

¹⁶⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 4 i 27 de febrer de 1823.

¹⁶⁸ Per la província de Girona vegeu “Actes Diputació de Girona”, sessió de 25 de novembre de 1822.

D'altres com Cardona reclamaven ser cap de Partit en detriment de Solsona¹⁷⁰, cosa que se li concedí, i fins i tot ho reclamava Calaf¹⁷¹. Davant la demanda de Tàrrega d'esdevenir capital de partit, el diputat provincial Lasala respongué a Ramon M. Jover de Tàrrega que la Diputació no acceptà quasi cap de les propostes de modificació en la distribució de Partits, perquè *“tocando uno en lo más mínimo tiene influencia y desquicia todos los demás, como porqué ateniéndose esta Diputación en lo general a la que hizo la de 1813, oída la Audiencia no se ha permitido más variaciones que una indicada por circunstancias poderosas.”*¹⁷² Afegia que no era viable accedir a la sol·licitud que Tàrrega fos capital de Partit, *“teniendo tan cerca a Cervera incompatible por su inmediación con la regularidad geográfica y estadística que se ha procurado dar a los Partidos”*, tot i que encara els donava alguna esperança pel futur: *“el arreglo se ha enviado ya a las Cortes, y aunque es regular que se apruebe, siempre habrá reclamaciones y recursos que promoverán alguna variación en lo sucesivo.”* Lasala, en la mesura que home de la companyia Cortadellas a la Diputació provincial va rebre un seguit de propostes de modificació de l'organització territorial, d'acord amb l'ampla xarxa de corresponsals que aquesta companyia tenia arreu de Catalunya, i sobretot a les terres de Tarragona i Lleida¹⁷³. Valls també sol·licità ser cap de partit a les Corts¹⁷⁴.

Com assenyalava la mateixa Diputació de Catalunya: *“no tardó en verse inundada de un grande número de solicitudes dirigidas a la segregación de un partido*

¹⁶⁹ Carta datada a Calaf el 16 de setembre de 1820 (CA-47, fol.39). També el corresponsal d'aquesta casa a Montblanc Francesc Miguel es feia ressò de la problemàtica de la divisió de Partits (carta de 24 d'octubre de 1820 a CA-47, fol.119).

¹⁷⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de setembre de 1822. Posteriorment Solsona reclamà que li fos retornada la capitalitat del Partit (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 27 de febrer de 1823 i vol.13, sessió de 20 de març de 1823), però l'ajuntament de Cardona reclamà que la capitalitat del Partit continués en aquesta vila argumentant que *“estos últimos días a vuelto a ser bloqueada, ya porque debe conducirse allí la correspondencia con las bayonetas, ya también porque reina en aquella ciudad un espíritu de partido y un particular encono entre sus habitantes”* (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 14 de març de 1823, fol.36v).

¹⁷¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 15 de gener de 1823.

¹⁷² Carta datada a Barcelona el 10 d'agost de 1820 (CA-47, fol.645).

¹⁷³ En una carta a Josep Tudó dels Masos de Mora, fa referència a les sol·licitud dels Masos de Mora de tenir jutge de primeres lletres sense ser capital de Partit (Barcelona, 12 d'agost de 1820, CA-47, fol.651). Lasala actuava com una mena de representant dels corresponsals de la casa Cortadellas i dels seus pobles davant la Diputació, així li arribaven queixes i observacions sobretot referides a organització territorial i contribucions, com la d'Antoni Soler de Bellpuig (carta amb data 24 d'octubre de 1821, CA-49, fol.81).

¹⁷⁴ DSC, 1822, t.II, pàg.1.361, sessió 95 de 15 de maig.

e incorporación a otro. Y fundadas todas en conveniencias locales.”¹⁷⁵ La Comissió de divisió territorial de les Corts acceptà la proposta feta pel Secretari de Governació, i refusà les propostes de modificacions fetes pels pobles i que havia presentat la Diputació de Catalunya¹⁷⁶.

Igual que havia passat amb la divisió en Partits, la nova divisió provincial també provocà importants queixes de pobles que no estaven conformes amb la província que els havia tocat¹⁷⁷. La mateixa Diputació de Tarragona, el mes de novembre de 1822, manifestà a la de Barcelona “*que no está satisfecha de los limites demarcados en el plan divisorio aprobado por las Cortes y que por lo mismo se ocupa de su rectificación cuyos trabajos han obligado a suspender las actuales circunstancias.*”¹⁷⁸ I la Diputació de Barcelona també manifestava el mes de febrer de 1823 que li havia estat impossible de verificar la divisió provincial “*ya que atendido el estado de esta Provincia era imposible [...], pero que disipadas ahora bastante las facciones, se dirige a los pueblos para que remitan los expedientes*”¹⁷⁹. Tot i això, a finals de febrer, el diputat Antoni Gironella manifestava que la Diputació estava en “*descubierto con las Cortes por no haber formalizado el expediente general sobre división del territorio*”, i pensant que això podria ser perjudicial per a la província proposà que es formés una Junta amb un membre de cada partit i tres o quatre pràctics perquè se n’ocupessin¹⁸⁰. Malgrat tot, la nova divisió fou, en general ben rebuda, ja que s’entenia com un pas per apropar més l’administració a la població, tal i com manifestava l’imprès Catalanes: “*En el feliz y suspirado momento en que ivais a disfrutar de las mayores ventajas que ha de producir la nueva división territorial, porque siendo mejor conocidas vuestras necesidades fueran al punto remediadas.*”¹⁸¹

La divisió provincial provocà discussions de més gruix a Catalunya, i l’únic lloc

¹⁷⁵ BREVE noticia...., pàg.19-20. Pel Penedès vegeu ARNABAT: Liberals...., pàg.59-60.

¹⁷⁶ Vegeu DSC, 1820, t.II, pàg.1.577, sessió 100, de 12 d’octubre, i t.III, pàg.1.824, sessió 109, de 21 d’octubre.

¹⁷⁷ Lligalls, 39 i 167 de l’ADB. Vegeu el cas de Sitges que demanà passar de la de Tarragona a la de Barcelona (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 29 de març de 1823 i DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.1.469, sessió 92 de 27 de desembre.).

¹⁷⁸ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 20 de novembre de 1822, fol.284.

¹⁷⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 14 de febrer de 1823, fol.457v. Una divisió que havia estat feta per Joan Baptista Galobardes (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 9 de desembre de 1822). La Diputació de Barcelona acordà de proposar a les altres diputacions catalanes de regalar entre totes un cavall al tinent coronel d’enginyers, Josep Masanés, pels seus treballs en la divisió provincial (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 15 de gener de 1823).

¹⁸⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 24 de febrer de 1823.

on no es plantejaren problemes excessius fou a Girona¹⁸², i aquesta ciutat fou elegida com a capital de província, motiu pel qual l'ajuntament de la ciutat felicità a les Corts¹⁸³. De fet, les Corts s'aprovaren sense quasi discussió les províncies i capitalitats de Barcelona, Girona i Lleida¹⁸⁴. L'ajuntament de Barcelona demanà a les Corts que els límits litorals de la província de Barcelona fossin el riu Tordera i la ribera de Cubelles¹⁸⁵.

A la província de Lleida hi hagué algunes disputes per la capitalitat de la província, així l'ajuntament de Cervera demanà de ser capital de província, o capital de districte "*que en esta provincia deberán probablemente hacerse presididos por sus Gefes políticos subalternos*". Aquest ajuntament proposava de dividir Catalunya en dues províncies l'Alta i la Baixa, en funció del riu Llobregat (és tractava de dividir-la segons la Catalunya Vella i la Nova):

*"Parece que en cualquier modo que se divida el territorio debe ser su capital aquel pueblo que estando en el centro o cuasi centro de su demarcación ofresca desde luego alguna aptitud para los establecimientos que deban formarse, y comodidad de los concurrentes, circunstancias que presenta esta ciudad en sus edificios, temperamento sano, y regulares producciones, y las que no presenta seguramente otra población de la parte de Cataluña que se llamaría baja, pues las en que concurren estas ultimas circunstancias no reúnen la primera, por ser en angular de la provincia distantes del otro extremo."*¹⁸⁶

Però aquesta proposta comptava amb l'oposició de Lleida que també volia ser capital de província i que tenia el suport dels pobles de l'antic corregiment de Lleida perquè els seus habitants "*tienen que pasar casi diariamente a esta ciudad para vender en ella las producciones de los campos y para comprar los comestibles necesarios*" i "*su proximidad y bella situación local [...] podrán con seguridad y prontitud conducir a ella los caudales de la general contribución y cumplir con más puntualidad, las órdenes superiores*"¹⁸⁷. Una

¹⁸¹ Tarragona, Impremta de Miquel Puigrubí, 8 de maig de 1822, signat per "Vuestro Conciudadano G.O. y S." (un exemplar a l'AHPL, caixa 1450).

¹⁸² Vegeu l'abundant informació que hi ha a l'ACD, lligall 78, expedient 74 i a la qual es refereix la informació que donem a continuació.

¹⁸³ DSC, Ex.1821-1822, t.I, pàg.463, sessió 38, d'1 de novembre i t.II, pàg.1.050, sessió668 d'1 de desembre.

¹⁸⁴ DSC, Ex.1821-1822, t.I, pàg.164, sessió 15, de 9 d'octubre; pàg.176, sessió 16 de 10 d'octubre, i pàg.200, sessió 17 d'11 d'octubre.

¹⁸⁵ DSC, ext.1821-1822, t.II, pàg.1.517, sessió 85 de 29 de desembre.

¹⁸⁶ Exposició amb data d'11 d'octubre de 1820 (ACD, lligall 78, expedient 74). Vegeu BURGUEÑO: *De la Vegueria...*, pàg.110-113.

¹⁸⁷ Exposició amb data de 12 de març de 1821 (ACD, lligall 78, expedient 74). Els pobles que donaren suport a la candidatura de Lleida foren Alcoletge, Linyola, Sil, Bellver, Prats d'Urgell, Barbens, Bullide, Tornabou, Balaguer, Lleida i Urgell. Més tard, el 25 d'abril, l'ajuntament trametia a les Corts un Memorial: "A las Cortes", "*a fin de llamar la atención del Soberano Congreso Nacional, con observaciones muy importantes acerca de la utilidad y conveniencia pública y de los poderosos motivos que exigen se fije en Lérida la Capital de una provincia*", redactat pel canonge de la catedral Manuel Costa i el síndic de l'ajuntament Josep Benet (reproduït per LLADONOSA: *Història de la Diputación...*, pàg.427-431).

provincia que hauria d'abastar, a més, el antic corregiment de Cervera i una part dels de Tarragona i Tortosa. L'ajuntament de Lleida decidí d'enviar un comissionat a Madrid *"para activar las representaciones que tienen hechas este Cuerpo a fin de que se le nombre Capital de Provincia cuando llegue el caso."*¹⁸⁸ Quan a finals de 1821 es rebé la notícia que Lleida seria proposada com a capital de provincia l'ajuntament decidí que: *"con motivo de haberse esta Ciudad nombrado capital de la Provincia de su mismo nombre; ha acordado en acción de gracias, que en el día de mañana y a las 10 de ella se cante misa y Te-Deum solemne en la Santa Iglesia Catedral, y que al anochecer se haga iluminación general"*, ahora que s'enviava una felicitació a les Corts¹⁸⁹.

També s'havien disputat la capitalitat de la provincia de Lleida, Solsona¹⁹⁰ i la Seu d'Urgell¹⁹¹. Solsona manifestava que aquesta ciutat *"puede mejorarse de dos modos: abriéndose comunicaciones por medio de carreteras, y procurándole aguas para riegos y fábricas"*, per contra, deien els defensors de Solsona, la Seu d'Urgell no era susceptible de cap millora¹⁹². Per la seva banda, la Seu d'Urgell representà a les Corts queixant-se per no ser nomenada capital de provincia: *"que infelices son los habitantes de los Pirineos! Pues ni uno siquiera de los padres de la patria promueve sus intereses, todos se desentiendes"*, ja que *"les parecia de otra parte cosa cierta que la sola descripción geográfica de la misma, que no podia dejar de tenerse presente, bastaba para que se realizasen sus esperanzas"*¹⁹³. Assenyalaven que aquelles terres restaven molt lluny de Lleida deixant-les *"sin alivio alguno por la nueva división, y con los mismos gravámenes y perjuicios que antes"*, i que, lluny per lluny, preferien Barcelona per raons comercials. Finalitzava l'exposició proposant que es formés una *"quinta provincia"* pels habitants dels Pirineus amb capital a la Seu d'Urgell.

¹⁸⁸ Acord de l'ajuntament de Lleida amb data d'11 de març de 1821 (AHPL, caixa 1417).

¹⁸⁹ Ban amb data de 10 de novembre de 1821 (AHPL, caixa 1417). *DSC*, Ex.1821-1822, t.I, pàg.673, sessió 45, de 7 de novembre. També les dues companyies de la MNV de Lleida felicitaren a les Corts pel nomenament de capital de provincia (*DSC*, Ex.1821-1822, t.II, pàg.955, sessió 62, de 25 de novembre).

¹⁹⁰ Vegeu J[osep] M[aria] D[e] C[abanes]: "Memoria sobre las ciudades de Solsona y Urgel, en manifestación de que Solsona debe ser preferida a Urgel para capital de provincia", publicat al "Suplemento" del *Diario de Barcelona* de 23 d'abril de 1821. Força informació sobre aquesta discussió a "Dues propostes per a convertir Solsona en capital de provincia (1821-1843)", dins *Programa Oficial de la Festa Major de la ciutat de Solsona, 1984*.

¹⁹¹ "Respuesta a la memoria formada por el ciudadano J.M.D.C. e inserta en el diario de Barcelona del 23 de abril de 1821 en refutación de que Solsona deba ser preferida a Urgel para capital de provincia", "Suplemento" al *Diario de Barcelona* de 9 de maig de 1821.

¹⁹² "Memoria sobre las ciudades...".

¹⁹³ Exposició a les Corts de l'ajuntament de la Seu d'Urgell amb data el 12 de febrer de 1822, reclamant la capitalitat provincial (un exemplar a l'AHMT, *Acuerdos. 1822*, doc.184). L'exposició es veié a les Corts a finals de maig (*DSC*, 1822, t.II, pàg.1.531, sessió 106, extraordinària de la nit del 24 de maig).

Una altra qüestió a destacar és la proposta de l'ajuntament de Puigcerdà i d'altres pobles de la Cerdanya que demanaven que aquesta comarca s'unís a la província de Barcelona, i no pas a la de Lleida: "*por lo que con menos trabajo, menos tiempo y dispendio podrán acudir los Gobernados a su Gobierno Superior y este preocupares mejor de cada una de sus atribuciones y atender a los proyectos de fomento y prosperidad de esta Cerdaña.*"¹⁹⁴ El diputat català Janer respongué que la comissió de divisió del territori ja contemplava aquest fet, i que hi havia un malentès, ja que havia estat la Diputació de Catalunya la que havia demanat la separació de la Cerdanya de la província de Barcelona i l'adscripció a la de Lleida¹⁹⁵. Les Corts mantingueren a la província de Barcelona aquests pobles, cosa que els agrai l'ajuntament de Puigcerdà¹⁹⁶.

En el cas de la província de Lleida cal destacar l'exposició que realitzaren onze pobles de la franja de ponent (a l'esquerra del Cinca) de separar-se de l'Aragó i ser inclosos a la província de Lleida:

*"Tener que ir de un continuo a Lérida para la Venta de las producciones de sus Campos, hace que tengan con los habitantes de esta ciudad las más intimas relaciones comerciales; y como de otra parte las continuas avenidas del expresado río les distrae y priva de pasar al otro lado cuando quieren y les conviene, es de aqui que cada día se aumenta más y más el comercio con aquella ciudad, en donde los exponentes hallan a precios muy cómodos los comestibles que necesitan y de que carece su país, al paso que benefician con ventaja sus frutos [...] suplicándole [...] que en las divisiones por Provincias de que está tratando, tenga a bien nombrar por Cabeza de una de ellas Lérida, u adjudicar a la misma los Pueblos que representan por su proximidad con ella y por las demás circunstancias que dexan expresadas; sin que sirva ni pueda servir de obstáculo el que los pueblos suplicantes hayan pertenecido al antiguo Reyno de Aragón, tratándose, como se trata, del bien general de la Nación entera y del particular de sus ciudadanos, que son las bases principales del actual Sabio Gobierno"*¹⁹⁷

En canvi, Ulldesona demanava que "*los pueblos situados entre el Ebro y el Cenia se separen de la provincia de Tarragona, dejándoles incluidos en la de Castellón de la Plana*"¹⁹⁸.

Sense cap mena de dubte, el conflicte més important arrel de la divisió provincial fou el que s'originà al voltant de la capitalitat de la província de Tarragona que es disputaven aquesta ciutat i Reus, i a la qual s'afegí testimonialment Tortosa¹⁹⁹. L'ajuntament de

¹⁹⁴ Exposició a les Corts amb data de 8 de febrer de 1822 (ACD, lligall 78, expedient 74).

¹⁹⁵ *DSC*, ex.1820-1821, t.II, pàg.1.065, sessió 69 de 2 de desembre.

¹⁹⁶ *DSC*, 1822, t.II, pàg.893, sessió 59 de 18 d'abril.

¹⁹⁷ Exposició amb data de 18 de març de 1821 (ACD, lligall 78, expedient 74). Aquests pobles eren Villa de Zar(y)din, Easo, Almudafaz, Tamarite, Albelda, Alcampel, San Esteban de Llitera, Binèfar, Binacedi, Almunia de San Juan, Villa de Fous.

¹⁹⁸ *DSC*, ext.1821-1822, t.II, pàg.874, sessió 57 de 20 de novembre.

¹⁹⁹ Les Corts nomenaren comissionat per a intervenir-hi al diputat provincial Alcorisa Reus envià una exposició a les Corts reclamant la capitalitat provincial (*DSC*, ext.1821-1822, t.II, pàg.934, sessió 61 de 24 de novembre). El diputat català Guillerme Oliver es convertirà en el millor defensor de la capitalitat de Tarragona en les treballs previs de la divisió territorial (vegeu la seva carta a l'ajuntament

Tarragona endegà des del 1820 una intensa campanya a favor de la seva capitalitat provincial²⁰⁰, tot recordant que ja havia estat nomenada per les Corts de Cadis. El primer portaveu de les seves reivindicacions a les Corts fou el diputat Guillem Oliver²⁰¹. L'ajuntament de Tarragona assenyalava primer que calia una divisió del regnes en províncies més petites per:

*“Las incalculables ventajas civiles, morales y políticas que acarreará a la Nación una División diminuta y proporcionada a su territorio; ventajas que están al alcance del que solo tenga una simple idea de lo que es administración pública, débil, obstruida y lenta en nuestra España, en mucha parte por su monstruosa división en provincias que han llevado y sostenido con gloria y dignidad el nombre de reynos. [...] la deliciosa y anelada perspectiva que ofrecerá España subdividida de modo que el Gobierno pueda acudir con rapidez y benéfico influjo a todas los puntos de la Monarquía, que por un efecto de la misma subdivisión sea indisoluble la unidad de sus operaciones, circuladas como el rayo sus providencias, ejecutas con exactitud y puntualidad sus órdenes.”*²⁰²

A continuació passava a defensar la seva candidatura de forma general:

“Es evidente que en las poblaciones que tienen puerto de mar es donde generalmente reside el comercio por mayor que es el que da acción y vigoriza a la agricultura y a a las artes, que estrecha y multiplica sus relaciones con los demás pueblos, relaciones que forman la armonía y fomento reciproco de las tres fuentes de la prosperidad pública y que nunca llegará a alcanzar ningún pueblo interior por más poblado e industrial que sea.”

Després concretava i proposava la divisió de Catalunya en tres províncies: la província marítima de Llevant amb capital a Barcelona, la marítima de ponent amb capital a Tarragona (des de les costes de Garraf fins al riu Sénia, des de la desembocadura d'aquest riu fins a Alfarràs, des d'aquest punt, seguin a Camarasa, Pons i Solsona, i des de Solsona a Sitges), i la de l'interior amb capital a la Seu d'Urgell²⁰³. L'ajuntament fonamentava la seva proposta de capitalitat en la història: *“las antiguas glorias de Tarragona, y cuan respetable y distinguida ha sido desde los tiempos más remotos entre*

de Tarragona amb data de 25 de maig de 1820 a Acuerdos, 1820-I, vol.22, doc.212, AHMT). Vegeu també la carta de Josep Tudó des de Reus a Manuel Lasala amb data de 15 de febrer de 1823 en la qual manifestava que ell opinava que era millor Tarragona com a capital (APPTR, “Correspondència 1821-1826”). Vegeu M. Antònia FERRER: “La reforma administrativa liberal i l'enfrontament Reus-Tarragona per la capitalitat de la província”, dins Panell, núm.2 (1985), pàg.61-72, i “La divisió de la província de Catalunya: el cas de Tarragona”, dins Lligalls, núm.1 (Reus, 1990), pàg.21-29; MORERA: Tarragona..., pàg.352-356, Salvador J. ROVIRA: “El contenciós de la capitalitat provincial entre Reus i Tarragona”, dins Lligalls, núm.1 (Reus, 1990), pàg.30-37. Vegeu també BURGUEÑO: De la Vegueria..., pàg.113-118. Per Tortosa vegeu VINAIXA: La postguerra..., pàg.49-52.

²⁰⁰ Amb data de 26 de setembre el batlle de Tarragona envià una carta al Secretari de la Governació, Agustín de Argüelles demanant-li *“que la ciudad de Tarragona sea cabeza de Provincia”* (ACD, lligall 78, expedient 74).

²⁰¹ Acuerdos, 1820-III, vol.24, sessió de 13 d'agost, doc.567-569 (AHMT).

²⁰² Exposició de l'ajuntament de Tarragona a les Corts amb data d'11 d'octubre de 1820 (Acuerdos, 1820-III, vol.24, doc.568, AHMT). Vegeu també l'ACD, lligall 78, expedient 74.

²⁰³ La Seu d'Urgell reivindicà la seva capitalitat amb un escrit al Diario de Barcelona de 9 de maig de 1821. Vegeu també l'AHMSU caixa 175.

los pueblos célebres de nuestra España”, en la tradició: “cabeza de corregimiento y del tercio naval, residencia del gobierno militar y Sede Arzobispal; Tarragona tiene acostumbrados a un gran número de pueblos que deben formar la nueva provincia y muy distantes a concurrir a ella”, en el port i la fortificació de la ciutat: “entre los pueblos marítimos de poniente solo Tarragona tiene la circunstancia principal e indispensable de un puerto cómodo y espacioso, y una fortificación respetable” i, sobretot, en les avantatges econòmiques:

“Situada junto a la carretera principal de Barcelona a Valencia, fertilizada por el río Francolí, colocada en el golfo que forman las dos puertas de Salou y Mora, contigua a un terreno feraz y cultivado, el de más sobrantes de Cataluña, es indudablemente la población más a propósito y adecuada para aumentar y proteger la navegación y promover el comercio particularmente en la parte de poniente de la actual provincia, en la qual vienen comprendidas las riquísimas comarcas del ancho y ameno Campo de Tarragona, del llano de Urgel y del territorio que comprende su nuevo canal que ha de hacer la felicidad de la Provincia, y cuya exportación así como la de los aceytes y frutos sobrantes de las huertas del Segre en Balaguer y Lérida, y de los aguardientes de la sobria y aplicada Segarra ha de ser precisamente por el puerto de Tarragona como lo es en el día por efecto de su situación y conveniencias relativas.”

Reus no es quedà enrera i endegà una important campanya per tal d’esdevenir capital de la província de Tarragona per ser :

“esta Plaza la primera de Comercio después de la Capital Barcelona, [...], por su genio emprendedor, su aplicación, laboriosidad y generosa conducta con que ha conducido su agricultura e industria popular, el ramo del Comercio exterior y activo, y la contratación interior, al grado floreciente en que se halla, a pesar de las calamidades de los tiempos.”²⁰⁴

En aquesta campanya aconseguí l’adhesió d’un nombrós grup de pobles del camp de Tarragona que al·legaven que aquesta ciutat constituïa “el pueblo más numeroso y rico de Cataluña después de Barcelona” i per “su ventajosa situación, y por las relaciones comerciales que tiene con los demás pueblos de su comarca, a la que deben acudir todos los días”²⁰⁵. També d’altres ciutats catalanes com Igualada, Barcelona, Agramunt,

²⁰⁴ Exposició de l’ajuntament de Reus amb dates d’11 i 30 de setembre de 1820 a les Corts (ACD, lligall 78, expedient 74). Vegeu també EL AMIGO DE LA VERDAD: Observaciones sobre el contenido del folleto o sea exposición del Ayuntamiento Constitucional de Tarragona a S.E. la Diputación Provincial, impreso en dicha ciudad por Miguel Puigrubí, a los 28 del mes de enero de 1823, Reus, Imp. de la Viuda Compte, 1823 (parcialment reproduït per FERRER: “La reforma ...”, pàg.66-70. Per conèixer el Reus de l’època cal consultar Jayme ARDEVOL: Ensayo sobre la topografía y estadística de la Villa de Reus en Cataluña, Madrid, Espinosa, 1820 (edició facsimil per Pere ANGUERA: Informes sobre l’economia reusenca del segle XIX, Reus, 1985, pàg.115-170), que ofereix aquestes dades: 25.500 habitants, una parròquia i tres convents, contraposant-la a Tarragona: 11.000 habitants, una catedral, catorze parròquies i 13 convents: “no hay otra población en España que a proporción de habitantes haya tenido menos clero” (pàg.11).

²⁰⁵ Vilaseca, Rourell, Xerta, Benifallet, Tibenys, Montroig, Guiamets, Musara, Fabró, , Lloà de Ebro. Vegeu les exposicions d’aquests pobles a les Corts el mes d’abril de 1821 (ACD, lligall 78, expedient 74 i DSC, 1821, t.III, pàg.1.776, sessió 85 de 23 de maig). Vegeu també l’exposició de quinze pobles

Balaguer, Cervera, Lleida, i Tàrrrega. Però potser el que era més important de nombroses viles i ciutats espanyoles, dels seus consolats i de les juntes de comerç, i fins i tot dels còsols a Catalunya de Dinamarca, Suècia i Noruega, Països Baixos, Prússia, Gran Bretanya, Àustria, Hongria i Bohèmia, Roma, i Sardenya²⁰⁶.

A començaments de l'any 1821, quan Tarragona s'assabentà que Reus estava fent gestions a Madrid per ser capital de província, l'ajuntament decidí d'enviar-hi dos comissionats: el canonge Joaquim Tarín i el comerciant Joaquim García, però el darrer no acceptà la proposta i fou substituït per Josep Antoni de Castellarnau²⁰⁷. Aquests comissionats feren arribar al rei una representació de setze pobles de la província "en que por consideraciones militares, políticas y económicas" demanaven la capitalitat per la ciutat de Tarragona. Segons l'ajuntament tarragoní:

*"El rumor vago solo, que se ha esparcido en algunos de aquellos pueblos de que la Villa de Reus o su actual Ayuntamiento intentaba despojar a la Ciudad de Tarragona de su legitimo titulo, aunque generalmente se tiene por increíble, ha movido a muchos Ayuntamientos a representar a las Cortes lo que puede conducir a la más completa instrucción de este asunto que elevan a las Cortes ciento y una representaciones originales de otros tantos pueblos que por diversas y poderosísimas razones piden todos que se conserve su antigua Capital Tarragona."*²⁰⁸

L'ajuntament de Tarragona aconseguí el suport de les autoritats eclesiàstiques de la ciutat, i dels ajuntaments de la Canonja, Pobla de Mafumet, el Catllar, Riudecols, Morell, Valls, Argilaga, Montblanc, Montbui, Nulles, Renau, Puigpelat, Vallmoll, Peralta, Pallaresos, Codony, Secuita, Pla, la Riera, Altafulla, Alió, Vilabella, Constantí, argumentant que:

*"La circunstancia de ser Tarragona puerto de mar hace que resida allí el Comercio por mayor y las comodidades mercantiles de aquel punto son bien demostradas por el aumento rápido no solo de su población, sino del mismo Comercio, ramo que fomenta la agricultura y artes que son las tres bases de la riqueza pública. No es menos sensible el ser aquel un punto fortificado habiendo ya hecho conocer la experiencia en la época de la invasión francesa."*²⁰⁹

Posteriorment s'hi afegiren 101 pobles a favor de la seva capitalitat provincial²¹⁰.

Al seu retorn de Madrid el comissionats manifestaren que, sense cap mena de

encapçalats per l'Espluga de Francolí a les Corts demanant la capitalitat provincial per Reus (DSC, Ex.1821-1822, t.I, pàg.163, sessió 15, de 9 d'octubre), de sis pobles del Priorat i Terra Alta, i de sis pobles del Penedès sol·licitant el mateix (DSC, Ex.1821-1822, t.I, pàg.171, sessió 16, de 10 d'octubre; i pàg.187, sessió 17, d'11 d'octubre).

²⁰⁶ Barbastre, Fraga, Saragossa, Santander, la Corunya, Màlaga, Bilbao, Alacant, Gijón, València, Cadis, (ACD, lligall 78, expedient 74).

²⁰⁷ Acuerdos, 1821-I, vol.25, sessions de 23 i 26 de gener (AHMT).

²⁰⁸ Representació a les Corts amb data de 22 d'abril de 1821 (Acuerdos, 1821-I, vol.25, sessió de 18 de maig, doc.302, AHMT). Vegeu també la representació feta al rei amb data de 16 de març de 1821 (ACD, lligall 78, expedient 74).

²⁰⁹ Exposició de l'ajuntament de Valls a les corts amb data de 26 de febrer de 1821 (ACD, lligall 78, expedient 74).

dubte “que esta legislatura se hará la división del territorio español y que esta Ciudad será Capital de Provincia.”²¹¹ A finals d’octubre de 1821 l’ajuntament de Tarragona reunia les autoritats civils, militars i eclesiàstiques de la ciutat per a comunicar-los:

*“Haberse aprobado unánimemente por las Cortes, esta Ciudad de Tarragona por Capital de Provincia de su nombre. [...], y se ha leído un papel impreso que se ha recibido de Madrid que ha facilitado D. Manuel Vasallo relativo a deber ser preferida Tarragona a Reus para capital de Provincia, cuyo papel se ha oído con aplauso. Seguidamente ha manifestado el Sor. Alcalde que le parece ser del caso hacer algunos regocijos públicos en celebridad de tan plausible noticia.”*²¹²

Un mes més tard, però, Guillem Oliver refredava una mica els ànims:

*“No siendo más el ciudadano que un solo pequeño miembro del cuerpo social, a este solo pertenece el mérito de sus individuos. Todos mis esfuerzos en favor de esa Ciudad fueran vanos e inútiles si sus autoridades y sus vecinos no cooperasen con unión y eficacia mayormente cuando por mal entendidas intereses o por una fatalidad inexorable se conspira a despojar a Tarragona de sus derechos y a esterminarla de la manera que hicieron los bárbaros invasores”*²¹³

A finals de novembre l’ajuntament felicitava a les Corts per haver estat proposada com a capital de província²¹⁴. A començaments de 1822, Oliver es dirigia de nou a l’ajuntament de Tarragona demanant-los unitat per assegurar-se la capitalitat:

*“Yo no dudo que VSS están firmemente convencidos que si se consigue que Tarragona conserve su capitalidad, se restablecerá en breve de todos los infortunios pasados, y será el país más feliz, porque sus moradores tendrán medios abundantes de subsistir trabajando y valiéndose con mayor utilidad de sus fincas, que perderían todo su valor si los enemigos de Tarragona prevalecieran en sus intentos; y como para esto basta una simple insinuación de la nueva Diputación para lograrlo en las nuevas Cortes, según ha sido su elección de los Diputados de Cataluña, es preciso que se prevengan los de Tarragona y sobretudo se unan cordialmente sofocando toda especie de resentimiento que malas inteligencias y malas voluntades hayan podido fomentar entre ellos.”*²¹⁵

A mitjan mes de febrer, Oliver insistia:

*“Los enemigos de Tarragona son muchos, poderosos, astutos y osados, y trabajan incesantemente para privarla de ser capital de provincia, que sería un mal gravísimo, que por todos los medios debemos evitar. El más poderoso que puede asistirnos, es la unión de todos los vecinos de Tarragona, para promover su propia y común felicidad; y ese cuerpo la conseguirá dirigiéndose por el paternal y generoso espíritu que adorna a sus individuos. Luego que se nombre Ministro de la Gobernación, procuraré obtener buena elección de Gefe Político; y como ya gracias a Dios no tardaré regresarme a esa, manifestaré a VS. todo lo que considere digno de su atención para que vean colmados sus deseos del bien público”*²¹⁶

²¹⁰ DSC, 1821, t.II, pàg.1.550, sessió 73 d’11 de maig.

²¹¹ Acuerdos, 1821-I, vol.25, sessió de 5 de maig, fol.130v. (AHMT).

²¹² Acuerdos, 1821-II, vol.26, sessions de 22 d’octubre i 2 de novembre, fol.218v.-219 (AHMT).

²¹³ Carta de Guillem Oliver a l’ajuntament de Tarragona, datada a Madrid el 23 de novembre de 1821 (Acuerdos, 1821-II, vol.26, doc.749, AHMT).

²¹⁴ DSC, Ex.1821-1822, t.II, pàg.900, sessió 59, de 22 de novembre.

²¹⁵ Carta amb data de 15 de gener de 1822 (Acuerdos, 1822-I, vol.27, doc.38, AHMT).

²¹⁶ Carta amb data de 19 de febrer de 1822 (Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessió de 28 de febrer, AHMT).

L'enfrontament entre Reus i Tarragona es traslluïa a tots els camps, per exemple la primavera de 1822 l'ajuntament de Reus denunciava a la Diputació catalana que els boters de Tarragona construïen botes fraudulentas:

*“Los abusos, informalidades, y excesos que se cometen, y de la inexactitud, ilegalidad, y arbitrariedades con que se procede en la construcción y medición de toda suerte de pipería, hasta llegar a la petulancia, Sor. Escmo., los Tonejeros de Tarragona, favorecidos por la indulgencia, de tener cada uno de por sí de esta parte de un mes, sus marcas de fuego de que usan a su arbitrio, según afirman aquellos, sin ser medida su vasijeria por el fiel medidor de esta Ciudad.”*²¹⁷

El que era un simple frau d'uns negociants es convertia en un conflicte entre dues poblacions i les seves autoritats, malgrat que l'ajuntament de Tarragona actuà de forma decidida contra l'esmentat frau²¹⁸. En les mateixes dates l'ajuntament de Reus es queixà a la Diputació del repartiment de la quota de la quinta ja que se sentia agreujat respecte de Tarragona que malgrat tenir 12 electors li havien correspost 10 homes, mentre a Reus amb 15 electors li tocaven 31²¹⁹, i també que si bé la norma era que el cap de Partit intervingués en les disputes territorials dels pobles, en el cas del de Reus intervenia sempre el de Tarragona:

*“¿Pues y que Reus no es Cabeza del suyo? Y siéndolo como lo es ¿porque ha de ser tratado de distinto modo que los demás? Si esta [Tarragona] es destinada por Capital interina de la Provincia de su nombre, no lo es más ni le competen más facultades por ello sobre un Partido que sobre otro; y por lo mismo no debe haber diferencias entre unos y otros que siempre son odiosas y contrarias a la igualdad que prescribe la Constitución.”*²²⁰

A mitjan mes de setembre l'ajuntament de Reus encara insistia en reclamar per a la seva ciutat la capitalitat de la província de Tarragona en detriment d'aquella ciutat:

“El Ayuntamiento Constitucional de la Villa de Reus con todo respeto expone a V.E. [Presidente de la Diputación Provincial de Tarragona]: Que en el instante mismo en que recibió la desagradable noticia de que el nombramiento interino de capital de esta nueva Provincia y de los seis partidos que la componen había recaído en esa ciudad de Tarragona, se tranquilizó con la fundada esperanza de que el tiempo y los sucesos manifestarían la equivocación en que se había incidido en esta elección, mucho antes que se debiese pasar a una determinación definitiva. [...] La centralidad de Reus, su excelente situación en medio de los Pueblos más ricos en agricultura y más industriosos de la nueva Provincia, la facilidad de sus avenidas, ser la más numerosa Población de ella, su contratación asombrosa, sus grandes depósitos de importación y exportación, sus medios y recursos, la continua afluencia de forasteros en dicha Vila, y las comodidades que esta les presta, y su espíritu público; no pueden ser para V.E. un objeto de discusión, son todas verdades evidentes. En esta recapitulación van comprendidas todas las bases y principios de que partió la comisión de División de territorios para dar la preferencia a un Pueblo en respeto a los demás; y por consiguiente el empeño que formó Tarragona en compararse con Reus en estas favorables disposiciones ha de presentarse forzosamente a V.E. como un efecto de una imaginación exaltada por la prepotencia de que

²¹⁷ Ofici amb data de 18 de març de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2). Vegeu també Actes municipals, 1821-1824, sessió d'11 d'abril de 1821 (AHMR).

²¹⁸ Acuerdos, 1820-II, vol.23, sessions de 8 i 12 d'agost i doc.398 i 399 (AHMT).

²¹⁹ Ofici amb data de 3 d'abril de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

²²⁰ Ofici amb data de 18 d'abril de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

*disfrutaba con el vano y ridiculo título de una opulencia que desapareció desde el Reynado de Euvico este es de 1500 años a esta parte.*²²¹

La penúltima polèmica que esclatà entre Reus i Tarragona fou a començaments de 1823 al voltant del repartiment de les contribucions extraordinàries per part de la Diputació²²². L'ajuntament de Reus acusava l'ajuntament de Tarragona de voler escapilir-se de les seves responsabilitats pecuniàries, quan no havia tingut cap mirament respecte els altres pobles de la província per tal d'esdevenir capital de província:

*“Si Tarragona no hubiese pretendido ni querido cosa alguna en daño de Reus y también de los demás pueblos de su antiguo corregimiento, y no les hubiese efectivamente dañado violentando el curso y sistema de comercio, con que tanto habian prosperado, solicitando y obteniendo privilegios y privativas; y cargándoles por espacio de veinte años de contribuciones enormes; no hubiera dado lugar a tantas reclamaciones como se hicieron en el pasado gobierno, y se han presentado al actual.”*²²³

Reus aprofità per reclamar de nou la capitalitat de la província, o quan menys per a la instal·lació de les autoritats provincials:

“La mayor centralidad de Reus en respecto a las riberas de la nueva provincia no puede negarse a la vista del mapa y con el compás en la mano. Y así mismo la mayor aproximación a los pueblos de los partidos de Tortosa, Falset, Montblanch, y de Reus mismo. Las comunicaciones marítimas se hallan todavía más aseguradas en el puerto de Salou, en el cual no se ven todos los días los estragos que sufren las naves en el muelle de Tarragona, y quedarán enteramente cubiertas verificado el plan en que en el día se trabaja. Las terrestres son más breves, por estar más aproximadas a las mayores masas de frutos y al mayor número de pueblos con tres horas de diferencia. Así que por todas las consideraciones y utilidades políticas económicas y administrativas es preferible Reus a Tarragona.”

L'ajuntament de Reus criticava a més que *“las villas que entonces luego se pusieron de acuerdo con Tarragona, han sido los principales semilleros de los facciosos”*.

El darrer enfrontament s'originà els mesos de maig i juny de 1823 al voltant de quina era la ciutat que havia d'acollir la Universitat de segona ensenyança que hi havia d'haver a la província²²⁴. L'ajuntament de Reus que pensava instal·lar aquesta Universitat al convent dels carmelites descalços, argumentava davant el Cap polític *“su mayor vecindario, centralidad, concurrencia y comodidades; y sobretudo la necesidad absoluta que tiene de la*

²²¹ Ofici de l'ajuntament d Reus al President de la Diputació de Tarragona amb data de 10 de setembre de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

²²² Ambdós ajuntaments feren públics els memorials que adreçaren a la Diputació (Actes municipals, 1821-1824, sessió de 18 de febrer de 1823, AHMR).

²²³ A S.E. LA DIPUTACIÓN PROVINCIAL, el ayuntamiento constitucional de la villa de Reus, 10 de febrer de 1823, Reus, Impremta de Josepa Compte, 1823 (HMT, 352 (46.714 Reus) AYU), pàg.1-4 per lescites.

²²⁴ Els paràgrafs que reproduïm procedeixen tots de les Actes municipals, 1821-1824, sessió de 23 de juny de 1823, fol.275-280 (AHMR). Vegeu també ANGUERA: “Materials...”, pàg.16-17. Tarragona estava prou segura de que l'esmentada Universitat s'instal·lés a la seva ciutat, com o prova que

mayor parte de sus Cathedras para la perfección de su agricultura y adelantamiento de su industria.” La polèmica arribà fins al rei, mitjançant una carta de l’ajuntament de Reus que manifestava que Tarragona no en podia ser la seu per la seva “*mala localidad, de la escasez de su vecindario, de su falta de comodidades, y sobre todo de su nulidad en la industria*”, ja que només es dedicaven a embarcar productes, però no pas a fer-los ja que Tarragona no tenia ni una agricultura avançada ni indústria, motiu pel qual no necessitaven cap Universitat, i a més ja tenien un Seminari Tridentí. Afegia que “*el prurito de amontonar en su Ciudad todos los favores que se decretaron para la civilización pública no debía obsecar de tal modo a los de Tarragona que no reparasen en unos inconvenientes que tenían a la vista.*” En canvi a Reus:

“El aumento extraordinario que ha tomado, descollando sobre todos los demás Pueblos, es obra únicamente de su improba aplicación y trabajo sin auxilio alguno del gobierno. [...] Cabalmente los estudios de las universidades de segunda enseñanza o de Provincia son los mas precisos en un Pueblo como Reus para dar las última mano a lo que está practicando cuasi por imitación sola y a fuerza de observaciones y lograr que proceda con conocimientos más exactos y por principios científicos”.

Per tot plegat:

“Suplica este cuerpo rendidamente a V.M. se sirva deliberar que la Universidad de segunda enseñanza de la Provincia de Tarragona se establezca en la Villa de Reus Capital del Partido, la más populosa del antiguo Principado de Cataluña después de Barcelona, centro de la industria y contratación de dicha provincia, en donde está también la agricultura más adelantada y se hallan todas las comodidades y conveniencias que pueden desearse con los arbitrios indicados o aquellos que más oportunos aparezcan a V.M.”

No acabaren aquí les disputes, ja que Reus continuà treballant davant la Diputació provincial per ser nomenada capital de la província de Tarragona a finals de 1822 i començaments de 1823. L’ajuntament de Tarragona contestà mitjançant un imprès (28 de gener) que Tarragona havia de ser la capital ja que havia estat la primera ciutat catalana en proclamar la Constitució, per la seva defensa durant la guerra del francès, i que abans de Reus, si Tarragona no fos la capital haurien de ser-ho Valls, Montblanc, Vilafranca, Vilanova o Tortosa²²⁵. Encara a començaments de febrer l’ajuntament de Tarragona insistia:

“Por enemigos de esta Capital y por consiguiente del buen orden Constitucional, se intrigaba para sacar de aquí al benemérito ilustrado Jefe Superior Político D.Jacobo Gil de Avalle, y a su digno Gobernador el héroe que proclamó el primero la Constitución en esta Ciudad primera en Cataluña, y el más acérrimo defensor de ella [Pedro Perena]. [...]”

Más como no puede dudarse que existen en esta Provincia personas que promovieron, protegieron, o sostuvieron y que quieren aun la guerra civil, con más ahínco que nunca con las locas esperanzas que les han inspirado las Notas Diplomáticas de las Potencias aliadas, y con el desengaño de que

plantegessin d’inaugurar-la el març de 1822 (Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessió de 18 de març, AHMT).
Vegeu també FERRER: “L’educació...”, pàg.150-153.

²²⁵ Vegeu Acuerdos, 1823-I, vol.30, sessió de 27, 29 i 31 de gener, doc.106, 113 (AHMT).

con el Sistema Constitucional no medrará más la maldad a costa de la inocencia, no será extraño que bajo falaces y distintos aspectos intenten desacreditar al actual Geje por ser uno de los obstáculos que más se les opone a su inocuo proyecto.”²²⁶

Per aquest motiu l'ajuntament de Tarragona decidí de fer una representació al Rei, en la qual es queixava de que en sis mesos havien tingut quatre Caps polítics. A finals de febrer, però, l'assumpte encara cuejava²²⁷.

En ha semblat interessant de donar una ullada a la visió de les noves províncies que es tenia des de les informacions que publicaven els Repertorios anuals²²⁸. Pel que fa a la província de Barcelona es donava un total de 342.935 habitants, 98.050 habitants dels quals a la capital; altres ciutats importants eren Mataró (5.000 habitants), Vic (8.000) i Manresa; pel que fa a les viles les més importants eren les d'Igualada, Calaf, Martorell, Terrassa, Sabadell, Moià, Granollers, Sant Cugat del Vallès, Arenys de Mar, Pineda, Calella i Molins de Rei. Aquesta província es caracteritzava per:

“La agricultura, industria, comercio y artes, aunque han padecido mucho en el tiempo de la guerra de la independencia, en la última epidemia, y con motivo de la guerra civil que experimenta más de ocho meses ha, hacen sin embargo progresos, y pudiéramos los españoles llamarnos felices si todas las demás provincias estuviesen en igual estado.”

Pel que fa a Mataró es deia que *“Sus productos son vinos, legumbres y aguardientes; los dela industria pañuelos de seda, medias y encajes, en cuyo articulo no hay una muger en el partido que no trabaje, elaborando cosas delicadas. No hay en toda la antigua Cataluña una ciudad más aseada ni hermosa”*, i referent a Vic que: *“Su ayuntamiento constitucional estos meses ha trabajado lo que no es creible, pues ha tenido que luchar con la opinión, fortificar la ciudad, y repeler las innumerables facciones que han amenazado con la muerte, el saqueo y el incendio; sin embargo nada ha sido capaz de arredrar a los individuos, ni menos impedir que haya atendido a las necesidades de las tropas nacionales y de sus propios conciudadanos.”*

A la província de Girona se li donaven 210.920 habitants, 6.500 d'ells a la capital; altres viles importants eren les de Figueres, Ribas, Ripoll, Olot, Castelló d'Empúries i la Bisbal de l'Empordà, i els pobles més destacats els de Sant Feliu de Guíxols, Roses, Malgrat,

²²⁶ Acuerdos, 1823-I, vol.30, sessió de 3 de febrer, fol.58, doc.122 (AHMT).

²²⁷ Vegeu per exemple l'imprès Observaciones sobre el contenido del folleto o sea exposición del Ayuntamiento Constitucional de Tarragona A.S.E: Diputación Provincial, [...], por un ciudadano amigo de la verdad, Reus, Viuda Compte, 1823 (un exemplar a Acuerdos, 1823-I, vol.30, sessió de 21 de febrer, doc.190, AHMT).

²²⁸ REPERTORIO estadístico para el año de 1823 [Repertorio general de noticias políticas, civiles, económicas y estadísticas de Europa y más particularmente de España para el año de 1823], Madrid, Imprenta de D. Miguel de Burgos, 1823, pàg.94-150 (pàg.111, 120, 124 i 136 per les cites).

Blanes, Palamós i Sant Pere: *“sus producciones se reducen a algunos granos y corcho; pero la industria y aplicación de sus moradores es muy laudable y productiva, como lo es en general la de toda la Cataluña.”*

La província de Lleida tenia 150.005 habitants, 10.000 dels quals a la capital; sent les altres viles importants: Balaguer, Cervera, Aitona, Tremp, Isona i Pons: *“Esta diputación se ha visto rodeada de peligros e invadidos todos los pueblos de la provincia por masas inmensas de facciosos, y por esto sus conatos más principales no han podido ser otros que atender al auxilio de las tropas nacionales, y a la defensa del sistema constitucional dentro de los muros de la capital”*.

La província de Tarragona amb 202.845 habitants, 6.000 d'ells a la capital; amb ciutats com Tortosa (9.896), San Carles, i Reus, i viles com Vilafranca, Vilanova, Sitges, Valls, Montblanc, Falset, Vendrell, Torredembarra, Altafulla, Vilaseca, Cambrils, Uldecona, Mora d'Ebre, Alcover, la Selva i Montroig: *“Las producciones de su suelo son abundancia de legumbres, pocos granos, los esquisitos vinos de malvasia de Sitges, y blanco de Valls, comunes de varias especies, aceite, almendra, avellana, anís, garrofas y todo género de sabrosas frutas; las de su industria el aguardiente de diferentes pruebas, de que se han embarcado muchos años más de 30.000 pipas, los hilados y tejidos de algodón y seda, y el papel”*.

II.2.2 El personal polític i la dinàmica provincial

Com ja hem assenyalat, una Comissió provisional o Junta d'autoritats exercí les funcions de Diputació provincial catalana des de la proclamació de la Constitució a Barcelona fins la constitució de la Junta provisional de la província de Catalunya. Per tal d'elegir aquesta nova Junta o Diputació, a finals del mes de març, cada poble elegí un elector, que segons les noves autoritats liberals havia de ser *“un sujeto de patrimonio, decidido amor a la Constitución y de luces”*²²⁹, perquè, junt als electors dels altres pobles del corregiment, formessin una Junta de Corregimental que, a la vegada, elegiria un representant que havia de formar part de la Junta Provisional de la Província de Catalunya. La majoria dels electors corregimentals foren, hisendats, comerciants (Celoni Ribas per Igualada), professionals liberals (Josep Sardà per Reus, advocat), i eclesiàstics (rectors de poble). Al corregiment de Tarragona foren elegits: Salvador Solé, Josep Giol

²²⁹

Circular de Josep Castellar amb data de 14 de març de 1820.

i Josep Sardà per Reus, Joaquim Andreu i Pau Baldrich per Valls, Pere Armengol i Fèlix Solà per Vilanova, Nicasi Tomàs i Francesc Miquel per Montblanc, i Ramon Feliu i Josep Francesc Ixart per Tarragona²³⁰.

La Junta provisional es formà el 5 d'abril i funcionà fins el 12 de juliol quan es reberen les notícies conforme el rei havia jurat la Constitució a les Corts²³¹. La Junta provisional fou la que s'encarregà d'organitzar l'elecció de Diputats a Corts²³². Aquesta Junta Provisional estava presidida pel Cap Polític, i n'eren vocals el baró de Castellet (en representació del corregiment de Barcelona, substituït després per Manuel Lasala), el canonge Josep Espiga (Lleida), Josep Claret (Manresa), Fèlix Janer (Vilafranca), Josep A. Jordana (Talam), Francesc de Miquel Capdet (Vall d'Aran), Josep Porret (Figueres), Valentí Segura (Cervera), Ignasi Miquel de Sallés (Vic), Salvador Viñals (Mataró), Francesc Calvet (Girona), i Benet Rubinat (Tarragona). Aquesta Junta provisional continuà treballant en la línia de l'anterior Comissió provisional, és a dir assegurant la consolidació del nou sistema i evitant que aquest es radicalitzés. Per acomplir el primer, per exemple, s'envià un comissionat a Madrid perquè, junt al de les altres Juntes

²³⁰ El nombre d'electors que corresponia a cada vila havia estat motiu de polèmica doncs Tarragona se n'havia adjudicat sis, cosa que provocà la protesta dels de Reus, i el Cap polític finalment decidí que fossin dos els electors corregimentals de Tarragona. Finalment s'elegiren 8 electors a Tarragona: Joaquin tarin canonge, Tomàs Vives hisendat, Josep Martí metge, Ramon Feliu advocat, Joan Mesalles i Rafael Sabaté comerciants, Manuel Vasallo procurador, Joan Baptista Maxé pagès. (Acuerdos, 1820-I, vol.22, sessions de 23 de març i 25 d'abril, AHMT, i Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.20, de 3 de maig, pàg.81, núm.22 de 5 de maig, pàg.89, i núm.26 de 8 de maig de 1820, pàg.101).

²³¹ Manuel Lasala, feia esment la vigília de la constitució d'aquesta nova Junta provisional, que *"nuestro encargo provisional está al espirar, pues van llegando los Diputados de los Corregimientos para formar la nueva Junta también provisional que acaso se instalará mañana y así nos sacarán un gran peso de encima"* (carta amb data de 4 d'abril de 1820) i l'endemà manifestava que *"el regidorato de Antonio y mi comisión provisional que gracias a Dios va a cesar luego, nos han tenido y tienen aburridos sin poder cuidar absolutamente de nuestros negocios"* (carta amb data de 5 d'abril de 1820), totes dues a CA-48, fol.313.

²³² ADB, Actas Generales, vol.6, sessió de 5 d'abril de 1820, fol.32v.33 per la constitució i vol.8, sessió de 12 de juliol de 1820 per la dissolució, i lligall 27. Vegeu les Actas de la Diputación de Cataluña (13 de març de 1820 a 11 d'abril de 1822) a l'ADB, llibres 6-11 i les Actas de la Diputación de Barcelona (15 de maig de 1822 a 16 d'octubre de 1823) a l'ADB, llibres 12-13. També pot resseguir-se l'actuació d'aquesta Junta mitjançant els volums 38 i 39 dels PRFVII-ACD. Un resum de la seva tasca a BREVE noticia de los sucesos y operaciones más importantes en que se ha ocupado la Diputación Provincial de Cataluña desde el 6 de junio de 1820 hasta el 28 de febrero del 22, Barcelona, 1822. No hem localitzat les Actes de la Diputació de Tarragona ni les de la de Lleida, si les de Girona que es troben a l'Arxiu Històric de Girona, fons "Diputació de Girona" (AHG-DG). Sobre la Diputació de Catalunya primer i després (maig de 1822) de Barcelona, vegeu Esteban CANALES: "La Diputació a l'inici del liberalisme. 1812-1823" dins Borja de RIQUER: Història de la Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987, vol.I, pàg.58-73 i la col·lecció de documents que ha publicat Josep SARRION: La Diputació provincial de Catalunya sota la Constitució de Cadis (1812-1814 i 1820-1823), Barcelona, 1991, especialment les pàg.125-170 (reprodueix l'acta de constitució a les pàg.137-138 i la de dissolució, pàg.147).

provisionals (Galícia, Astúries, etc.), fessin sentir davant el rei i la Junta central la veu de les esmentades Juntes, i es consolidà el poder dels Jutjats de primera instància; i pel que fa al segon s'acordà amb l'Església de controlar les pàgines que sobre religió havia d'anar publicant a la Gaceta²³³.

Alhora que es constituïa aquesta Junta Provisional en representació dels corregiments catalans, des de Madrid (R.O. de 30 de març de 1820), es demanava la constitució d'una Diputació formada pels vocals de l'any 1814. Aquesta nova Diputació s'instal·là a Catalunya el 3 de maig i funcionà fins el 5 de juny, amb els mateixos membres que la formaven el 1814 quan fou dissolta arran del retorn de Ferran VII²³⁴. Aquesta Diputació quedà formada pel Cap Polític, Josep de Castellar com a president, l'Intendent Juan Bautista de Erro, i els vocals baró de Castellet, Josep Antoni Cid, Carles Figuerola, Isidre Torelló, Ignasi Solà, Joan Genovès i Benet Rubinat (que substituïa a Francesc Ferrer que havia mort, i al primer substituït que estava malalt Joan Baptista Galí), i com a Secretari Genís Quintana²³⁵.

Finalment, el 22 de maig de 1820 es celebraren les eleccions per formar, definitivament, la Diputació Provincial de Catalunya, que funcionà del 6 de juny de 1820 fins el 28 de febrer de 1822²³⁶, quedant constituïda per tres hisendats: Benet Rubinat (Tarragona)²³⁷; Pere Felip (Girona), Lluís Sanou (Lleida), dos advocats: Gaspar Borràs (Mataró) i Pere Alcoriza (Tortosa)²³⁸, un hisendat i comerciant: Manuel Lasala

²³³ Actes Diputació, vol.6, sessió de 14 d'abril de 1820, fol.59-60.

²³⁴ Vegeu ADB, Actas Generales, vol.7, sessió de 3 de maig de 1820, fol.1-2. Aquesta Diputació Provisional envia una primera circular als pobles comunicant la seva formació amb data de 5 de maig de 1820 (un exemplar a l'AHMBP, lligall 81).

²³⁵ Vegeu la Circular d'aquesta Junta amb data de 5 de maig de 1820.

²³⁶ Aquesta Diputació adreçà una proclama al catalans amb data de 8 de juny de 1820, comunicant la seva constitució i les avantatges que es derivarien a curt termini de l'observació de la Constitució i les noves lleis: "*No está distante de nosotros la época en que vuelvan a reproducirse aquellos afortunados siglos, en que Cataluña por su gloria, riqueza y prosperidad ocupaba tan distinguido lugar en el mapa de las naciones civilizadas.*" (un exemplar a l'ADB, lligall 58, expedient 3, reproduït per SARRION: La Diputació..., pàg.406-408). Vegeu l'opinió del moderat Andrés BORREGO: El libro de las elecciones. Reseña histórica de las verificadas durante los tres periodos del régimen constitucional (1810 a 1814 - 1820 a 1823 - 1834 a 1837), Madrid, 1874: "*De 1820 a 1823 se hicieron elecciones de partido, o por mejor decir, de secta, pues pasadas las primeras verificadas al calor del triunfo de los constitucionales, las demás fueron el producto de lo que se concertaba en las logias de masones y en las torres de los comuneros, únicos centros de poder e influjo en aquellos tiempos*" (pàg.21).

²³⁷ Els electors de Tarragona, Valls i Vilanova voten a favor de Benet Rubinat que obté la representació amb 6 vots, i els de Reus i Montblanc per Josep Baiges: 5 vots (Manuel d'Acords, 1820-I, vol.23, sessió d'11 d'abril, fol.52, AHMT).

²³⁸ Joaquim Alcoriza jugà un paper molt important durant el Trienni liberal a les terres tarragonines, ja que a més de diputat provincial de Catalunya per Tortosa (1820-1822), l'any 1822 fou nomenat diputat provincial de Tarragona càrrec que ostentà fins a la fi del Trienni. En el període 1823-40 fou perseguit pels absolutistes. L'any 1833 tornà a Espanya i fou magistrat de l'Audiència de

(Barcelona)²³⁹, i un clergue: Jaume Quintana (Manresa), als quals s'afegí, més tard, l'advocat Manuel Barba i Roca (Vilafranca)²⁴⁰ en substitució d'Alcoriza, i l'hisendat Jaume Serrat que substituï a Borràs, i com a darrer substitut restà el comerciant i hisendat Valentí Segura (Cervera)²⁴¹. Una diputació integrada doncs per hisendats, advocats i comerciants, igual que succeí en altre indrets de l'estat²⁴².

Josep Brufau, un dels homes importants de la casa Cortadellas, ens dona una visió força realista d'aquestes votacions en les qual s'elegien els diputats provincials i els diputats a Corts. Cal tenir en compte que un nombre gens menyspreable d'electors catalans, aragonesos i baleàrics, eren homes que tenien relació amb l'esmentada companyia:

“Con la influencia de los amigos de Don Manuel [Lasala] y por hallarse electores de partido el Sr. Antonio Satorras, Ixart y otros, se pudo librar al primero de ser Diputado de Cortes; pero le nombraron el primero de la Diputación con todos los votos y entiendo que le ha de ser más pesado que el haber ido a Madrid. El Sr. Espiga fue en esta también el primer elegido para las Cortes y ahora es ya Arzobispo electo de Sevilla.”²⁴³

Saragossa. Els anys 1835 i 1836 fou vocal de les Juntes de Saragossa i formà part del partit Progressista, partit pel qual fou elegit diputat per Tarragona entre 1836 i 1843, convertint-se en un enemic declarat del baró de Meer i la seva política.

²³⁹ Aquest manifestava a finals de juny que “*estich sumament ocupat en lo desempeño del Empleo de la Diputación Provincial que me feren prender y casi no me queda lloch per cuidar las mias cosas*” (carta a Josep Forn amb data de 28 de juny de 1820, CA-47, fol.550). Manuel Lasala mantindrà una important activitat política al llarg del Trienni, i un cop finalitzat aquest haurà de marxar a Andalusia. Durant la guerra dels set anys (1833-1840) no participà en política, desenganyat per l'etapa del Trienni, i tant sols col·laborà amb la Diputació de Barcelona formant part de la comissió de carreteres l'any 1838 (vegeu NOGALES: Una visió..., pàg. 12).

²⁴⁰ El vilafranquí Manuel Barba i Roca fou elegit suplent, i el 21 de març de 1821 hi entrà a formar part substituint una baixa per defunció (ADB, lligalls 20 i 674bis). Barba i Roca sempre mantingué posicions moderades dins el liberalisme. Ell, en realitat, era un il·lustrat preocupat pel desenvolupament econòmic del país. Sobre Manuel Barba i Roca, són molt útils la nota necrològica “Noticia histórica del Dr. Manuel Barba y Roca” dins El Europeo, 17 d'abril de 1824; MAS i JORNET: “Notes...”, pàg.244-253; Rodolf LLORENS: L'hegemonia vilafranquina en l'hegemonia catalana, Vilafranca, 1984, pàg.17-19; Josep IGLESIAS: “Biografía introductoria” dins Manuel BARBA i ROCA: Observaciones sobre el estado actual de la agricultura, Barcelona, 1964, pàg.3-24; Pierre VILAR: “Els Barba, una família il·lustrada de Vilafranca del Penedès”, dins Assaig sobre la Catalunya del segle XVIII, Barcelona, 1973, pàg.59-82 i Antoni SABATÉ MILL: Torras y Bages en la Vilafranca ochocentista, Vilafranca, 1949 i “Noticia sobre l'autor de les respostes” dins El corregiment..., pàg. 7-19.

²⁴¹ Els elegits al lligall 58 de l'ADB. Sobre l'actuació d'aquesta Diputació vegeu la Breve noticia.... Un resum a CANALES: “La Diputació...”, pàg.62.

²⁴² Vegeu pel que fa al País Valencià ROMEO: Entre el orden..., pàg.122-126.

²⁴³ Carta de Josep Brufau datada a Barcelona el 7 de juny de 1820 (CA-47, fol.118). Vegeu també les cartes trameses a Josep Brufau per Fèlix Bastons corresponsal a Palma de Mallorca, i Pau Closa corresponsal a Isona, totes dues amb data de 13 de maig de 1820, informant-lo de la marxa de l'elecció d'electors de partit de cara l'elecció de diputats provincials i a les Corts (CA-47, fol.415 i 119-420). També Antoni Tudó informava des dels Masos de Mora que “*escriuhen d'Aragó y València que las elecciones de Partit han estat de satisfacció dels constitucionals y aixís podem esperar que ho seran en general la de Diputats.*” (16 de maig, CA-47, fol.421). El dia 20 era Manuel Borrich corresponsal a València qui informava que “*Satorras está en las conferencias de elección que no dexan de ser muy complicadas por el diverso modo de pensar de los electores. En general serán buenas las elecciones y ninguna de ellas recaerá en sujeto que no sea un verdadero constitucional.*” (CA-47, fol.435). Des de

La Diputació recent constituïda adreçà un manifest als catalans en què equiparava la data de la proclamació de la Constitució, amb la de la instal·lació de la Diputació de Catalunya:

“Sus atribuciones, demarcadas en nuestro sabio código, al paso que se dirigen todas al fomento de la agricultura, industria y comercio, que son los manantiales de la riqueza pública, y a promover la educación de la juventud, sin la cual en vano se trabajaría para la estabilidad y gloria del edificio social; presentan al mismo tiempo en su halagüeña perspectiva las lisongeras esperanzas que tan justamente habéis concebido. [...] No está distante de nosotros la época en que vuelvan a reproducirse aquellos afortunados siglos, en que Cataluña por su gloria, riqueza y prosperidad ocupaba tan distinguido lugar en el mapa de las naciones civilizadas. Vosotros, catalanes, sois quienes debéis acelerar esta época, que divisamos ya en los nobles sentimientos que os animan. [...] Cataluña volverá a ser como antes la emulación de las demás provincias, gloria de la España, y la admiración de toda la Europa”²⁴⁴.

Això sí, per aconseguir aquest objectiu calia: *“desprenderos de una parte de vuestros intereses”*, ser conscients *“del amor y sacrificios que debéis a la patria, y por consiguiente a vosotros mismos; si obedecéis las leyes y respetáis las autoridades establecidas; si defendéis a vuestra gran madre con las armas, siempre que os llame; y si acudis con vuestros haberes a las urgencias del Estado”*.

El Secretari de Governació, Moscoso, manifestava dos anys després que l'activitat de les Diputacions provincials i dels Caps polítics no havia estat tant intensa com es podia esperar degut a l'enorme extensió de les províncies, i per aquest motiu defensava la divisió provincial ja que al ser més reduïda la extensió *“podrá ser más activa y provechosa”²⁴⁵*.

A rel de la nova divisió provincial, es constituïren les noves diputacions de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona. La transició entre la Diputació de Catalunya i les noves Diputacions Provincials catalanes la realitzà una Diputació provisional que actuà de l'1 de març al 11 d'abril de 1822²⁴⁶, i que estava integrada per Benet Rubinat, Pere

Mora s'informava a Josep Cortadellas que les eleccions de partit eren un punt de trobada que la gent aprofitava per a fer negocis i establir contactes (carta amb data de 10 de setembre de 1821, APPT, lligall “Correspondència 1821-1826”).

²⁴⁴ Catalanes, Barcelona, 8 de juny de 1820, signada per tots els vocals i el Cap polític.

²⁴⁵ Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, pàg.7-8 pel text reproduït (ACD, lligall 82, expedient 5).

²⁴⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.11. Es dividí en Comissions d'Atribucions polítiques i Foment (Rubinat i Trulloll), Estadística i Milícies (Bagà i Erro), i Contribucions (Bagà), mentre que els diputats Malats i Castell continuaven sense aparèixer per la Diputació

Felip, Ramon Bagà, Joan Trulloll, Ramon Castells, Josep Malats²⁴⁷ i Valentí Segura²⁴⁸. Aquesta Diputació fou la que realitzà els traspàs de poder de la Diputació catalana a les quatre noves, tant dels expedients com dels fons econòmics²⁴⁹. A més dirigí dos manifestos a les Corts, amb la data del seu comiat demanant la disminució de la contribució de consums i la desaparició del dret de Registre Públic²⁵⁰.

La nova Diputació de Barcelona va quedar integrada per Vicente Sancho (Cap polític i president)²⁵¹, Genís Quintana (Secretari), Bernardo Elizalde (Intendent) i els vocals Antoni Gironella (hisendat i comerciant de Barcelona)²⁵², Josep Llauder (hisendat de Mataró), Francesc Serra i Franch (hisendat i comerciant d'Igualada), Josep Cortés (hisendat i pagès de Granollers), Josep Casagemas (hisendat i advocat de Manresa)²⁵³, Josep M. Vilalta (hisendat de Berga)²⁵⁴ i Sebastià Malats (hisendat i comerciant de

²⁴⁷ Aquest diputat sol·licità amb el suport de la Diputació i de l'ajuntament de Vic "se sirviesen las Cortes exonerarle de aquel cargo, en atención a carecer de medios para sostenerse con decencia y cual corresponde en la capital de la provincia" (DSC, 1822, t.II, pàg.1.470, sessió 104 de 22 de maig).

²⁴⁸ ADB, Actas Generales, vol.7.

²⁴⁹ Actes de la Diputació, vol.11, sessió de 9 d'abril de 1822, fol.54v.-56.

²⁵⁰ Les dues exposicions anaven encapçalades amb un "A las Cortes", i amb data d'11 d'abril de 1822 (Actes de la Diputació, vol.11, sessió d'11 d'abril de 1822, fol.77-79 i 88).

²⁵¹ Vicente Sancho participà a la guerra del francès com a militar, adquirint el grau de Tinent coronel. L'any 1820 fou membre de la Junta Provisional de Madrid i membre del cafè de Lorencini, i elegit diputat a Corts per València (1820-1821). Després d'exercir com a Cap polític a Catalunya, fou nomenat comandant militar de Múrcia i Governador de Cartagena l'any 1823. Publicà un Ensayo de una constitución militar deducida de la Constitución política de la monarquía española, Cadis, 1813 i Proyecto de una Constitución de las Milicias Nacionales, Madrid, 1814 (AHM-S, D1°S1°, lligall S-1329).

²⁵² Antoni Gironella i Aiguals (Barcelona, 1789 - París, 1855), comerciant i escriptor, desenvolupà un paper molt important a Barcelona durant el Trienni liberal, doncs a més de diputat provincial de Barcelona, fou comandant del tercer Batalló de la MNV de Barcelona, membre de la Tertúlia patriòtica d'aquesta ciutat, i introductor de les lògies del comuners a Catalunya. Aquesta activitat liberal el portà a l'exili al finalitzar el Trienni fins l'any 1827 en que passà a treballar a les ordres de Maties Ramisa. Però reemprengué amb força la seva activitat política els anys 1835 i 1836. L'any 1835 formà part de la Junta Consultiva, i un any després publicà MANIFIESTO de Don ..., primer comandante del 6º batallón de la línea de la Guardia Nacional de Barcelona; en demostración de la pureza de su conducta en los movimientos populares que en los días 4 y 5 de Enero del presente año ocurrieron en aquella ciudad, Santa Cruz de Tenerife, Impremta de Vicente Bonet, 1836. l'activitat dels quals pot resseguir-se a DBTL, pàg.286, i DHC, pàg.505.

²⁵³ A més de diputat provincial de Barcelona fou síndic de l'ajuntament de Barcelona, i membre de la Societat Patriòtica de Barcelona. L'any 1823 formà part de la Junta administrativa creada per Mina a Barcelona. L'any 1835 fou vocal de la Junta Auxiliar Consultiva, i el 1836 de la Junta d'Armament i Defensa. Entre 1836 i 1840 formà part del partit Progressista.

²⁵⁴ Aquest no aparegué mai per les sessions de la Diputació i es trobava en una masia al Lluçanés, ni el seu substitut, Valentí Segura, de Terrassa, que estava malalt a Càceres (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 23 de gener i 19 de febrer de 1823, i vol.13, sessió de 14 de març de 1823).

Vic)²⁵⁵. En total, sis hisendats (la meitat dels quals eren a més comerciants i un altre advocat) i un comerciant²⁵⁶. Com a suplents restaren Joaquim Sagrera de Terrassa i Antoni Montañà de Solsona²⁵⁷. La Diputació de Barcelona, com hem dit, va demanar de quedar-se amb el nom de Catalunya, malgrat reduir el seu àmbit, però aquesta proposta no fou acceptada pel govern. La nova Diputació adreçà als habitants de la província un manifest que, per una banda justificava la necessitat de la divisió provincial perquè:

*“Siendo aquellas tan vastas y complicadas, tan varias y urgentes las necesidades de los pueblos, tan monstruosamente desiguales las provincias, y tan dilatada en algunas de ellas la esfera de la administración, que ha paralizado en gran parte los patrióticos esfuerzos de los dignos e ilustrados ciudadanos, a quienes los pueblos distinguieron con el honroso cargo de Diputados provinciales”*²⁵⁸;

però, per l'altra, intentava enllaçar amb la vella diputació de la Generalitat ocupant el seu edifici *“feamente alterado por el despotismo de un siglo”*, en el qual *“largos años resonó la enérgica voz de los Catalanes libres; en el santuario de la ley y de la libertad, desde donde el esclarecido Diputado provincial, el grande Claris, encendido en amor patrio, confundiendo con irresistible elocuencia la política de los áulicos, aterraba a los tiranos; en este mismo baluarte de nuestros fueros y leyes juradas, que tantos y tan gloriosos hechos nos recuerda”*²⁵⁹. La Diputació assenyalava que *“conoce a fondo las causas, que puedan influir en el estravío siempre criminal de muchos de nuestros hermanos, así como los pretextos de que se valen los promotores de los actuales trastornos para ganarse prosélitos y entronizar el despotismo”*, i per reduir el seu impacte:

“Emprenderá inmediatamente a medida que los recursos se lo permitan, obras públicas de todas las clases en varias partes de esta provincia, con las cuales, al paso que se remedie la

²⁵⁵ Joaquim Sagrera, fabricant de Terrassa elegit com a vocal reserva, sol·licità a les Corts l'exoneració del càrrec per problemes de salut (DSC, 1822, t.III, pàg.1.959, sessió 143, extraordinària de la nit del 17 de juny).

²⁵⁶ Vegeu, ADB, lligall 64, Actes de la Diputació, vol.12, fol.1-2, i Diario de Barcelona, núm.126, de 26 de maig de 1822, pàg.1.195-1.196. També Pere VOLTES: “Orígenes de la Diputación barcelonesa” dins La Provincia. Dimensiones histórica y jurídica, Barcelona, 1966, pàg.63-70 i CANALES: “La Diputación...”, pàg.72.

²⁵⁷ Vegeu, ADB, lligall 64, Actes de la Diputació, vol.12, fol.1-2 i Diario de Barcelona, núm.126, de 26 de maig de 1822, pàg.1.195-1.196. Les dades de les quatre diputacions catalanes a REPERTORIO estadístico para el año de 1822 [Repertorio general de noticias políticas, civiles, económicas y estadísticas de Europa y más particularmente de España para el año de 1822], Madrid, Imprenta de D. Miguel de Burgos, 1822, pàg.175-195.

²⁵⁸ “La Diputación Provincial de Barcelona a los habitantes de esta provincia”, Barcelona, 18 de maig de 1822, signat per tots els vocals i el Cap polític (també reproduïda al Diario de Barcelona, núm.140, de 20 de maig de 1822, pàg.1.330-1.332).

²⁵⁹ Vegeu la Representación a las Cortes por la Diputación de Cataluña para que se le mande restituir el edificio o casa que perteneció a la antigua Diputación del principado y que fué cedido y hoy ocupa la Audiencia Territorial, Barcelona, 1821.

miseria general, proporcionando trabajo y con él la subsistencia a las familias indigentes, se promueva maravillosamente la prosperidad de los pueblos, facilitándoles por medio de buenas carreteras y caminos transversales las comunicaciones de unos con otros en el día tan difíciles.”

La nova Diputació de Tarragona estava formada per Marcelo de Baeza (Cap Polític i president), Francisco Gómez de la Fuente (Secretari), Florentino Aizcún (Intendent), i els vocals: Joaquim Tarin (canonge), Pedro de Alcántara Ajuria (advocat), Joaquim de Alcoriza (advocat), Salvador Alba i Pere Batlle (hisendats)²⁶⁰. Davant la dificultat de trobar cases adients a Tarragona per instal·lar els membres de la Diputació, un seguit de veïns benestants de Reus oferiren per mitjà del seu ajuntament les seves cases per allotjar els diputats provincials si es traslladaven a aquesta ciutat²⁶¹.

Un cop instal·lada la Diputació de Tarragona, tan aquest organisme²⁶², com l'ajuntament de la ciutat publicaren un ban als seus veïns donant-los a conèixer les avantatges d'aquest fet:

“Van a destruir todos los restos góticos que puedan obstruir vuestra felicidad reanimando la agricultura las artes y el comercio, protegiendo la educación, pagando la pestifera tea que el genio del mal atiza por todas partes, y consolandoos de los diferentes males que os aquejan, y que solo sus facultades superiores pueden remediar.

*[...] Con la sabia división del territorio Español, vamos a sentir más palpablemente las incalculables ventajas del pacto grandioso que hemos jurado; sus enemigos verán disipadas como el humo sus pérfidas tramas ara que no brille en la Hesperie este astro luminosos; y vuestro Ayuntamiento fiel eco de los sentimientos que os animan, repetirá siempre con la más tierna emoción VIVA LA CONSTITUCION, VIVA EL ORDEN.”*²⁶³

També es dirigí la Diputació de Tarragona a les altres diputacions catalanes per tal d'establir *“una franca y mutua correspondencia para establecer la marcha de los negocios, y por este medio proporcionar el bien y prosperidad de sus comitentes.”*²⁶⁴ I,

²⁶⁰ La Diputació de Tarragona es situava, segons ella mateixa deia en aquest manifesta, *“tan distantes de la licencia y máximas destructoras de los anarquistas, como de sugetarnos a la degradante coyunda del despotismo”*, és a dir, dins el liberalisme moderat (*“Habitantes de la Provincia de Tarragona”*, ban de 28 de maig de 1822, signat pels Diputats de Tarragona, un exemplar a l'AHMSSA, caixa 457). De la Diputació de Tarragona d'aquests anys (1822-23) se'n conserva molt poca documentació, ja que la que es servava (Actes, oficis, bans, correspondència...) a la seva seu va desaparèixer i tant sols a l'ADB, lligalls 162, 168 i 169 hi ha documentació dispersa, així com les circulars i oficis que es serven als arxius municipals de Reus (AHCR) i Tarragona (AHMT). Vegeu M. Antònia FERRER: *“La reforma administrativa liberal i l'enfrontament Reus-Tarragona per la capitalitat de la provincia”*, dins *Panell*, núm.2 (1985), pàg.61-72. Pere Batlle i Mascaró havia estat batlle constitucional de Vilafranca l'any 1812 (ADB, lligall 674bis i LLORENS: *L'hegemonia...*, pàg.17-19).

²⁶¹ Ofici amb data de 27 de maig de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

²⁶² *“Habitantes de la Provincia de Tarragona”*, amb data de 25 de maig de 1822 (*Acuerdos, 1822-I*, vol.27, sessió de 28 de maig, doc.262).

²⁶³ *“Ciudadanos”*, amb data de 25 de maig (*Acuerdos, 1822-I*, vol.27, sessió de 26 de maig, doc.237) i *“Habitantes de la Provincia de Tarragona”*, ban de 28 de maig de 1822, signat pels Diputats de Tarragona.

²⁶⁴ Cartes amb data de 27 de maig de 1822 (un exemplar a l'AHG-ADG, caixa 1).

finalment es dirigí a les Corts felicitant-les per la nova divisió territorial que permetria la “fácil administración Económico-Política de sus heroicos habitantes”, perquè “ya han desaparecido de entre nosotros la monstruosa antigua división de sus bastas provincias y las casi innumerables dificultades que entorpecían su gobierno.”²⁶⁵

Una de les primeres tasques a que es dedicà la nova Diputació tarragonina fou analitzar les queixes que se l’hi havien dirigit, destacant especialment les referides a les contribucions de consums, motiu pel qual proposà una acció conjunta de les diputacions catalanes per demanar-ne la seva substitució:

*“Las quejas que se le han dirigido por casi todos los pueblos de corto vecindario de la Provincia, manifestando la absoluta imposibilidad en que se encuentran de satisfacer la Contribución de consumos, y convencida de las irresistibles razones en que se apoyan, y de la justicia con que reclaman, el que cuando menos se les releve del pago por este año, por haberse perdido enteramente la cosecha; ha creído de su deber eccitar a V.E., así como a las demás Diputaciones de Cataluña, para que comunicándonos mutuamente los conocimientos y noticias que hayamos adquirido sobre el particular, representemos de común acuerdo a las Cortes con la premura que ecsige el estado actual de nuestras respectivas Provincias, solicitando por lo pronto el remedio conveniente a este grave mal, y el que para lo sucesivo se sustituya a dicha Contribución otra menos gravosa a los pueblos agrícolas y más adaptable a las circunstancias de Cataluña.”*²⁶⁶

La Diputació de Lleida s’instal·là a la casa Alzamora del carrer de la Cavalleria el 7 de juny²⁶⁷. La Diputació ilerdenca estava formada per José Cruz de Muller (Cap polític i president), Tomàs Sala (degà de la catedral de la Seu d’Urgell), Ramon Roig (catedràtic de física de la Universitat de Cervera), Joaquim Mensa (hisendat i advocat de Lleida), Ramon Baga (propietari de Torà), Ramon de Siscar (hisendat d’Agramunt), Francesc Olivart (hisendat de les Borges Blanques), i Marià Coma (advocat de Cervera) com a vocals, Diego Rapela (Intendent interi), i Bonaventura Carles Aribau com a Secretari²⁶⁸. Una de les tasques a que dedicà més temps la Diputació fou a intentar que els pobles paguessin els endarreriments de les contribucions i resoldre els diversos problemes que provocava la seva distribució entre els veïns dels pobles. També cal destacar la preocupació per l’ensenyament:

²⁶⁵ Exposició amb data de 10 de juny de 1822 (ACD, lligall 38, expedient 175).

²⁶⁶ Carta a la Diputació de Girona amb data d’1 de juny de 1822 (AHG-ADG, caixa 1).

²⁶⁷ Ofici del Cap polític a l’ajuntament de Lleida amb data de 6 de juny de 1822 (AHPL, caixa 1450). Vegeu també Actes Municipals. Lleida, 1822, sessió de 7 de juny.

²⁶⁸ De la Diputació de Lleida no hem localitzat cap documentació específica, excepte la que es serveix a l’AHML. Sobre aquesta diputació disposem del treball de Josep LLADONOSA PUJOL: Historia de la Diputación Provincial de Lérida, Lleida, 1974 (pàg.37-50 pel Trienni). Vegeu el Semi-Semanario Ilerdense, núm.1, de 8 de maig de 1822, pàg.3. Sobre Aribau vegeu J. COLL i VEHÍ: “Don Buenaventura Carlos Aribau”, dins Diario de Barcelona, de 9 d’octubre de 1862, pàg.9.014, Manuel de MONTOLIU: Aribau i la Catalunya del seu temps, Barcelona, 1936, Josep M. POBLET: Aribau, abans i després, Barcelona, 1963, i Josep FONTANA: Aribau i la indústria cotonera catalana, Barcelona, 1963.

“Siendo una de las más lisongeras atribuciones de las Diputaciones Provinciales el promover la instrucción de la Juventud y con particularidad la primera enseñanza en que aprenden los niños leer, escribir y contar, y se impongan en los principios de la moralidad cristiana y obligaciones civiles; esta Diputación que nada omitirá de cuanto pueda contribuir a tan loable objeto, deseosa de que se plantifiquen cuanto antes las Escuelas de primeras letras en los Pueblos de esta Provincias.”²⁶⁹

El resultat de la prospecció de la Diputació a les escoles mostrà l'estat deplorable de l'ensenyament a la província de Lleida, i especialment a la capital: *“deplorable estado en que han hallado las escuelas en la visita que de ellas han hecho, y de la necesidad de elevarlas al grado de perfección correspondiente a una capital de provincia de una Nación libre y ilustrada”²⁷⁰*

La Diputació de Girona s'instal·là el 13 de maig de 1822²⁷¹, presidida pel Cap polític Josep Perol, sent-ne vocals Josep Fina (Palafrugell), Antoni Iglesias (Santa Creu), Carles Bosch (La Jonquera), Marià Cors (Olot), Joan Trullol (Figueres), Francesc de Camps (Girona), i Pere Felip (antic vocal de la de Catalunya), restant com a suplents: Ignasi Solà (Olot), Marià Metge (Torruella de Montgrí) i Joan Carreras (Amer), com a Secretari fou nomenat Gervasi Olivella, tot i que interinament ho fou Josep Maria Esteban de Masa, i com a Intendent Josep Torrellas²⁷². La Diputació s'organitzà en tres comissions de treball, la d'atribucions polítiques (Joan Trullol, Josep Fina i Antoni Iglesias), de contribucions (Pere Felip i Marià Gorf) i de foment (Carles Bosch i Francesc de Camps)²⁷³. Dos d'aquests diputats deixaren d'assistir a les sessions de la Diputació a començaments de 1823, precisament en un moment en que la província havia esdevingut *“teatro principal de la guerra civil que ha devastado las [provincias] de Catalunya, y con un ejército situado a nuestras fronteras y amenazando una invasión con el pérfido designio de atacar nuestras libertades”²⁷⁴*

Una de les primeres tasques d'aquesta Diputació fou intentar cobrar els impostos per així poder mantenir l'exèrcit i la MNV i fortificar la ciutat amb l'objectiu de protegir-la de les partides reialistes, el problema era que les contribucions es cobraven amb força

²⁶⁹ Ofici a l'ajuntament de Lleida amb data de 25 de juny de 1822 (AHPL, caixa 1450).

²⁷⁰ Ofici a l'ajuntament de Lleida amb data de 20 de setembre de 1822 (AHPL, caixa 1450).

²⁷¹ La documentació de la Diputació de Girona es troba a l'Arxiu Històric de Girona, “Arxiu de la Diputació de Girona” (AHG-ADG), caixes 1-6 i els tres volums de les Actes (13 de maig de 1822 a 18 de maig de 1823). També DDAA: Història de la Diputació de Girona, Girona, 1989 (pàg.9-25 pel Trienni).

²⁷² AHCG, I.1.2.19 “Bans”, lligall 32 (1822) i “Actes Diputació de Girona”, sessió de 13 de maig de 1822.

²⁷³ “Actes Diputació Girona”, sessió de 29 d'agost de 1822. La Diputació es dotà d'una organització definitiva amb un Reglament aprovat en la sessió de 3 d'octubre de 1822, fol.101-106.

endarreriment per “la imposibilidad que reinaba en esta Provincia para prestarle estos auxilio a causa de que con la infestación de los facciosos no podía exigirse ni aún para la subsistencia de los que estaban en Mal”²⁷⁵. La manca de recursos fou el veritable problema que hagué d’afrontar la Diputació ja que sense aquests, difícilment podria mantenir-se la Milícia, subministrar l’exèrcit i realitzar obres públiques perdonar ocupació als jornalers sense feina.

Al igual que la de Barcelona i regint-se interinament pels mateixos estatuts, la Diputació de Girona proposà de formar una Societat Econòmica “para auxiliar sus tareas en beneficio de los pueblos, y contribuir con eficacia a su prosperidad”²⁷⁶. Per integrar-la es proposaren els noms del doctor Narcís Puig (prevere i advocat), el baró de Vilagayà, Ramon Manresa, Mateu Maria González (canonge), Josep Viñals, Francesc Fonolleras, Francesc Camps i Roquer, Josep Barnoya, Josep Cabot, Josep Torrella, Joaquim Masanet, Antoni Pérez, Ramon Muns, i Gervasi Gironella.

La composició social de les noves Diputacions no es diferenciava gaire de l’anterior, ja que hi continuaven predominant els hisendats (51%), advocats (17%) i comerciants (14%). Al llarg del Trienni els diputats provincials catalans foren sobretot hisendats que ocuparen un 52% de les places, amb una representació molt per sobre del seu pes social que s’aproximava al 10%. A continuació trobem els advocats i altres professionals liberals amb un 26% molt superior a la seva representativitat social que era de l’1%, i finalment comerciants i clergues amb un 11% de places, també per sobre del seu pes social a Catalunya que era de l’1% i el 3% respectivament. Era quelcom semblant al que succeïa arreu de l’estat, com assenyalava Sebastián de Miñano:

“Las diputaciones provinciales de 1823 se componían, en general, de hombres moderados y prudentes, porque en 1821, no se habían renovado sino en parte, y porque, los demagogos, contentos con enviar a las Cortes muchos hombres de su confianza, no habían pretendido tener influencia en la elección de diputados provinciales; pues como estos destinos no tenían sueldo eran más bien una carga que una ventaja.”²⁷⁷

²⁷⁴ “Actes Diputació Girona”, sessió d’1 de març de 1823.

²⁷⁵ “Actes Diputació de Girona”, sessió de 23 de maig de 1822.

²⁷⁶ “Actes Diputació de Girona”, sessió de 9 de gener de 1823, fol.166, i AHG-ADG, caixa 1, expedient 8.

²⁷⁷ MIÑANO: *Examen...*, pàg.205-206.

II.2.3 El paper de les Diputacions

Abans d'entrar en aquest apartat caldria matisar alguns aspectes per a situar correctament les Diputacions dins l'entramat polític-administratiu del nou estat liberal²⁷⁸. En aquest sentit cal assenyalar que la majoria de les seves funcions no eren executives, que tenia un important paper polític i de foment. En definitiva la Diputació era un organisme complex amb una naturalesa representativa, política i administrativa, triade que va comportar forces problemes a l'hora d'encaixar-la en la pràctica amb els Ajuntaments, els Caps Polítics, les Corts i el Govern.

No és gens estrany doncs que un dels aspectes més destacats de la tasca de la Diputació catalana, junt a la d'altres espanyoles, va ser la de lluitar contra la Instrucció de 23 de juny de 1813, que deixava les diputacions a mans dels Caps polítics i com a meres assessores d'aquest i que era qualificada com "*un muro de bronce capaz de entorpecer y neutralizar la vigorosa marcha de las instituciones protectoras*"²⁷⁹. La Diputació de Catalunya va elevar el 17 d'abril de 1821 una representació a les Corts en contra de l'esmentada Instrucció i reclamant plenes competències per a les diputacions provincials, i la modificació "*en la parte que coloca a las Diputaciones en cierta dependencia de los Gefes políticos*"²⁸⁰. En aquesta representació, entre altres coses, es deia que a l'haver de passar tota la relació entre ajuntaments i diputacions pel Cap polític, a més d'una pèrdua de temps, una pèrdua del paper polític-administratiu que aquelles havien de jugar, per tot plegat demanaven a les Corts:

"Se sirvan reformar la instrucción de 23 de junio de 1813 en la parte que coloca a las Diputaciones provinciales en cierta dependencia de los Gefes políticos, estableciendo que estos deban ser el único conducto de comunicación entre ellas y los Ayuntamientos, como también entre las mismas y el Gobierno y sancionando igualmente que, cuando los negocios sean de aquellos en que estuviere encargado a las Diputaciones solo el cuidar, velar o promover las cosas pertenecientes al bien público, la autoridad para las resoluciones y la responsabilidad sea toda del Gefe político, oyendo cuando le parezca el consejo de la Diputación, artículos ambos que unidos a los demás de su especie deben producir el efecto de entorpecer el curso de los negocios y pueden con el tiempo perjudicar el bien de los pueblos. [...]."

²⁷⁸ SARRION: *La Diputació...*, pàg.247-273. Vegeu l'exemple de Galícia, amb moltes semblances amb les tasques i preocupacions amb el cas català a MEIJIDE PARDO: *Contribución ...*, pàg.55-106. La Diputació de València, igual que havia fet la de Catalunya deixà un important testimoni de la seva tasca al llarg de dos anys, que ens permet de veure les semblances quan a les preocupacions, problemes i solucions d'aquests organisme: *MANIFIESTO que hace la Diputación provincial de Valencia de sus más importantes trabajos, desde que fue instalada en 1820, hasta 28 de febrero de 1822*, València, Impremta de Manuel Muñoz, 1822.

²⁷⁹ Vegeu, per exemple, la consulta de la Diputació catalana a les altres de l'estat sobre aquesta Instrucció de 1813, a l'ofici amb data de 24 de març de 1821 (ADB, lligall 20, expedient 9).

²⁸⁰ ADB, lligall 25, expedient 1 (reproduïda a SARRION: *La Diputació...*, pàg.263-268. Vegeu també *DSC*, 1821, t.II, pàg.1.717, sessió 82, de 20 de maig.

Se marcan con la mayor exactitud, precisión y claridad las diferentes atribuciones que corresponden a los Gefes políticos como agentes del poder ejecutivo y de la rígida ejecución de las leyes, y a las Diputaciones como cuerpos populares elegidos para escitar el bien de sus comitentes, apareció después (dicho sea sin ánimo de ofender la grata memoria de las Cortes extraordinarias), apareció, repetimos, la instrucción de 23 de junio de 1813 para el gobierno económico político de las provincias, instrucción que desviándose en cierto modo de los luminosos textos de la Constitución, malagamando las bien deslindadas atribuciones de ambos poderes, y poniendo a las Diputaciones, tanto en sus facultades como en los medios de ejercerlas, a merced y tutela de los Gefes político, complicó la sencilla máquina sobre la que gira magestuosamente el sistema constitucional”²⁸¹

La resposta de les Corts no arribà fins el decret de 3 de febrer de 1823, que a l'hora que delimitava les funcions del batlle i del Cap polític posava al primer sota una estricta dependència del segon: *“el gobierno político de los pueblos está a cargo del Alcalde o Alcaldes de ellos, bajo la inspección del Gefe político superior de la provincia.”*²⁸² El diputat català Adan ja havia manifestat a les Corts de l'any 1822 la necessitat de modificar el predomini del Cap polític sobre la Diputació i de modificar per tant el decret de les Corts de 23 de juny de 1813 que *“pone a estas autoridades populares [la diputación] bajo el influjo y dependencia, en cierto modo, de los jefes políticos”*²⁸³. A les Corts, i durant la discussió sobre el govern polític-econòmic de les províncies, els diputats catalans Adan i Salvato es mostraven favorables a que les Diputacions gaudissin d'àmplia autonomia front el govern per adaptar-se a les necessitats de cada província²⁸⁴.

Un cop s'instal·là la Diputació de Catalunya definitiva (6 de juny de 1820), s'intentà dotar aquesta institució d'una cert personal perquè pogués realitzar la seva tasca, en total dotze funcionaris²⁸⁵. Pel que fa a la direcció administrativa, fou nomenat Secretari Genís Quintana (amb un sou anual de 22.000 rals)²⁸⁶, i com a caps de secció

²⁸¹ A las Cortes, Barcelona, Impremta del Gobierno, 1821 (ADB, lligall 20, expedient 9). També les diputacions de Madrid i Biscaia s'havien queixat a les Corts d'aquest fet. Abans, el 9 de setembre de 1820, el Cap polític de Catalunya, Josep Castellar, havia adreçat als ajuntaments una INSTRUCCIÓN Provisional para facilitar las relaciones de los pueblos de esta provincia con el Gobierno Superior Político de la misma.

²⁸² Capítol III, article 183 de l'esmentada llei. Per aquesta qüestió vegeu Ángeles HIJANO: “Alcaldes constitucionales y Jefes político: bases del régimen local en la primera etapa del constitucionalismo”, dins Revista de Estudios Políticos, núm.93 (1996), pàg.259-271, pàg.269-271 per aquesta qüestió). Vegeu una anàlisi detallada d'aquesta llei a RISQUES: El govern..., pàg.173-183.

²⁸³ DSC, 1822, t.I, pàg.471-472, sessió 31, de 22 de març. Vegeu també la discussió d'aquest decret a DSC, 1822, t.II, pàg.1.456-1.460, sessió 102, extraordinària de la nit del 21 de maig. Per aquesta qüestió el debat que suscità a les Corts vegeu RISQUES: El govern..., pàg.155-172.

²⁸⁴ DSC, ext.1822-1823, t.II, pàg.1.066-1.067, 1.070, sessió 79, de 20 de desembre.

²⁸⁵ SARRION: La Diputació..., pàg.127.

²⁸⁶ Quintana fou nomenat el mes de novembre de 1822 Cap polític de les Balears i fou substituït a la Secretaria de la Diputació per Gaietà Roviralta (advocat de l'Audiència de Barcelona), ja que el vice-

Francesc Soler²⁸⁷, Ramon Muns i Ramon Puig de Samper (amb un sou de 12.000 rals)²⁸⁸. Per desenvolupar la seva tasca administrativa i política es formaren diverses Comissions: Propis; Foment (Gironella, Llauder i Malats); Atribucions polítiques (Casagemas, Gironella i Vilalta) i Contribucions (Serra, Cortés i Casagemas), i a més es formulà una mena de Reglament interior per regular el seu funcionament²⁸⁹.

Un dels problemes que hagué d'afrontar aquesta Diputació fou el de la manca de locals adients²⁹⁰, per aquest motiu una de les primeres tasques que realitzà tenia com a objectiu la concessió exclusiva de la casa de l'antiga Diputació com a seu de la Diputació, ja que la compartien amb l'Audiència. En aquesta tasca desenvolupà un paper molt important el diputat català a les Corts, Genís Quintana²⁹¹. El que ens sembla més important d'aquest debat, que arribà a les Corts²⁹², fou l'argumentació de la Diputació que tenia com a base que es tractava de "*una casa de la provincia, y en la que celebraba sus sesiones la antigua Diputación*", és a dir, una justificació històrica, segons la qual la Diputació de Catalunya seria la continuadora de les institucions catalanes abolides per Felip V:

"Restablecido felizmente con la Constitución el imperio de la ley, no puede mirar por más tiempo con indiferencia que haya de permanecer en medio de un pequeño y ajeno edificio que solo abunda en incomodidades, mientras que existe en la capital de Cataluña la suntuosa casa que por espacio de siglos fue propiedad y asiento de la antigua y memorable Diputación de aquella provincia, y ahora la ocupa en parte la Audiencia, y en parte sus regente y fiscales, que sería desconocer la notoria sabiduría de las Cortes el trazar un ligero cuadro de las liberales y vigorosas instituciones que afianzaban entre nosotros la libertad política, preservaban a nuestros mayores del influjo funesto del poder absoluto, y comunicaban a los espíritus aquellos grados de energía y amor a la independencia que hacen felices e indomables a los pueblos; tal fue Cataluña casi desde la expulsión gloriosa de los árabes hasta el reinado de Felipe V. Las Cortes de Cataluña contaban sin disputa de elementos más liberales y populares que las de otros reinos de la Monarquía; la autoridad Real y todas sus emanaciones estaban circunscritas en un círculo muy estrecho y bajo la continua tutela de la vigilancia del

secretari Francesc Soler no acceptà el càrrec (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 17, 26 de novembre i 2 de desembre de 1822).

²⁸⁷ L'any 1820 havia estat secretari de la Junta Patriòtica que organitzà l'homenatge al general Lacy. L'any 1835 formà part de la Junta Auxiliar Consultiva de Barcelona.

²⁸⁸ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 17 de juny de 1822.

²⁸⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 15 de maig de 1822, fol.1-2, per les Comissions i sessió de 7 de juny de 1822, fol.39-42, pel "Reglamento interior de la Diputación provincial y su Secretaria" (reproduïdes per SARRION: La Diputación..., pàg.148-154 i 158-164).

²⁹⁰ Vegeu la disputa amb el Regent per una clau (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 3 de juliol de 1822). L'Audiència de Catalunya es veié, tant aviat començà a funcionar, inundada de papers i presos, ja que els jutges de Primera Instància s'apressaren a derivar-hi els casos més conflictius, tal i com es queixa aquella a les Corts, que decidiren a favor de l'Audiència aclarint que els papers si que hi havien d'anar però no pas els presos (DSC, 1820, t.I, pàg.659, sessió 52, de 24 d'agost).

²⁹¹ Vegeu les cartes del vice-secretari de la Diputació a Quintana amb data de 19 d'agost demanant que continués amb les gestions per aconseguir l'esmentat edifici, i la resposta d'aquest el 2 de maig de 1821 comunicant que ja havia estat concedit per les Corts el 30 d'abril (ADB, lligall 27, expedient 1).

²⁹² DSC, 1821, t.II pàg.830, sessió 36, de 2 d'abril.

pueblo, que no sufría impunemente la menor violencia de sus fueros; y la Diputación del principado, organizada bajo los mismos principios que las cortes, ejercía en defecto de estas las más importantes funciones de celar con escrupulosidad la observancia de las Constituciones; representar con vigor contra sus más ligeros ataques; defender enérgicamente de las invasiones del poder, siempre propenso a extender sus límites, las preciosas prerrogativas que a costa de su sangre conquistaron los catalanes; proteger la seguridad pública e individual; intervenir en los impuestos, y advertir a la provincia de los peligros que la amagaban. Siempre que algún enemigo quería robarle su querida libertad.

[...]. Unas instituciones que el cetro de hierro del despotismo, armado con el pretendido y antisocial derecho de conquista, hundió en el silencio de la tumba, pero que no pudo arrancar de los corazones de sus hijos. Ellas se han levantado, después de un siglo de esclavitud, más puras y brillantes que nunca.”²⁹³

Les Corts donaren la raó a la Diputació: *“tiene por muy justa la solicitud de la Diputación de Cataluña, y por muy conforme a la política, pues accediendo las Cortes a ella, verán los catalanes que su Diputación ocupa y reside en el mismo glorioso asiento donde resplandecieron las virtudes y el saber de sus progenitores.”* I, a començaments de maig Quintana podia comunicar a la Diputació que les Corts l’havien autoritzat per a usar l’esmentat edifici, *“de la que le privaron, como de sus fueros y libertades, la arbitrariedad y despotismo del Sr. Don Felipe V y de su vengativo gobierno”*.

Un altre dels objectius de la Diputació de Catalunya, amb la col·laboració dels diputats catalans a Madrid, era aconseguir representació de Catalunya a les altes instàncies de l’estat, i en aquest sentit s’esforçaren per a col·locar algun home al Consell d’Estat, cosa que s’aconseguí amb el baró de Castellet²⁹⁴. La Diputació de Catalunya, seguint una línia liberal apostà per la integració de Catalunya a Espanya, i per aquest motiu reclamà la presència d’un català al Consell d’Estat, no per *“un espíritu de provincialismo, tan ajeno a nuestros sentimientos, como de la ilustración del siglo”*, com assenyalava en la representació que dirigí al rei, on també es feien constar les específiques característiques de Catalunya:

“Dotada esta de una población, tal vez la más crecida de todas las provincias de España, cuya industria, comercio y agricultura, a pesar de lo montuoso del país y escasez de medios productores, rivaliza en algunas, aventaja en muchas y a ninguna otra cede, y cuyos habitantes se distinguen por amor al trabajo y continuos proyectos para vencer la naturaleza y estimular su fecundidad, cuyo idioma es tan diverso, y cuya privada legislación y costumbres en nada se asemejan a la mayor parte del Reyno, que limitada de un lado por una larga extensión de costas, y de otro por la frontera de Francia, ofrece mil especulaciones así al comercio exterior y marítimo, como a la política de los gobiernos.”²⁹⁵

²⁹³ DSC, 1821, t.II pàg.1.356-1.357, sessió 62, de 30 d’abril.

²⁹⁴ Carta de Genis Quintana a la Diputació amb data d’1 de novembre de 1820 (ADB, lligall 27, expedient 1).

²⁹⁵ Representació de 8 de novembre de 1820 (ADB, lligall 86, expedient 2).

Entre les tasques que desenvolupà la Diputació de Catalunya cal destacar la defensa del nou règim liberal: exigint la convocatòria de Corts, o bé demanant-ne la seva continuació amb les extraordinàries²⁹⁶; cominant els pobles que demostrassin externament la seva adhesió a la Constitució amb la col·locació d'una placa decent²⁹⁷; difonent les noves idees mitjançant una Gaseta dividida en tres parts: religió, govern i política, i les càtedres de Constitució²⁹⁸, i mantenint relacions amb les altres diputacions espanyoles, sobretot amb les d'Aragó, Galícia, Navarra i Astúries²⁹⁹. També la Diputació mostra una decidida intervenció per impulsar l'economia catalana, com mostren els intents de continuar amb la construcció del canal d'Urgell³⁰⁰; de rectificació del riu Besòs, de fer un canal al Llobregat, etc.³⁰¹; dels esforços dedicats a la millora de les comunicacions i dels ports mitjançant les obres públiques³⁰²; i del foment de les innovacions tecnològiques, com per exemple el suport a la màquina "Hidropota" o "Chupona de Ardevol" inventada per Jaume Ardevol, secretari de la Diputació de Tarragona, per tal de millorar les tasques agrícoles mitjançant el regadiu ja que es tractava d'una bomba d'aigua amb una capacitat de bombejar 21 roves per minut³⁰³.

Però les bases de la política econòmica de la Diputació estaven en la defensa del sistema proteccionista que protegís la indústria catalana i afavorís la formació d'un mercat interior espanyol que permetés l'intercanvi de béns entre el centre i la perifèria, com analitzarem més endavant. Si bé aquests foren els aspectes més importants, cal assenyalar que la Diputació tractà d'una gran diversitat de temes (contribucions, eleccions, milícies, quintes, etc.), i que complí força bé la seva missió d'intermediària entre els pobles i les autoritats centrals (rei, govern i Corts). Assenyalem, finalment, que

²⁹⁶ Vegeu per exemple la petició de Corts extraordinàries feta per la Diputació de Catalunya amb data de 19 de maig de 1821 (ADB, lligall 25, expedient 1), reproduïda per SARRION: La Diputació..., pàg.165-167.

²⁹⁷ ADB, lligall 20, expedient 1.

²⁹⁸ ADB, lligall 14, expedient 6 i lligall 37, expedient 4, per les càtedres de Constitució, i lligall 27, expedient 5 i lligall 58, expedient 1, per la Gaseta.

²⁹⁹ Vegeu CARRION: La Diputació..., pàg.233-273.

³⁰⁰ Vegeu CANALES "La Diputació...", pàg.64-65. També Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 14 de febrer de 1823.

³⁰¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 19 de febrer de 1823.

³⁰² Vegeu per exemple Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió d'11 de juny de 1822

³⁰³ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 20 de juny de 1822 i ADB, lligall 14, expedient 10. L'anàlisi de l'esmentada màquina per l'Acadèmia de ciències i arts de Barcelona resultà positiva i es demostra que aquesta màquina podia proporcionar 250 roves d'aigua per cada 12 minuts (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 26 de setembre de 1822, fol.198-199). Vegeu l'annex II.7. També es presentà a la Diputació "un nuevo aparato para hacer el vino" per part d'Antoni Campos de Manresa (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 31 de gener de 1823).

la Diputació catalana també intentà alleugerir el pes de les contribucions sobre el país, tot i que com veurem més endavant no se'n va sortir pas massa bé.

Quadre II.7

Temes tractats al plens de la Diputació de Barcelona (15-V-1822 - 29-II-1823)

	15-V/20-VI primavera 1822		21-VI/20-IX estiu 1822		21-IX/20-XIII tardor 1822		21-XII/29-II hivern 1822-23		total	%
Contribucions	59	39%	61	33%	84	28%	77	19%	281	27
Desamortització	3	2%	1	1%	9	3%	9	2%	22	2
Diputació	3	2%	10	5%	1	0%	3	1%	17	2
Economia	18	12%	16	9%	17	5%	22	5%	73	7
Església	5	3%	3	2%	8	3%	15	4%	31	3
Exèrcit	6	4%	19	10%	18	6%	54	13%	97	9
Facciosos	2	1%	18	10%	66	22%	82	20%	168	16
Milícia	23	15%	21	12%	59	20%	93	23%	196	19
Obres Públiques	13	8%	7	4%	4	1%	6	1%	31	3
Organització Territorial	2	1%	3	2%	6	2%	5	1%	16	1
Propis Ajuntaments	15	10%	21	11%	11	3%	12	3%	59	6
Altres	4	3%	2	1%	21	7%	31	8%	58	5
total	153		182		304		409		1.048	

Font: Elaboració pròpia a partir de les Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12 (1822-1823)

La Diputació de Barcelona (15 de maig de 1822), dedicà molts dels seus esforços a combatre les partides reialistes que a partir de la primavera de 1822 inundaren el territori català i a defensar el sistema constitucional. Si fem cas del quadre estadístic que hem elaborat (II.7) ens adonem que els temes relacionats amb la guerra civil abasten un percentatge important del temps dedicat per la Diputació de Barcelona, ja que al 19% del facciosos, caldria afegir-hi quasi la meitat del dedicat a l'Exèrcit (9% del total, l'altra meitat estaria relacionat amb les quintes), i quelcom semblant passa amb les Milícies (19% total, la meitat a organització i funcionament dels cossos), i, fins i tot amb un percentatge important del temps dedicat a les contribucions (27% del total, del qual un terç estaria relacionat amb contribucions de guerra: partides de miquelets de partit i extraordinària de guerra). Per temes, però, la contribució s'emportà més de la quarta part del temps de debat, i la Milícia quasi una quarta part, que junt a l'exèrcit i els facciosos, sumen un total del 71% del temps. És a dir, aquests quatre temes, a més molt interrelacionats entre ells, abastaren tres quartes parts de les sessions de la Diputació barcelonina, mentre que els altres temes tenien una participació molt més reduïda: economia (7%), propis dels ajuntaments (6%), església (3%), obres públiques (3%),

desamortització (2%), diputació (2%) i un reduït 1% d'organització territorial. La Diputació de Girona, amb una mostra molt inferior de dades referides a l'estiu de 1822, tractà preferentment dels temes relacionats amb la Milícia (55%), seguit a certa distància de temes econòmics (11%) i del propis dels ajuntaments (9%), l'exèrcit (6%) i les contribucions (4%), en canvi no ocuparen gaires discussions³⁰⁴.

Quadre II.8 Els comptes de la Diputació de Barcelona, 1822-1823

	<i>Secretaria</i>	<i>Junta de Sanitat</i>	<i>Acadèmia Medicina</i>	<i>Jutjats 1ª Instà.</i>
DESPESES				
Sous:	130.000	sous 24.000	sous 52.000	sous 276.000
Despeses:	21.000	despeses 6.000		
Conserv. Edifici	6.000			
Sous cesants	20.000			
total	177.000	30.000	52.000	276.000
INGRESSOS				
7% de propis	80.000	Impost cordó		Impostos
7% propis BCN	210.000	Sanitari 146.000		pobles 276.000
total	290.000	146.000	0	276.000
SUPERAVIT	113.000	116.000	-52.000	0

Construcció i manteniment de camins

INGRESSOS	
10% de propis	120.000
10% propis BCN	300.000
total	420.000
DESPESES	
Obres públiques	420.000
SUPERAVIT	0

Font: Elaboració pròpia a partir de l'ADB, Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 16 d'agost de 1822, fol.117v.-120.

La Diputació de Barcelona comptava amb un pressupost força elevat (vegeu el quadre II.8), així el càlcul de despeses sumava 955.000 rals (177.000 de Secretaria, 30.000 de Sanitat, 52.000 de l'Acadèmia de Medicina, 276.000 dels jutjats de Primera Instància i 420.000 d'obres públiques), a les quals es pensava fer front amb 622.000 rals (200.000 del 17% de propis del pobles de la província, excepte Barcelona, 146.000 de l'impost del cordó sanitari, 276.000 d'impostos als pobles per justícia). Per pal·liar aquest dèficit de 333.000 rals, la Diputació proposava de cobrar el 17% de propis de la

³⁰⁴ Elaboració pròpia a partir de relacions amb un total de 140 expedients trobades a l'AHG-ADG, caixa 4. Les dades complertes serien: contribucions 4%, desamortització 2%, economia 11%, exèrcit 6%, facciosos 1%, milícia 55%, obres públiques 3%, organització territorial 1%, ajuntaments 13%, altres 8%.

ciutat de Barcelona que no en pagava, i això significava augmentar els ingressos en 510.000 rals, és a dir, passar d'un dèficit a un superàvit de 177.000 rals³⁰⁵. Malgrat aquest comptes, la Diputació patí constants problemes de liquidés, doncs els pobles pagaren amb retard el 17% de propis que era el seu principal ingrés.

La Diputació de Barcelona, junt a l'ajuntament de la ciutat, impulsaren i foren les veritables ànimes de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País que es constituí l'1 de juny de 1822 al saló de Sant Jordi, i que havia de ser l'eix vertebrador de l'impuls de l'economia catalana basat en un sistema proteccionista, i alhora actuar com una mena de consell assessor de la Diputació³⁰⁶. L'anterior Diputació de Catalunya ja havia realitzat una primera convocatòria el 6 de març de 1822 però no aconseguí formalitzar la Societat que tenia com a objectius: "*promover cuantos medios están a su alcance la prosperidad de los pueblos, [y] promover la mejora y perfección de los ramos productivos*"³⁰⁷. La seva composició era de sis intel·lectuals, com Albert Pujol, sis comerciants i fabricants, com Gaspar de Remisa³⁰⁸ i Erasme de Janer³⁰⁹, tres funcionaris, com Felipe Martín, i quatre hisendats, com Benet de Plandolit; tot ells representants de l'Ajuntament, de la Diputació, de la Junta de Comerç i la Comissió de Fàbriques, es a dir, "*los ciudadanos más distinguidos por su patriotismo e ilustración en las ciencias y las artes útiles*"³¹⁰. Des de les pàgines del Diario de Barcelona es felicità la constitució de la

³⁰⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 16 d'agost de 1822, fol.117v.-120.

³⁰⁶ Vegeu Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 20 i 23 de maig de 1822 (la decisió de la Diputació de constituir-la), sessió d'1 de juny, fol.26-27 (la constitució), i sessió de 12 d'agost, fol.102v.-108v. (el seus estatuts). Vegeu també ADB, lligall 14, expedient 17 i el Diario de Barcelona, núm.155, de 3 de juny de 1822, pàg.1.484-1.485. Anteriorment, l'any 1820, l'Acadèmia Nacional de Ciències i Arts havia intentat ser reconeguda com a Societat Econòmica, però finalment no arribaren les autoritzacions de Madrid. Hom trobarà molta informació i anàlisi de les societats econòmiques catalanes del darrer terç del XVIII i primer del XIX a Ernest LLUCH: El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840), Barcelona, 1973 (pàg.225-229 per la del Trienni). Vegeu un altre cas a Canàries: Juan Manuel CASTAÑEDA: La Laguna en el Trienio Liberal, Canàries, 1989, pàg.49-67.

³⁰⁷ El març de 1823 per exemple es consultà a la Societat Econòmica sobre les obres necessàries per augmentar el regadiu i millorar l'agricultura (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió d'1 de març de 1823).

³⁰⁸ Sobre aquest personatge vegeu Josep M. TAVERA: Gaspar de Remisa, Barcelona, 1976.

³⁰⁹ Erasme de Janer i Gonima (Barcelona, 1791-1862), cunyat d'Antoni Gironella, hisendat, comerciant i fabricant barceloní fou una de les majors fortunes de la Barcelona de la primera meitat del XIX. Desenvolupà tasques econòmiques i polítiques com la presidència de la Comissió de Fàbriques, vocal de la Societat Econòmica, fundador de l'IACSI, membre de la Junta de govern de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Barcelona; membre de la Junta Superior Governativa de Barcelona l'any 1835, batlle de la ciutat el 1846, i diputat moderat a Corts per Barcelona (1852-54 i 1856-58) a més d'altres càrrecs de menor importància a nivell municipal i provincial. Per aquest personatge vegeu G.W. Mc.DONOUGH: Las buenas familias de Barcelona, Barcelona, 1988, pàg.121, 123 i 208-210.

³¹⁰ Els seus membres eren Albert Pujol (prior dels agustins calçats), Josep Anton Balcells (catedràtic), Agustí Yañez (catedràtic), Pròsper Bofarull (arxiver Corona d'Aragó), Cristòfol Montiu

nova Societat econòmica “para fomentar en esta nueva provincia de Barcelona la agricultura, artes e industria de todos ramos”, i es feia una crida a les altres diputacions catalanes per tal “que imitaran ejemplo tan provechosos, y tan trascendental a la riqueza y prosperidad de todo el antiguo principado”³¹¹.

Però malgrat els desitjos els problemes econòmiques dificultaren enormement el seu funcionament, com assenyalava la Diputació: “el maior inconveniente que hallaba era el de encontrarse sin fondos”³¹², i sol·licità com a seu el convent dels agustins de Santa Mònica o el dels carmelites de Sant Josep. Tot i així treballà en tres direccions: esdevenir una entitat científica, promoure grans obres públiques, i defensa de les posicions prohibicionistes que consideraven que “es del todo necesario para prosperar la España”³¹³. L'article primer dels seus estatuts recull els seus objectius:

*“Formar cartillas rústicas acomodadas a la inteligencia de los Labradores y a las circunstancias del País; arreglar memorias y otros escritos oportunos para promover y mejorar la agricultura y cria de ganados, y las artes y oficios útiles; publicar y esplicar los secretos y máquinas que puedan ser convenientes; distribuir gratuitamente semillas y plantas que puedan aclimatarse; proponer y distribuir públicamente algunos premios para escitar la aplicación y la circulación de luces; ilustrar a las Diputaciones provinciales y Ayuntamientos con sus observaciones en beneficio de estos ramos. Tal es el objeto de la Sociedad Barcelonesa de amigos del País.”*³¹⁴

El mes d'agost, en plena guerra civil, el diputat Llauder demanà que la Diputació activés la Societat d'Amics del País per a garantir “el fomento de la industria y la felicidad de estas provincias”. El diputat Casajemas donà suport a la proposta i afegí que:

(prevere), Ramon de Bacardí (comerciant i hisendat), Erasme de Jover i Gonima (fabricant), Benet de Plandolit (hisendat) Antoni Puig i Luca (comandant de la Ciutadella), Gaspar Remisa (comerciant), Magí Corominas (comerciant), Felip de Solà (fabricant), Manuel Torner (fabricant), Manuel de Angulo (hisendat), Ramon de Cisar (hisendat), Marqués de Llió, Felip Martín Ygual (magistrat de l'Audiència), Antoni Coma (advocat) i Salvador Sanjuan (comissari de guerra). Vegeu les Actes de la Diputació, vol.12, sessió de 1 de juny de 1822, fol.26v.-27 (reproduïda per SARRION: La Diputació....., pàg.156-157.

³¹¹ Signava l'article “F.M.P., cura constitucional” al Diario de Barcelona, num.165, de 13 de juny de 1822, pàg.1.573-1.574.

³¹² Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 26 de setembre de 1822, fol.189v. Vegeu una altra queixa en el mateix sentit a les Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 31 de gener de 1823.

³¹³ Vegeu l' Informe que da la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País a la Diputación provincial acerca de los perjuicios que se seguirían a todo el reino de quitarse el sistema prohibitivo, Barcelona, 1822. Un informe paral·lel al que Jaumeandreu redactà per la Junta de Comerç Representación que la Junta de Comercio de Cataluña dirige a las Cortes manifestando los funestos resultados que acarrearía a la España cualquiera modificación en el sistema prohibitivo, Barcelona, 1822.

*“Se estendiese a mayor número de personas de todas clases y estamentos, para que cada uno pueda dar mejor las noticias de lo más conveniente a su estado, y propuso que se hiciesen algunos nombramientos en habitantes de otras poblaciones de la provincia, al menos de las más cercanas para que así se trabajase por todas partes en conocer los males actuales, sus causas verdaderas y los remedios más oportunos.”*³¹⁵

I el diputat Gironella proposà que la propera reunió de la Societat es tractés de la forma de *“aquietar los ánimos y amalgamar voluntades dando sobre todo ocupación a los menesterosos, y procurando que por estos medios tomase menos incremento la oposición”*.

Una altra de les tasques en que la Diputació donà un ple suport a l'ajuntament barceloní fou el de la reclamació del trasllat de la Universitat de segona i tercera ensenyança de Cervera a Barcelona, tot i que fent lleugeres observacions a la proposta de l'ajuntament referides als catedràtics que ja ocupaven la plaça a Cervera i als sous dels professors i els ingressos de l'esmentada Universitat³¹⁶. La Diputació també demanà que es traslladés la Universitat Literària, argumentant la posició majoritària dels habitants de Cervera a favor dels reialistes i l'estat de l'edifici de la Universitat:

*“La decidida y escandalosa parte activa que han tomado aquellos habitantes en la facción de Cataluña obligando a la autoridad a hacer una casa fuerte del edificio de la Universidad para contener la reveldía de la población; el haber quedado esta arruinada a causa de la misma reveldía y de los combates habidos en ella entre las armas nacionales y los facciosos, quedando por consiguiente falta de las comodidades necesarias a jóvenes concurrentes, a más de la zozobra continua en que debieran estar cursantes y catedráticos entre unas gentes que han sellado con el maior de los crímenes su perversidad. Son todos motivos bastantes y poderosísimos que, a la par de otros, dictan con la maior justicia y utilidad que se decrete la extinción de aquella Universidad.”*³¹⁷

El trasllat de la Universitat a Barcelona era considerada per les autoritats municipals com una reparació històrica vers aquesta ciutat en front els greuges patits arran de la seva posició a la guerra de successió de començaments del XVIII.

Per la seva banda la ciutat de Cervera defensà davant les Corts la permanència en aquella ciutat de la Universitat Literària, i a més sol·licità una pròrroga de cinc anys en

³¹⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió 12 d'agost de 1822, fol.102v.-103. Un exemple semblant a Andalusia, en el cas de Jaén (LARA: Jaén..., pàg.383-393).

³¹⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió 20 d'agost de 1822, fol.124.

³¹⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de setembre de 1822, fol.155v.-157. Vegeu també DSC, 1821, t.I, pàg.554, sessió 21, de 19 de març, i t.II, pàg.1.096, sessió 51 de 17 d'abril. Les Corts acceptaren finalment la proposta (DSC, 1822, t.III, pàg.1.787, sessió 130 de 10 de juny).

³¹⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de setembre de 1822, fol.156v.-157. Aquesta Universitat reclamà a la Diputació un 1% de la contribució directa que pagava 135.493 rals (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 26 de març de 1823).

les 3.000 lliures anuals assignades a la Universitat³¹⁸. Finalment el 31 de novembre s'iniciaven les classes de la Universitat de Barcelona, de la qual n'era rector Domènec Maria Vila i vice-rector Albert Pujol³¹⁹.

³¹⁸ DSC, 1820, t.II, pàg.974, sessió 71, de 18 de setembre, i t.III, pàg.1.727, sessió 106, de 18 d'octubre.

³¹⁹ CRESPI: Diario..., dies 31 de novembre de 1822.